marx/engels

Devlet ve Hukuk Üzerine

MARX/ENGELS

DEVLET ve HUKUK ÜZERİNE

DEVLET ve HUKUK ÜZERİNE / Marx-Engels / Derleyen ve Çeviren: Rona Serozan / Kapak Basımı: Tekin Ofset / Tomurcuk Matbaasında dizilip, basılmıştır.

Bilim / Belge / İnceleme

68

1. Basım - Ocak 1977

MAY YAYINLARI
Babıâli Caddesi No: 19
Cağaloğlu / İSTANBUL
Telf.: 27 71 61

MARX/ENGELS

DEVLET ve HUKUK ÜZERİNE

Derleyen ve Çeviren:

Rona Serozan

MAY YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR

MEAS : Karl Marx/Friedrich Engels, Ausgewählte Schriften, 22'nci baskı, Berlin, 1974

MEGA : Karl Marx/Friedrich Engels, Historisch - kritische Gesamtausgabe, Frankfurt - Berlin - Moskova, 1927

MEW: Karl Marx/Friedrich Engels Werke, Berlin, 1960

ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ

İnsanların maddî yaşamlarını, toplumsal ilişkilerini belirleyen, onların bilinçleri olmayıp, tam tersine, insanların bilinçlerini şartlandırıp belirleyen, onların maddî yaşamlarıdır, toplumsal ilişkileridir. İnsanlar, içinde yaşadıkları maddî çevreye, toplumsal üretim modeline, «ekonomik alt yapıya» denk düşen bir biçimde düşünürler.

Öte yandan, tarihsel süreçte, işbölümünün ve üretim araçları üzerinde özel mülkiyetin belirişinden bu yana sınıflara ayrışmış olan toplumun üretim araçlarına ve maddî, ekonomik yaşamına egemen oldukça, o toplumun manevî yaşamını sınıfsal iradesi doğrultusunda denetleyip şartlandırmanın bütün maddî ve manevî olanaklarına, bütün ideolojik araçlarına da egemen olan bir toplumsal sınıfın görüşleri, o toplumun tümünün egemen görüşlerini oluşturur.

Sermayenin egemen sınıf katına çıktığı günümüzün kapitalist burjuva toplumunda geçerli egemen görüşler, bir yandan kapitalist yaşam ve üretim koşullarına bağlı olarak, «gözü kapalı», «bilinçsizce», öte yandan, sermayenin sınıfsal çıkar ve egemenliğine bağlı olarak, «göz göre göre», «bilinçlice», bu olgu da dahil olmak üzere, yaşanılan bütün toplumsal gerçeklikleri tersine çevirir.

Günümüz kapitalist toplumunun ideolojisine damgasını basan burjuva ideolojisindeki tersliğin, çarpıklığın

gözü kapalı, bilinçsiz yanı, kapitalist üretime göre biçimlenmiş burjuva toplumun ta iliklerine işlemiş olan «meta fetişizmi»nden ve «yabancılaşma»dan kaynaklanır.

Toplumun bütün yaşamını sarıp sarmalayan kapitalist meta üretimi ve mal değiş-tokuşu ekonomisinde, değiş-tokuş edilen değerlerle ve özel olarak işgücüyle birlikte, bütün toplumsal insan ilişkilerinin de «soyut mala» ve bu arada paraya indirgenmesi, «fetişleşmesi» (şeyleşip putlaşması) sonucunda, insanlar arası bütün toplumsal ilişkiler, tarihsel sürecin, toplumsal üretimin tüm dışında, salt mallar arası «tabiî ve hayalî» ilişkilere dönüşür. Toplumun nesnel yasaları ile toplumsal egemenlik ve sömürü ilişkileri, nesneler arası ilişkilerin ve bu arada işgücü ile sermaye arasındaki değiş-tokuş ilişkisinin aldatıcı görünümü altında yitip gider. Değiş-tokuş ilişkisi, toplumsal yaşamı düzenleyip biçimleyen genelgeçer, doğal bir yasa olur çıkar. Benliklerini yitiren ve kendilerine bir eşya gözüyle bakan insanlar, maymundan türemiş olduklarını unuttukları gibi, aralarındaki ilişkilerin tarihselliğini, toplumsalığını da gözden kaçırırlar. Kendilerini «ezelî, ebedî, tabiî» yasalara bağımlı görürler. İnsan üstü, akıl ermez, esrarlı güçlerin tutsağı olurlar. Bu arada, bireyin maddî ve manevî (düşünsel) üretim faaliyeti ile yaratılmış ürünlerle birlikte, bütün toplumsal olgular, kurumlar ve ilişkiler, bütün hukukî, politik ve ideolojik yapılar, büsbütün yabancı güçler halinde bireyin tepesine çıkıp, karşısına dikiliverir. Sonuçta, kişiler, insanüstü soyut nesnelere dönüşürken, nesneler de insanüstü soyut kişilere dönüşmüş olurlar. Öyle ki insanın maddî üretim faaliyeti yerine, onun manevî, düşünsel üretim faaliyeti, toplumun asıl yaratıcı temeli, bağımsız gücü olarak karşılanmaya başlanır. Sözgelimi, hukukî ilişkiler, salt insan iradesince belirlenmiş «aslî» ilişkiler görünümüne bürünürlerken, ekonomik ilişkiler de, tersine, insan iradesi dışında, kendiliğinden oluşup geli-

şen rastlantısal ve yazgısal «talî» ilişkiler görünümüne bürünürler. Özel mülkiyetin egemenliğine bağlı olarak gelişen ekonomik yabancılaşmadan, geniş halk kitleleri ile devlet, devlet ile ulus, birey ile yurttaş, özel çıkar ile genel yarar v.b. çelişkilerde uç veren siyasal yabancılaşma ortaya çıkar.

Kapitalizmde işbölümünün çılgınca geliştirilmesi, bütün bu aldatıcı fetişizmi ve yabancılaşmayı alabildiğine yoğunlaştırır, keskinleştirir. Özelikle kol emeği ile kafa emeği arasındaki işbölümü ve bu arada manevî, düşünsel üretim faaliyetinin egemen sınıfın denetiminde devletçe kurumlaştırılmış ayrıcalıklı bir faaliyet halini alırken, maddî-pratik üretim faaliyetinin egemenliğe bağlı sömürülen sınıflara terkedilmesi, geniş kitlelerin manevî yaşamını (bilincini) maddî yaşamından (pratik eyleminden) büsbütün koparıp ayırır. Bütün toplumsal etkinliklerin ve ilişkilerin özerk ve soyut düşünce kategorilerine indirgenmesi ve insanın iradî eylemiyle değiştirilemez yazgılara ya da rastlantılara dönüşmesi süreci olağanüstü bir ivme kazanır. Üstelik, uzmanlık kalıpları arasına sıkıştırılıp hapsedilen düşünsel etkinlik, bir diyalektik tümlük oluşturan bilgiler dizisini bölük pörçük eder; toplumsal oluşumları ve gelişimleri, birbirleriyle zincirleme bağlantıları, diyalektik ilişkileri, karşılıklı etkileşimleri içerisinde hiç mi hiç kavrayamaz, algılayamaz duruma düşer, büsbütün ahmaklığa itilir.

Kapitalist toplumda geçerli burjuva ideolojisindeki tersliğin, çarpıklığın gözü açık, «bilinçli», cephesi ise, burjuvazinin sömürü ve baskı ilişkilerini peçeleme ve perçinleme yolundaki dolaysız çıkarında yatar. Gerçekten, burjuvazi, kitleleri yerleşik düzenle bütünleştirmek, bu düzene bağlı ve bağımlı kılabilmek için, somut maddî gerçeklikleri sislendirip çarpıtma zorunluluğunu duyar. Bu yüz-

den de sapıtmış mal üretimine somut gerçeklikten saptırılmış ideoloji üretimini katar. Kitlelerin kurulu egemenlik ilişkilerini değiştirebilecekleri ve tarihlerini bizzat yapabilecekleri bilincine erişmelerini, bütün ideolojik çarpıtma ve karartma araçlarını seferber ederek önlemeye çalışır.

Şu «devlet» kavramını ele alalım: Günümüzde, bir tutam Kant, bir tutam Hegel, bir tutam da Kelsen mayası ile yoğrulup piyasaya sürülen devlet teorilerine göre, «devlet, muayyen bir ülke üzerinde, hükümetle temsil olunan üstün ve merkezî bir otoritenin hükmü ve gözcülüğü altında, muayyen hukukî ve otonom bir nizama bağlı olarak yaşayan insanlardan mürekkep bir siyasî cemiyettir, bir hükmî şahıstır... Devlet, amme nizamının, amme menfaatinin ve millî güvenliğin bekçisidir... Birbirlerinin kurdu (homo homini lupus) olan insanlar arasında tabiî bir zaruretle çıkan ihtilâfları halleden, bütün miletin hizmetinde, müstakil, bîtaraf hakem-kişidir... Devlet, tıpkı minyatür kopyesi ve en küçük hücresi aile gibi, insan tabiatının, insan ruhunun, ahlâk fikrinin, üniversel aklın ve uygarlığın en yüksek eseridir... Ezelîdir ve ebedîdir... Alemde en muteber nesnedir!»

Bu bilim dışı ideolojik çarpıtma, bireysel hak ve özgürlüklerin, devlete, toplumun bireyleri arasında «zımmen» kurulmuş bir «sosyal mukavele» eliyle devredilmiş olduğu görüşünde metafiziğin doruk noktasına çıkar.

Devleti toplumdaki çeşitli baskı ve çıkar gruplarının, değişik toplumsal güçlerin birbirlerini karşılıklı olarak frenleyip dengelediği ve iktidarı paylaştığı «pluralist» (çoğulcu) demokrasinin oyun kurallarını gözeten tarafsız kolektif hakem-kişi diye takdim eden o göz kamaştırıcı,

cafcaflı «pluralizm» ya da «popülizm» öğretileri de «sosyal mukavele» kuramından aşağı kalmaz.

Bir başka çağdaş akımı oluşturan ve gerçekçilik maskesi takınan «elitizm» (seçkincilik) öğretisi de, toplumda sınıfları» yoksayar ve siyasal otoriteyi «tabiî», «fikrî», «ahlâkî» üstün nitelikler taşıyan seçkinlerin kitleler üzerindeki kaçınılmaz hiyerarşik otoritesi ile açıklarken, sosyal demagojide pluralizm ya da popülizm öğretileri ile yarışır. Aynı yargı, devleti, tekniğin, bilimin, yönetimin ve ekonominin sivrilmiş önder kişlerden, uzmanlardan, menacerlerden oluşan bir entellektüel kastın rasyonel yönetimi ile gerekçelendirip meşru kılmaya çalışan «teknokrasi» öğretisi için de geçerlidir.

Bütün bu metafizik, idealist devlet teorileri, devletin dört başı mamur, oylumlu sosyolojik araştırmalarla gün ışığına çıkarılan somut maddî tarihselliğini, üst yapı ve sınıf karakterini hasır altı etmektedirler. Öyle ki ,devletin üretici güçlerin gelişme aşaması ile üretim ilişkileri tarafından belirlenen, topluma egemen olan üretim araçları sahibi sınıfın ortak çıkarlarını ve iradesini temsil eden ve sınıfsal egemenlik ilişkilerini koruyup pekiştiren bir politik sınıf örgütlenmesi olduğu gerçekliği bir «ideolojik jargon»a indirgenmiş olmaktadır. Bu bağlam içinde, devletin, ekonomik üretim sürecini egemen sınıf yararına nasıl düzenleyip geliştirdiği, devletin toplumdaki egemenlik ilişkilerini «düzenle bütünleştirme» ve «zorla bastırma» teknikleriyle nasıl koruyup sürdürdüğü (devletin regülatif, entegratif ve represif işlevleri) metafiziğin ve idealizmin kapkara örtüsü altında saklanmıştır.

Devleti toplumsal sınıflar üstüne, bir rüya aleminin pembe bulutlarına çıkaran bütün yabancılaşmış burjuva öğretilerinin maddî-ekonomik kökeninde, liberal, bireyci burjuvazinin «bırakınız yapalım, bırakınız geçelim, serbestçe yarışalım» istemleriyle, siyasal-kamusal iktidarı

özel-sivil ekonomik yaşamdan, serbest yarışma pazarından kovup tecridederek, kişiler üstü ve özerk bir «gece bekçisi devleti», Locke'un deyimiyle bir «menfî devlet» oluşturması zorunluluğu yatar. Gerçekten de, feodal üretim koşullarındaki kişisel bağımlılığın kırılıp parçalanarak, bu üretim biçiminin siyasal üst yapısındaki mutlakiyetçiliğin yerine «kişiler üstü, genel ve soyut» yasaların egemen kılınması, doğrudan doğruya, devlet müdahaleciliği ile asla bağdaşamaz liberalizm, serbest yarışmacılık, bireyci girişimcilik yasalarının (burjuva ekonomi politiğinin) dayattığı bir yapısal zorunluluk olarak belirir. Bu arada, dolaysız zorlama ve kişisel bağımlılık (ekonomi dışı zor) ile işleyen köleci ve feodal sömürünün tersine, kapitalist sömürünün, işgücünün serbestçe alımını sağlayan «özgür sözleşme» aracılığı ile işlediği de unutulmamalıdır. Bu sözleşmeyse, bireylerin özgürlük ve eşitliğine ilişkin bir varsayımın kabulünü kaçınılmaz kılar. İmdi, maların, özel olarak, feodal serfiik bağlarını koparmış işgücünün serbestçe satılmasını sağlayıcı özgürlük ve eşitlik efsaneleri, kapitalist toplumda siyasal ve hukuksal ufku baştan başa kaplar. Feodalitedeki ekonomik ve politik egemenlik özdeşliği, bu varsayımlar yüzünden ortadan kalkınca da, devletin sınıflar üstülüğü ve tarafsızlığı ile ilgili yanılsama iyice allanıp pullanmış olur.

Öte yandan sermayenin kendi içinde çeşitli hiziplere, fraksiyonlara bölünmüşlüğü, bu sınıfın, salt kendi düzeninin ekonomik yasaları uğruna değil, fakat aynı zamanda geniş kitlelere karşı yekpare egemenliğini sürdürebilmesi için de devleti soyut bir düzeyde kurumlaştırıp özerkleştirmesini gerektirir. Kapitalist devlet, tek tek sermayecilerin günübirlik, perakende, öznel, özel çıkarlarını gözetmeyip, öğeleri birbirine kenetlemiş kapalı bir bütün, yekpare bir blok olarak sermayenin uzun vadeli, götürü, toptan, nesnel, genelgeçer sınıfsal çıkarlarını koru-

yup geliştirmekle görevli olmalıdır. Sözün özü devlet sermaye sınıfının toplu, genel çıkarlarını ayrı ayrı sermayecilerin birbirleriyle yarışıp çatışan bireysel çıkarlarına üstün tutmalıdır ki bir «sınıf» olarak sermayenin hegemonyası toplumun bütün sınıflarına karşı ayakta tutulabilsin. İmdi, devlet, belirli kişilerin, belirli bir zümrenin değil de bütün bir sınıfın sömürgenliğini işler kılmakla görevlendirilecek, sermayenin çelişen öğeleri arasındaki çatlakları yapıştırıp çelişkileri törpüleyecek ve böylece, tek tek sermayecileri olmasa bile, bir bütün olarak kapitalist sistemi ve son toplamda, bu sistemden nasiplenenleri koruyup geliştirecektir. İşte bu «kişiler üstülük» de, devleti sınıflar üstünde yer alan bir tarafsız hakem görünümüne bürümüştür.

Devletin öncesizliğine ve sonrasızlığına ilişkin yanılsamanın özel bir kaynağı da, devletin «tipleri» ve «biçimleri» ne denli değişirse değişsin, oldum olası, sınıfsal baskı ve sömürünün bir aracı olma niteliğini korumasıdır. Bütün çağların ve yerlerin devlet tiplerine ve biçimlerine ortak olan bu olgu da, devlete, ölümsüz, büyülü bir güç görünümü kazandırır.

Devlete sınıflar üstü bir kurum gözüyle baktıran bir başka olgu da, sivil toplumdan tüm kopukluğuna, tüm sınıfsalığına karşın, devletin, sağlık ve eğitim gibi, toplumun bütün sınıflarını kucaklayan, toplumun, ezen ve ezilen, sömüren ve sömürülen bütün sınıfları ile ayakta kalmasına hizmet eden, yani toplumun genel varlık koşullarını çimentolaştıran, toplumun bütün kesimlerine yararlı bir takım «ortak işleri» de görmesidir.

Bu arada, egemen sınıfın «hukukî ve siyasî talepler» çerçevesinde yürütülen sınıf mücadelesinin dinamiği karşısında, zaman zaman ezilen ve sömürülen sınıfa vermek zorunda kaldığı (toplu iş sözleşmesi, sendika ve grev hak-

ları soyundan) kimi ödünler de devlete sınıflar üstü bir tarafsızlık görüntüsü sağlamaktadır.

Öte yandan, toplumsal sınıfların birbirlerini dengede tuttuğu belirli dönemlerde, devlet gücünün, görünüşte bir aracı olarak, toplumsal sınıfların tümüne karşı nisbî bağımsızlığını geliştirmesi de (Bonapartizm olgusu), bu görüntüyü kalınlaştırmaya katkıda bulunur. Gelişmemiş ülkelerde, «devlet kapitalizmi» yapısı içinde, bürokrasinin görece önemli ağırlığı ve etkinliği de, bu «sınıflar üstü devlet» imgesini keskinleştirir.

Bütün bu olgulara ek olarak, asıl önemlisi, burjuvazi, sınıfsal egemenliğini koruyup sürdürebilmek için, egemenliğinin bu özel aracını, aynı zamanda meşru ve kaçınılmaz diye sunmak zorunluluğunu duyar. Gerçekten, bu sınıf, kendisine bağımlı bütün öteki toplumsal sınıfları egemenliği altında tutabilmek için, salt devletin maddî-cebrî baskı aygıtlarına ve eğitim kurumlarıyla, kitle iletişim araçlarıyla, çeşitli örgütleriyle, manevî-ideolojik bütünleştirme aygıtlarına gereksinme duymakla kalmaz. Bu sınıf, aynı zamanda, bütün bu çeşitli aygıtları içeren devleti, önünde kayıtsız koşulsuz boyun eğilmesi, kendisine mutlak sadakat gösterilmesi gerekli bir «semavî güç», bir «sınıflar üstü kurum» olarak sunup göstermeye, devlete karşı batıl bir korku dayatmaya da muhtaçtır. Öyle ki devletin tarafsızlık maskesini düşürüp, onun içyüzünü, gerçek sınıfsal içeriğini ve işlevini gün ışığına çıkarabilecek oluşumlar ve gelişimler gözden ve bilinçten uzak tutulabilsin.

Ya şu «hukuk» kavramına ve kuramına ne demeli: Hukuku insanoğlunun doğuştan beraberinde getirdiği «tabiî, ezelî ve ebedî» ilkelerin yasalaşmasından ibaret gören «ta-

biî hukuk okulu» olsun... Hukuku «halkın ruhu yani ulusun hukukî vicdanı» tarafından yaratılmış mutlak hukuk düşüncesinin bilinç altında sessizce, gizlice gelişmesinden meydana gelmiş sayan «tarihçi hukuk okulu» olsun... Hukuku devletçe yürürlüğe sokulup yaptırıma bağlanmış pozitif hukuk kuralarında billurlaşmış gören «pozitivist hukuk okulu» olsun... Ve nihayet, tekelci devlet kapitalizminde, tepeden inme kararcılığın (desisyonizmin) isterleri doğrultusunda, «yürütme» ile «yargı» erkine daha geniş ve rahat bir manevra alanı sağlamak için devreye sokulan sayısız «neopozitivist hukukçuluk akımı» olsun... Bütün bu ideolojik okulların, aralarındaki ufak tefek ayırtılar dışında, yapısal harçları özdeştir: Nerede toplum olmuşsa, orada hukuk *da olmuştur! (Ubi societas ibi ius) Hukuk olsun* da varsın dünya batsın! (Fiat iustitia et pereat mundus). *Hukuk, kendi kendine yeten, özerk bir kurallar düze*nidir. Toplum tarihinden bağımsız bir düşünce sistemidir. *Yoksa bir sosyo-ekonomik ilişkiler sistemi değildir.* Öncesi, sonrası, başı, sonu olmayıp, bütün zamanlar için ve *bütün evrende geçerli* mutlak, kesin davranış buyruklarından oluşur. Hukukun sosyo-ekonomik kökeni, bağlayıcılık nedeni, nereden gelip nereye gittiği, bilim ve hukuk dışı felsefî spekülasyon konusudur. Toplum ile hukuk arasındaki ilişki, gözlem ve deney yoluyla kanıtlanamaz. Hukukçuyu hukukun nedeni değil de neyin hukuk olduğu ilgilendirir. Her hukuk kuralının varlık ve yürürlük nedeni, yasa içi ve yasa ötesi bir başka hukuk kuralının, hukuk ilkesinin yürürlüğüdür. Hukukun bütün sorunları hukukun içinde aranmalı ve hukukun içinde çözümlenmelidir. Sözgelimi, bir sanığın mahkûmiyeti yargıç hükmüne, yargıcın hükmü yasa kuralına, yasa kuralı da normlar hiyararşisine (Anayasaya ve Anayasa üstü yüce hukukî değerlere) uygun düştükçe sorun yoktur! Yürürlükteki (pozitif) hukuk, neyin niçin adaletli olduğunu doğrudan doğruya kendisi

saptar. Şeklî anlamda hukuka uygun olarak kurallaşmış bulunmak kaydıyla, her hüküm bağlayıcıdır. Yürürlükteki hukuk, tereddütsüz, eleştirisiz, olduğu gibi kabullenilmeli ve uygulanmalıdır. Yasal kuralların eleştirisi, olsa olsa «de lege ferenda» (olması gereken hukuk, yapılması gereken yasa açısından) değer taşıyabilecek salt «teorik», «politik» değer yargılarıdırlar; geleceğe ilişkin özlemlerdir, önerilerdir.

Dikkat edilirse, burjuva ideolojisindeki bütün yabancılaşmaların ve karartmaların tümü, en çarpıcı görünümleriyle karşımızdadır bu çarpık tabloda. Bu sözüm ona hukukçulukta, bütün toplumsal gerçeklikler, bütün toplumsal üretim ilişkileri başka bir gezegene taşınmışlardır sanki. İçinde yaşanılan dünya ,bir hukukî kurallar, kurumlar ve kavramlar alemi olmuş çıkmıştır. Öyle ki hani neredeyse, bu dünyanın insanları, salt hukuk sayesinde bir arada yaşayabilmekte, üretim faaliyetinde bulunup, ürettiklerini kendi aralarında adaletli bir biçimde üleştirmektedirler!

Bu hukuk anlayışı baştan aşağı dogmatiktir ve romantiktir. Çünkü «ezelî» ve «ebedî» saydığı, sözde mutlak, sözde doğal, sözde evrensel değerlere (eşitlik, özgürlük, adalet, hukukî işlem, mülkiyet v.b. ilke ve ülkülere) duraksamasız ve eleştirisiz körü körüne bağlanmakta, bu saplantılarının karanlığında somut yaşam gerçeğini görmemektedir.

Bu hukuk anlayışı tepeden tırnağa metafiziktir. Çünkü koskoca bir tarihsel süreci dondurmakta, toplumsal değişim ve dönüşümleri yadsımakta ve toplumdaki sınıflar arası çelişkilerin dinamiğini yoksaymakta, geçerli üretim ilişkilerine denk düşen hukukî kategorileri, sanki bunlar tılsımlı değerlermiş, tarih üstü yasalarmış gibi putlaştırmakta, ekonomik alt yapıdan, maddî temelden tümüyle soyutlamaktadır.

Bu hukuk anlayışı silme idealisttir. Çünkü hukuk biliminin nesnel, toplumsal yasalarını, hukukî olgular ve kurumlar ile maddî-ekonomik yaşam arasındaki diyalektik bağlantıyı yoksayarak bütün hukuku insan bilincine indirgemektedir.

Sözün özü, bu hukuk anlayışı bilim dışıdır. Çünkü somut sosyo-ekonomik gerçeklikleri ve sınıfsal çıkarları, gözlem ve deney dışıdır diye, elle tutulamaz, gözle görülemez diye «bilinemez» saymakta, buzul parçasını, salt su üstünde görünen bölümü ile ele alıp, buzul parçasının suyun altında kalan içyüzünü, özgül ağırlığını görmezlikten tanımazlıktan gelmektedir. Sözde nesneldir. Ama aslında nesnelliği düzmece bir nesnelliktir. Sözde pozitivisttir. Ama aslında «pozitif» hiçbir yanı yoktur. Tersliği, çarpıklığı «pozitif» bir şeymiş gibi gösterir, işte o kadar... Asıl önemlisi ve tehlikelisi: Bu hukuk anlayışı, toplumda geçerli sınıfsal ilişkileri doğal ve sonsuz bir düzenmiş gibi göstermek suretiyle, kurulu, yerleşik düzenin bir «meşruluk teorisi» olmakta ,düpedüz karşı devrimci ideolojinin sözcülüğünü yapmaktadır.

Bu dogmatik, metafizik, idealist ve ideolojik «meşruluk teorisi» çerçevesinde, hukukun toplumsal gelişmenin belirli ve geçici bir aşamasında, toplumun ilkel komünal üretim biçiminden, ortaklaşa mülkiyet düzeninden çıkarak özel mülkiyet düzenine geçtiği ve bu yüzden de sınıflara bölündüğü bir evrede ortaya çıktığı, genel-yapısal düzlemde meta üretimini, mal değiş tokuşunu, tarihsel düzlemde, belirli ve geçici bir toplumsal üretim ,mülk edinme ve sömürü ilişkisini yansıtan «soyut bir biçim» olduğu, toplumsal egemenlik ilişkilerini koruyup geliştirdiği ve nihayet ideolojik düzlemde, toplumsal bilincin üst yapıdaki bir görünümü olarak belirdiği gerçekliklerinin tümü örtbas edilmiş, kitlelerin bilincinden kaçırılmıştır. Hukuk, öznel-sınıfsal irade, nesnel gereksinmeler, nesnel çıkarlar

ve toplumsal üretim ilişkileri arasındaki zincirleme bağlantı, anti diyalektik, idealist burjuva ideolojisinin prizmasında kırılmış gitmiştir.

Hukuku toplum ötesi, sınıflar üstü, tarafsız, sonsuz, evrensel bir yüce değer olarak kutsallaştırıp aşkınlaştıran yanılsamanın kökeninde de, hiç kuşkusuz, kapitalist burjuva toplumunun maddî yaşam koşuları (burjuva ekonomi politiği) yatar.

Bilindiği gibi, kapitalizm, bireyci özel girişimciliğe ve yatırımcılığa dayanır. Sermaye, ekonomik adımlarının, atılımlarının sonuçlarını önceden hesaplayabilmek, kestirebilmek, «geleceğinden emin» olmak ister. Bu nedenle, kapitalist özel mülkiyet, bugün olduğu gibi yarın da korunmalı, sözleşmelere sonuna dek bağlı kalınmalı, beklenmedik, umulmadık vergilendirilme ve kamulaştırılma rizikoları baştan giderilmelidir. Sermayenin bu yoldaki çıkarlarını yansıtacak, bu yoldaki gereksinmelerine yanıt verecek bir düzen ise, hukukî biçimlerin değişmezliğini, hukukun üstünlüğünü, eşdeyişle, keyfîlik ve mutlakiyetçiliğin kökünün kurutulmasını kaçınılmaz kılar. Sermayenin güvenliği, ancak dokunulmaz tabulara, ilişilmez putlara dönüştürülmüş yasaların egemenliğine dayalı bir «hukuk devleti»nde, başka bir deyişle, toplumsal ve siyasal yaşamın tümüyle «hukuka» bağımlı kılındığı, «hukukîleştirildiği» bir düzende sağlanabilir.

Öte yandan, kapitalizmin «bırakınız yapalım, serbestçe yarışalım» sloganında billurlaşan temel oyun kuralı da, belirsiz sayıda «serbest rakibe» «eşit şans» tanıyan kişiler üstü, özerk, soyut, tarafsız bir hukukun işlerliğini gerektirir; siyasal güç ile tek tek sermayeciler arasında dolaysız bir organik bağın kurulmasını olanaksızlaştırır. İmdi, «liberalizm eşit jüridizm» formülünde vecîz bir biçimde özetlenebileceği gibi, kapitalist toplumda, dolaysız maddî zorlamanın, kişisel zorbalığın, ayrıcalığın, kişiye

bağımlılığın yerini «hukuka bağımlılık» alır. «Güçlünün edimsel, somut hukuku» yerine «hukukun gizil, soyut gücü» egemen oluverir!

Bu noktada bir parantez açarak, kapitalizmin tekelci aşamasında yani emperyalizmde «mutlak yasa egemenliği» kılıfının gitgide yırtıldığını vurgulamak gerekir. Tekelci sermayenin Parlamento kanalıyla geç ve güç gerçekleştirilebilecek istekleri, Parlamento içi ve dışı muhalefetle karşılaşmaksızın, çoğu zaman yargı organı da devre dışı bırakılarak, çabuk, sessiz, kolayca, kapalı kabine toplantılarında oldu bittiye getirilir.(Bu gelişme, tekelci kapitalizmin bunalımlarına bağlı olup, desisyonizm, delegalizasyon, totalitarizm, yürütmenin güçlendirilmesi kavramlarıyla tanımlanan bir süreçtir.)

Toplumsal üretimle hukuk arasındaki bağlantıyı gizleyen bir başka olgu da şudur: İster köleci, ister feodal, ister kapitalist, ister sosyalist içerik taşısın, bütün üretim biçimlerine ortak, genelgeçer «meta üretimi ve mal değiş tokuşu»nu düzenleyen «sözleşme» benzeri hukukî biçimlerin, hukukî kategorilerin değişmezliği ve genelliği, hukuka bütün zamanlar için geçerli evrensel bir değer, hatta toplumsal ilişkilerin yaratıcısı görüntüsünü verir. Üstelik, toplumda sık sık değişebilen sınıfsal güç dengesi ile sınıf mücadelesinin dinamiği ve başkaca üst yapı kurumlarının hukukî biçime ve ideolojiye etkisi de, toplumun maddî varlık koşullarının (ekonomik alt yapısının) hukuksal üst yapıya sismografik bir hassasiyetle yansımasını engeller. Bu arada, hukukun, iç çelişkilerin yumağına dolanmama, kendi içinde tutarlı, uyumlu, akılcı bir «sistem» oluşturma zorunluluğu da, hukuk kurallarının ve kuramlarının ekonomik ilişkileri aslına tam uygun bir biçimde yansıtmasını önler ve hukukî üst yapının ekonomik alt yapıdan nisbî bağımsızlığına yol açar.

Sonra, sağlık ve eğitim işleri gibi toplumun ortak işleriyle, ortak yararlarıyla ilgili kuralların varlığı, bu kuralların yanısıra, bir de, ezilen, sömürülen sınıfların, «hukukî talepler» çerçevesinde yürüttükleri sınıfsal mücadelenin çeşitli aşamalarında egemen sınıftan kopardıkları ödünlerin varlığı, çarpık burjuva hukuk anlayışına, hukukun sınıflar üstülüğü ve tarafsızlığı saplantısına bir dayanak oluşturur.

Nihayet, burjuvazinin sömürülen ve ezilen kitlelerə karşı, hukukun aslında kendi sınıfsal gereksinmelerini, çıkarlarını ve iradesini billurlaştırdığı, sınıfsal baskı ve sömürü ilişkilerini koruyup geliştirdiği olgularını ört-bas etme isteği ile geniş halk kitlelerini kendi gereksinmelerine, kendi çıkarlarına gönüllüce, uysalcâ boyun eğdirme isteği de, burjuva hukuk anlayışının anti materyalist, anti diyalektik tavrını körükler durur.

Görüldüğü gibi, günümüzün geçer akça hukuk ideolojisi, bu ideolojinin dar, sığ ve tek boyutlu devlet ve hukuk öğretisi, dipten doruğa çağdışıdır ve bilim dışıdır. Çağını kapamış, çürüyüp kokuşmuş karşı devrimci bir sınıfın gereksinmelerine ve çıkarlarına hizmetkârlık etmektedir. Bu tek yanlı ve iki yüzlü öğreti, o denli çağdışıdır ki artık kaynaklandığı toplumsal ilişkileri metafizik ve mistik örtüsünün altında doğru dürüst gizleyebilmekten bile acizdir. Şu var ki, bu bilim dışı ideoloji, yalnızca sermayenin toplumsal oluşum ve gelişimleri kavrama konusundaki aczini ve bunları kitlelere kavratmama konusundaki çıkarını yansıtmakla kalmamakta, aynı zamanda sermayenin emek üzerindeki baskı ve sömürüsünü sürdürme yolunda önemli toplumsal işlevler de üstlenmektedir. Kapitalist üretim modeline, yerleşik üretim sistemine uygun düşeni, sermayenin işine geleni meşru kı-

larken, bunun tersinin soruşturulmasına, irdelenmesine asla izin vermemektedir. Tıpkı burjuva ekonomi politiğinin «değer ve artı değer» kavramlarını peçelemesi gibi, devletin ve hukukun maddî kökenini, sınıfsal içeriğini maskelemektedir. Bu uğurda, tarihsel ve diyalektik materyalizmi yadsımakta, yadsımak olanaksızlaşınca, çarpıtmakta, karartmakta ve hatta karalamaktadır. Bu tutucu sınıfsal öğreti, geniş kitlelerin bir avuç sermayecinin çıkarına ve iradesine bağımlı kılınmasını mahkûm etmeyip; tam tersine, tıpkı din öğretisi gibi onaylayarak meşrulaştırdığı içindir ki kendisini yaratan ve hizmetine sokan sermaye sınıfı gibi, ergeç yargılanıp mahkûm edilmeyi hak etmiştir.

R.S.

İDEOLOJİ: YANILSAMA VE YABANCILAŞMA

Elin, dilin ve beynin tek tek bireylere özgü kalmayıp, toplumun tümünü kucaklayan o toplu etkinliği sayesinde, insanlar, gitgide daha karmaşık işler başardılar, gitgide kendilerine daha yüksek amaçlar seçtiler. Önünde sonunda bu amaçlarına ulaştılar da. Bu arada emeğin kendisi de, kuşaktan kuşağa, daha değişik, daha olgun, daha boyutlu bir hale geldi. Avcılığa ve hayvancılığa çiftçilik, çiftçiliğe de iplikçilik, dokumacılık, madencilik, çömlekçilik ve gemicilik eklendi. Giderek ticarete ve zanaata sanat ve bilim katıldı. Küçük boylardan koca uluslar ve devletler oluştu. Hukuk ile politika ve bunlarla birlikte, insan kafasında, insanoğlu ile ilgili şeylerin o masalımsı hayali «din» gelişti. Başlangıçta insan kafasının birer ürünü olarak kavranan ve insan topluluklarını yönettikleri sanılan bütün bu eserler karşısında, el emeğinin daha sade ürünleri arka plâna itildi. Toplumun henüz çok erken bir aşamasından (basit aileden) başlıyarak, emeği plânlıyan kafanın, plânlanmış emeği kendisininkinden başka ellere gördürebildiği ölçüde, bu sırt ardı edişin de boyutları arttı. Beyine, onun işlemesine ve gelişmesine, hızla evrilen uygarlığın yaratıcısı gözüyle bakıldı. İnsanlar, eylemlerini (kafalarında yansılanıp bilinçlerine ula-

şan) gereksinmeleriyle açıklayacak yerde, düşünceleriyle açıklamaya alıştılar. Ve böylece, ilk çağ dünyasının çöküşünden bu yana kafalara yerleşen o idealist dünya görüşü de oluşuverdi. Bu dünya görüşü günümüzde de öylesine etkilidir ki, Darwin okulunun materyalist araştırıcıları bile, bu ideolojik kıskacın tutsaklığında, emeğin insanın oluşmasındaki önemli rolünü kavrayamadıkları için, insanın oluşması hakkında da bir türlü açık ve kesin bir düşünce sahibi olamamaktadırlar.

ENGELS: Maymunun İnsan Oluşunda Emeğin Katkısı (MEAS II, 74/75)

İdeoloji, düşünen birey tarafından, bilinçli de olsa, «yanlış» bir bilinçle oluşturulup geliştirilen bir süreçtir. Bu süreçte kendisini harekete getiren asıl itici güçler, bireyce tanınmaz, algılanmaz. Eğer sözü edilen güçler tanınabilseydi, zaten bir «ideolojik» süreç söz konusu olmazdı. Birey, yanlış veya sahte güdülerin varlığını hayal eder durur. Bu bir düşünme süreci olduğu için, özü ve biçimi de, salt akıldan, bireyin ya kendi düşüncelerinden ya da kendisinden öncekilerin düşüncelerinden devşirilir. Birey salt aklın gereçleriyle çalışır. Bu gereçleri de akıl tarafından yaratılmış bilir; onları akıldan bağımsız daha uzak kaynaklarda aramaz. Bu, aslında onun için son kertede doğal bir şeydir. Değil mi ki bütün eylemleri akıl kanalıyla gerçekleştirilmektedir, o halde, bu eylemler elbette son toplamda akıldan kaynaklanmış görünecektir. İşte, devlet yapılarının, hukuk sistemlerinin ve her bir özel alana ilişkin ideolojik tasavvur-

ların tarihinin bağımsızlığına ilişkin bu hayaldir ki çoğu kişilerin gözlerini kamaştırır.

ENGELS: Mehring'e 14/7/1893 tarihli mektup (MEW XXXIX, 97)

Egemen sınıfın düşünceleri, her çağda, toplumun egemen düşüncelerini oluşturur. Çünkü toplumun yönetici maddî gücünü oluşturan sınıf, aynı zamanda o toplumun yönetici manevî, fikrî gücünü de oluşturur. Maddî üretimin araçlarını elinde tutan sınıf, düşünce üretiminin araçlarını da denetler. Böylece, düşünce üretiminin araçlarından yoksun bulunanların görüşleri, bu araçlara sahip bulunan sınıfın egemenliği altına girer. Egemen düşünceler, düşünceler olarak kavranan egemen maddî ilişkilerden, eşdeyişle, egemen maddî ilişkilerin düşünsel yansısından başkaca bir şey değildirler. Bu nedenle, egemen düşünceler, aynı zamanda, bir sınıfı egemen sınıf durumuna getiren ilişkilerin de bir anlatımı, yani o sınıfın egemenliğini dile getiren düşünceler de olurlar.

Egemen sınıfı oluşturan bireyler, başka şeylerin yanısıra bir bilince de sahiptirler. Bu nedenle de düşünürler. İmdi, bu bireyler, bir sınıf olarak egemen bulundukça ve bir çağın her şeyini belirledikçe, bunu her alanda yaparlar. Böylelikle topluma birer düşünür, birer düşünce üreticisi olarak da hükmederler. Çağlarında geçerli düşüncelerin üretimini ve üleşimini düzenlerler. Bu apaçık

gerçeklik ışığında, egemen sınıfın düşünceleri elbette çağın egemen düşünceleri olacaktır. Sözgelimi, krallığın, soyluluğun ve burjuvazinin egemenlik için yarışıp kapıştıkları, bu yüzden de egemenliğin bölüşüldüğü bir çağda ve ülkede «kuvvetler ayrılığı öğretisi» de egemen düşünce olarak ortaya çıkacak ve «ebedî yasa» diye ilân edilecektir.

Eğer tarihin akışını göz önüne aldığımızda, egemen sınıfın düşüncelerini egemen sınıfın varlığından ayırır ve bu düşüncelere bağımsız bir varlık yüklersek, belirli bir çağda şu veya bu düşüncelerin egemen olduklarını, nedenini bilmeksizin söylemekle yetiniriz. Eğer bu düşüncelerin üreticilerini ve üretildikleri çevreyi görmezlikten gelirsek, o zaman, feodal soyluluğun egemen bulunduğu bir çağda, şan ve sadakat gibi kavramların niçin egemen olduğunu, buna karşılık burjuvazinin egemen bulunduğu bir çağda ise, özgürlük ve eşitlik gibi kavramların niçin egemen kavramlar durumuna geldiğini açıklayamayız. Egemen sınıfın kendisi de genellikle bu konuda yanlış sanılara kapılır.

MARX: Alman İdeolojisi (MEW III, 47/48)

İnsanların tasarımlarının, görüşlerinin ve kavramlarının, sözün özü, onların bilinçlerinin, kendi toplumsal yaşam ilişkileriyle, toplumsal varlıklarıyla birlikte değiştiğini kavramak için çok derin bir sezgiye gerek var mıdır?

Düşünceler tarihi, düşünsel üretimin maddî üretim değiştikçe başkalaştığı olgusu dışında neyi ka-

nıtlar? Her çağın egemen düşüncesi, o çağın egemen sınıfının düşüncesi değil de nedir?

İnsanlar, toplumda devrimci atılımlara yol açan düşüncelerden söz ettiklerinde salt şu gerçekliği dile getirirler: Eski toplumun bağrında yeni toplumun tomurcukları oluşturulmuş, eski toplumsal yaşam ilişkilerinin çözülüp dağılması ile birlikte, eski düşünceler de etkinliklerini yitirmişlerdir.

Eski dünya son demlerini yaşarken, eski dinler de Hıristiyanlık tarafından altediliyordu. Onsekizinci yüzyılda, bu kez de Hıristiyanlık düşünceleri akılcı düşünceler tarafından altedildiğinde, feodal toplum, o dönemde devrimci nitelik taşıyan burjuvazi karşısında bir ölüm kalım savaşı vermekteydi. Vicdan ve din özgürlüğüne ilişkin düşünceler de, aslında salt serbest rekabetin düşünce alanındaki görüntülerinden ibarettir.

MARX/ENGELS: Komünist Partisi Manifestosu
(MEAS I, 43/44)

Toplumdaki işbölümü çerçevesinde, toplumsal üretim ilişkileri bireylere karşı özerk bir güç kazanırlar. Bu arada, söz konusu ilişkilerin bireylerce büyülü güçler olarak görülmesi, bu güçlerin yansıttıkları gerçek ve somut ilişkilerin bağımsızlaştırılmasının kaçınılmaz bir sonucu olarak ortaya çıkar. Bunun yanısıra, söz konusu soyut güçler, olağan bilinçte özel bir yürürlük de kazanırlar. Bu işi kotaran da politikacılar ve hukukçular olur. Onlar, işbölümü dolayısıyla bu kavramların bilinmezliğine, gizemine

muhtaçtırlar. Ve onlar, bütün mülkiyet ilişkilerinin gerçek temelini hep bu kavramlarda görürler. Yoksa üretim ilişkilerinde değil.

MARX: Alman İdeolojisi (MEW III, 347)

Ekonomik ilişkilerin hukuk ilkeleri biçiminde yansıtılışının kaçınılmaz sonucu, sorunları başaşağı çevirmektir. Bu tersyüz ediş, bilincin ötesinde oluşur. Hukukçu, önceden saptanmış önermelerle iş gördüğünü sanır. Oysa bunlar ekonomik yansılardan ibarettirler. Algılanmadıkça, ideolojik bakış açısı diye nitelediğimiz bu tersyüz edişin de ekonomik temele etkide bulunduğu ve belirli ölçüler içinde bu temeli değiştirebileceği olgusu, bana kendiliğinden anlaşılabilir apaçık bir gerçeklik olarak gözükür. Ailelerin aynı gelişim aşamasına ulaştıklarını varsayarsak, miras hukukunun temeli, ekonomik bir temeldir. Bununla beraber, örneğin İngiltere'de ölüme bağlı tasarruf serbestliğinin mutlaklığına karşılık, Fransa'da bu serbestliğin geniş ölçüde sınırlandırılmış olmasının salt ekonomik nedenlere bağlı olduğunu göstermek güç olacaktır. Şu var ki, servetin bölüşümünü etkilemek suretiyle, her ikisi de ekonomiye önemli ölçüde bir karşı etkide bulunurlar.

ENGELS: Conrad Schmidt'e 27/10/1890 tarihli mektup (MEAS II, 462/63)

Tarihin ödevi, gerçek dışı dünya yok olup gittikten sonra, bu dünyanın gerçeğini ortaya koymaktır. Tarihe yardımcı olan felsefenin ivedilikle başarması gereken ödev, insan yabancılaşmasının kutsal görünüş maskesi ile birlikte, bu yabancılaşmanın kutsal olmayan görünüşünün maskesini de indirmektir. İşte o zaman, cennetin eleştirisi yeryüzünün eleştirisine, dinin eleştirisi hukukun eleştirisine ve din bilgisinin eleştirisi de politikanın eleştirisine dönüşür.

MARX: Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisine Giriş (MEW I, 379)

Burjuva ideolojisi indinde, bir öğretinin doğru mu, yoksa yanlış mı olduğu hiç bir önem taşımaz. Önemli olan, bir öğretinin sermayeye yararlı mı, yoksa zararlı mı; sermaye için huzur verici mi, yoksa keyif kaçırıcı mı; sermaye indinde hukuka uygun mu, yoksa hukuka aykırı mı olduğudur. Özgecil (diğerkâm) bilimsel araştırmanın yerine ısmarlama safsata, dört başı mamur bilimsel incelemenin yerine boş ve çürük inanç ile geçersiz ve haksız olanı meşru kılma kötü niyeti geçer.

MARX: Kapital (MEW XXIII, 21)

Düşünceleriniz, görüşleriniz, burjuva üretim ve mülkiyet ilişkilerinin ürünleridir. Tıpkı hukukunuzun kendi sınıfınızın yasa katına çıkarılmış bir iradesi oluşu gibi. Bu öyle bir iradedir ki içeriği de yi-

ne kendi sınıfınızın maddî, ekonomik yaşam koşullarınca saptanır.

MARX/ENGELS: Komünist Partisi Manifestosu
(MEAS I, 41)

Önsel (apriori) kalıplara bağlı yöntem, bir nesnenin özelliklerini nesnenin kendisinden çıkartarak kavrayacak yerde, o nesnenin kavramından tümdengelim yoluyla çıkartmaya çalışır. İlkin nesneden kalkılarak, nesnenin kavramı üretilir, sonra da tümlük tersine çevrilip, nesne kendi kopyesine yani kavramına dönüştürülür. Nesneye uyması gereken şey kavram olacak yerde, tam tersine, kavrama uyması gereken şey nesne olur çıkar.

Böyle bir yöntemle çalışan ideolog, ahlâk ve hukuku, insanların, kendilerini çevreleyen toplumsal ilişkilerinden türetecek yerde, kavramlardan ya da toplumun en basit diye nitelenen öğelerinden yola çıkarak türettiğinde, elinde bu marifeti gerçekleştirmek için iki türlü gereç bulundurur: Önce mantıksal dayanak diye ele alınan soyutlamalarda hala rastlanabilecek değersiz bir içerik kırıntısı. Sonra da öz bilincinden çıkartıp kavrama sokuşturduğu bir içerik. İdeologumuzun öz bilincinde ise, içinde yaşadığı toplumsal ve siyasal koşulların onaylama ya da yadsıma değeri taşıyan olumlu ya da olumsuz birer yansısından ibaret ahlâkî ya da hukukî sezgiler, belki bir de kişisel fanteziler bulunur.

İdeologumuz istediği kadar dönüp dursun, kapı dışarı ettiği tarihsel gerçek, bacadan tekrar içeri girecektir. O, bütün dünyalar ve bütün zamanlar için

geçerli bir ahlâk ve hukuk öğretisi önerdiğine inanırken, aslında, kendi çağının tutucu veya devrimci akımlarının, gerçek temelinden koparılmış olduğu için çarpıtılmış, tıpkı lunaparakların güldürücü aynalarındaki gibi başaşağı çevrilmiş bir yansısını yaratır.

ENGELS: Anti Dühring (MEW XX, 89)

TARİHSEL MADDECİ DÜNYA GÖRÜŞÜ

Tarihe materyalist yaklaşımla eğilen görüş, bütün toplum düzenlerinin temelinin «üretim» ve üretimin yanısıra, üretilen ürünlerin değiş tokuşu olduğunu, tarih boyunca ortaya çıkan her toplumda, ürünlerin üleşiminin ve bununla bağlantılı olarak sınıflara ya da katmanlara bölünmenin de üretimin ve ürünlerin üleşiminin biçimine göre belirlendiğini odak noktası olarak kabul eder.

İmdi, bütün toplumsal değişimlerin ve siyasal dönüşümlerin son nedenleri, insanların kafalarında, onların sonsuz gerçekliği ve adaleti giderek daha iyi kavramalarında değil, fakat üretim ve değiş tokuş biçimlerindeki değişimlerde, kısacası, felsefede değil de ekonomide aranmalıdır.

Yerleşik toplumsal kurumların akıl dışı ve adaletsiz oldukları, akla uygun diye sunulanın anlamsıza, iyi diye sunulanın kötüye dönüştüğü yolundaki uyandırıcı kavrayış da üretim yöntemlerinde ve değiş tokuş biçimlerinde eski ekonomik koşullara uygun toplumsal düzene artık denk düşmeyen sessiz değişimlerin gerçekleştiğinin bir belirtisidir. Demek ki, keşfedilen aksaklıkların giderilmesi için gerekli araçlar da, az ya da çok gelişmiş olarak, yine değişen üretim ilişkilerinin bünyesinde bulunmalıdır. Bu araç-

lar insan aklı ile icadedilemez. Ancak insan aklı aracılığı ile üretimin maddî olgularında keşfedilebilir.

ENGELS: Sosyalizmin Ütopyadan Bilime Dönüşmesi (MEAS II, 122)

Çağdaş toplumun, feodal soyluluk, burjuvazi ve proletaryadan oluşan üç sınıfından herbirinin kendine özgü bir ahlâk anlayışına sahip bulunduğu olgusundan şu sonuç çıkar: İnsanlar, bilinçli ya da bilinçsiz yoldan, ahlâk anlayışlarını, son toplamda, sınıfsal konumlarının kaynaklandığı pratik ilişkilerden, eşdeyişle, üzerinde üretim ve değiş tokuşta bulundukları ekonomik ilişkilerden türetirler.

Taşınır mallar üzerinde özel mülkiyetin gelişmesinden başlayarak, bu mülkiyetin hüküm sürdüğü toplumların tümünde «hırsızlık etmeyeceksin!» yolunda bir ortak ahlâk buyruğunun yürürlüğü gerekiyordu. Ama bu olgu, asla, sözü geçen buyruğun ölümsüz bir ahlâk buyruğu oluşturduğu anlamına gelmez. Nitekim, hırsızlığa itici güdülerin ortadan kaldırıldığı, bu nedenle de hırsızlık suçlarının ancak ruh hastaları tarafından işlendiği bir toplumda, «hırsızlık etmeyeceksin» yollu bir ölümsüz buyruğu pür ciddiyet ilân etmek isteyen bir ahlâk vaizine kimbilir ne kadar gülünürdü?

ENGELS: Anti Dühring (MEW XX, 80)

Mülk edinilen malların (hukuken)güvenlik altına alınması! Eğer bu yavan sözleri gerçek anlamlarına indirgeyecek olursak, onların taşıdığı anlamın, bu konuda vaaz verenlerin sandıklarından çok daha derinde yattığını saptarız. Bu derin anlam, her üretim biçiminin kendine özgü hukukî ilişkileri ve kendine özgü hükümet biçimlerini v.b. yarattığıdır. Toplumdaki organik tümlüğü oluşturan öğeler arasında salt rastlantısal refleks bağlantıları kurmaya kalkışmak, kaba cehaletin ta kendisidir. Burjuva iktisatçılarına bakılırsa, modern polis gücü eliyle, zorbalık hukuku aracılığı ile gerçekleştirilen üretimden çok daha oturaklı bir üretim gerçekleştirilebilir. Oysa bu kişilerin unuttukları bir şey vardır: Geçmişin zorbalık hukuku da bir çeşit hukuktu. Ve zorbanın hukuku, kendi «hukuk devletleri»nde de değişik bir kılıkta bile olsa, pekâlâ varlığını sündürmektedir.

MARX: Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı, Giriş

Tarihte toplumun ve devletin bütün ilişkileri, bütün dinî ve hukukî sistemler, ortaya atılan bütün teorik görüşler, ancak bütün bunlara denk düşen çağların maddî yaşam koşulları belirlendiğinde ve maddî yaşam koşullarından tümdengelim yoluyla türetildiğinde kavranabilir.

ENGELS: Karl Marx'ın Ekonomi Politiğin Eleştirisine Önsöz

Biçimi ne olursa olsun, toplum, insanların karşılıklı eylemlerinin ürünüdür. İnsanlar kendileri için şu ya da bu biçimde bir toplum seçmekte asla özgür değildirler. Üretici güçlerin belirli bir gelişme aşamasını alırsanız, ticaretin ve tüketimin belirli bir biçimini bulursunuz. Üretimin, ticaretin ve tüketimin belirli bir gelişme aşamasını alırsanız, buna denk düşen bir toplumsal düzen, buna uygun bir aile, bir zümre veya sınıf örgütlenmesi, tek sözcükle, buna denk düşen bir «sivil toplum» (société civile) bulursunuz. Böyle bir toplumu alırsanız, buna denk düşen ve aslında toplumun resmî görüntüsünden başkaca bir şey olmayan «politik devlet»i (état politique) bulursunuz.

MARX: P. V. Anenkov'a 28/12/1846 tarihli mektup (MEW XXVII, 452)

Karşılığı ödenmemiş artı emeği dolaysız üreticilerden (emekçilerden) sızdırmanın özgül ekonomik biçimi, doğrudan doğruya üretim sürecinden kaynaklanan ve bu arada üretim süreci üzerinde bir karşı etkide de bulunan egemenlik ve bağımlılık ilişkilerini belirler. Bu ekonomik temel üzerinde doğrudan doğruya üretim ilişkilerinden doğup gelişmiş olan ekonomik topluluğun bütün yapısı ve onunla birlikte bu topluluğun özgül siyasal yapısı da yer alır. Üretim araçları sahipleriyle dolaysız üreticiler (emekçiler) arasındaki doğrudan ilişki, bütün toplumsal yapının ve dolayısıyla egemenlik ve bağımlılık ilişkilerinin politik yapısının en derin sırrını, en gizli temelini, sözün özü devletin özgül biçimini açığa vurur. Ne var ki bu gerçeklik, ana koşulları yönünden özdeş

sayılabilecek olan ekonomik temelin sayısız değişik fiilî koşullar, doğa koşulları, ırk ilişkileri, yabancı tarihsel etkiler v.b. koşullar altında, görünüşte sonsuz değişiklikler göstermesini de önlemez.

MARX: Kapital Cilt III, s. 799/800

Hukukî ilişkiler olsun, devlet biçimleri olsun, ne kendi başlarına ne de insan aklının sözde genel evrimi ile açıklanamazlar. İkisinin de kökleri, Hegel' in 18'inci yüzyıl İngilizlerinin ve Fransızlarının ardından «sivil toplum» deyimiyle özetlediği maddî yaşam koşullarında yatar. Söz konusu sivil toplum'un iç yapısı ise ekonomi politikte aranmalıdır.

... Yaşamak için sürdürdükleri toplumsal üretimde, insanlar birbirleriyle iradelerinden bağımsız, zorunlu ve belirli birtakım ilişkiler kurarlar. Bu üretim ilişkileri, onların maddî üretim güçlerinin belirli bir gelişme aşamasına denk düşer.

Üretim ilişkilerinin bütünü, toplumun ekonomik yapısını, somut, gerçek temelini oluşturur. Bu temel üzerinde bir hukukî ve siyasî üstyapı yükselir. Üstyapıya da belirli toplumsal bilinç biçimleri denk düşer. Maddî yaşamın üretim biçimi, genellikle toplumsal, siyasal ve düşünsel hayat süreçlerini belirler. İnsanların varlıklarını belirleyen, onların bilinçleri olmayıp, tam tersine, insanların bilinçlerini belirleyen onların varlıklarıdır.

Gelişmelerinin belli bir evresinde toplumun maddî üretim güçleri o güne dek çerçevesi içinde işledikleri üretim ilişkileriyle ya da üretim ilişkilerinin hukukî görünümünden başkaca bir şey olmayan mülkiyet ilşikileriyle çatışırlar. Bu ilişkiler üretim güçle-

rinin gelişme biçimi olmaktan çıkar, onlara ayakbağı olurlar. İşte o zaman toplumsal devrim çağı gelip çatar. Ekonomik temelin değişmesiyle, koskoca üstyapı, ağır veya hızlı, dönüşüme uğrar. Bu gibi dönüşümleri incelerken, doğa bilimlerindeki kesinlikle belirlenebilen üretimin ekonomik koşullarının maddî dönüşümü ile, hukukî, siyasî, dinî, estetik ya da felsefî -kısacası ideolojik- biçimler arasında her zaman bir ayırım yapılmalıdır. İnsanlar bu ideolojik biçimlerde çatışmanın bilincine varır ve sonuna dek onun kavgasını sürdürürler...

MARX: Ekonomi Politiğin Eleştirisine Önsöz
(MEAS I, 335/336)

Toplum tarihinin belirleyici temeli olarak gördüğümüz ekonomik ilişkilerden, belirli bir toplumun insanlarının yaşamlarını ve geçimlerini üretme ve (işbölümünün varlığı ölçüsünde) ürünlerini kendi aralarında değiş tokuş etme biçimlerini anlıyoruz. İmdi, üretmenin ve ulaştırmanın bütün tekniği bu kavramın içinde yer alır. Bu teknik, bizim anlayışımıza göre, değiş tokuşun, ürünlerin üleşiminin ve gens toplumunun çözülmesinden sonra da, sınıflara bölünmenin, giderek egemenlik ve bağımlılık ilişkilerinin, en sonda da devletin, politikanın, hukukun v.b. biçimini belirler.

... Politika, hukuk, felsefe, din, edebiyat, sanat v.b. alanlardaki gelişmeler, hep ekonomik gelişmeye dayanır. Ama bunlar aynı zamanda hem birbirlerini hem de ekonomik temeli etkilerler. Ekonomik durumun «biricik neden» ve «tek başına etkin öğe» olup, bunun dışında kalan herşeyin salt edilgen bir rol oy-

nadığı söylenemez. Aslında son toplamda ağırlığını koyan ekonomik zorunluluk temeli üzerinde bir karşılıklı etkileşim söz konusu olur. Örneğin devlet, koruyucu gümrükler, serbest ticaret, iyi ya da kötü maliye politikası eliyle ekonomiyi etkiler. Almanya'nın 1648-30 arasındaki acıklı günlerinde, Alman burpuvasının, önceleri dünya işlerinden el etek çekmesi, sonraları da duygusallığa kapılması ve prenslerle soylulara dalkavukça boyun eğmesi bile ekonomik etkiler doğurmaktan uzak kalmamıştır.

... Demek ki arada sırada tembelce tasarlanmak istendiği gibi, ekonomik durumun otomatik bir etkisi söz konusu olmayıp, insanlar tarihlerini bizzat yapmaktadırlar. Şu var ki insanlar bunu, kendilerini şartlandıran hazır bir çevrede ve başka politik ve ideolojik ilişkilerce ne denli etkilenirlerse etkilensinler, son toplamda, ekonomik ilişkilerin aralarındaki asıl belirleyici öğeyi, asıl kalın ve sürekli çizgiyi oluşturduğu «hazır fiilî ilişkilerin» temeli üzerinde gerçekleştirirler.

ENGELS: Walter Borgius'a mektup (MEAS II, 472/473)

Materyalist tarih anlayışına göre, tarihin son toplamda belirleyici öğesi, gerçek maddî yaşamın üretimi ve yeniden üretimidir. Bundan fazlasını ne Marx ne de ben asla ileri sürmedik. İmdi, eğer biri kalkar da ,sözü geçen cümleyi, ekonomik öğenin biricik belirleyici öğe olduğu yolunda çarpıtacak olursa, bu cümleyi hiçbir anlam taşımayan soyut bir safsataya indirgemiş olur. Gerçi ekonomik durum temeldir. Ama üst yapının çeşitli öğeleri -sınıf mücadele-

lerinin siyasal biçimleri ve sonuçları, kazanılmış savaşlardan sonra zafer kazanmış sınıfça saptanmış Anayasalar v.b.-, hukukî biçimler ve hatta bütün bu gerçek mücadelelerin mücadeleye katılanların beyinlerindeki yansıları, siyasî, hukukî felsefî teoriler, dinî görüşler ve bunların birer dogma sistemine dönüştürülmeleri de tarihsel mücadelelerin akışını etkilerler; çoğu zaman da bu mücadelelerin biçimini birinci derecede belirlerler. Bütün bu öğelerin karşılıklı etkileşimi içerisinde, sayısız raslantıların (yani aralarındaki iç bağlantının uzaklığından ya da kanıtlanmazlığından ötürü, söz konusu bağlantıyı yok sayabileceğimiz ve göz ardına itebileceğimiz şeylerin ve olayların) arasında ekonomik hareket, zorunlu bir öğe olarak kendisini dayatır. Eğer tersi benimsenseydi, o zaman, teorinin rastgele bir tarihsel döneme uygulanışı, en basit birinci derecede bir denklemin çözümünden de kolay olurdu.

ENGELS: Joseph Bloch'a mektup (MEAS II, 456/457)

Yakın veya uzak bir gelecekte, insanların düşünce ve tasarımlarının onların yaşam koşullarını yarattıkları yolundaki hayal pekâlâ gerçekleşebilir de. Şöyle ki, insanlar, değişen ekonomik ilişkilerin gündeme getirdiği toplumsal yapıdaki değişikliği, önceden, henüz bu değişiklik kendisini onlara bilinçleri ve iradeleri dışında dayatmadan evvel de tanıyıp isterler. Bu olgu, hukukî tasavvurlar yani politika alanı için de geçerlidir.

ENGELS: MEW XX, 582

TOPLUMSAL VE SİYASAL YAŞAMIN DİYALEKTİĞİ

İnsan toplumunun barbarlık aşamasından sonraki gelişimi, ailenin, kendi geçimi için gerekli olandan daha fazla üretmeye başladığı ve emeğin bir kesiminin artık yaşam araçları üretmek için değil de üretim araçları üretmek için kullanılabildiği günden başlamıştır. Üretim fazlası ve bu fazladan ayrılan toplumsal üretim fonu ile yedek stok fonu birikimi, her toplumsal, siyasal ve düşünsel gelişmenin dayanağı olagelmiştir. Bütün tarih boyunca, söz konusu fon, şu ya da bu ayrıcalıklı sınıfın elinin altında bulunmuş ve o ayrıcalıklı sınıf, bu fonla hem siyasal egemenliği hem de düşünsel yönetimini sürdürmüştür.

ENGELS: Anti-Dühring (MEW XX, 89)

Belirli bir tarihsel dönem ve belirli bir ülke insanlarının içinde yaşadıkları toplumsal kurumlar, üretimin iki öğesini oluşturan emeğin ve ailenin gelişme aşamasına göre belirlenir. Emeğin gelişimi ile toplam emek ürünü ne kadar düşük ve buna bağlı

olarak da toplumun sahip bulunduğu servet ne kadar az ise, toplum düzeni de, o ölçüde soy ilişkilerinin egemenliği altında görünür. Ne var ki soy ilişkilerine dayanan bu toplumsal yapı çerçevesinde, emeğin üretkenliği gitgide artar ve onunla birlikte özel mülkiyet ve mal değiş tokuşu, servetler arasındaki eşitsizlik, başkasının işgücünü değerlendirme olanağı ve dolayısı ile sınıflar arasındaki karşıtlığın temeli de gelişir. Sonunda, kuşaklar boyu eski toplumsal yapıyı yeni koşullara uydurabilmek için uğraşan bütün bu yeni toplumsal öğeler arasındaki çelişki, eksiksiz bir değişim ve dönüşüme yol açar. Soy ilişkileri üzerine kurulmuş olan eski toplum, yeni yeni gelişmiş toplumsal sınıfların çatışması sonucunda çatlar. Onun yerine, artık dayanaklarını soy ilişkileri üzerine kurulmuş toplulukların değil de yöresel toplulukların oluşturduğu devlet içinde toplanan, aile düzeninin tümüyle mülkiyet düzeni tarafından belirlendiği ve günümüze dek uzanan yazılı tarihin bütün içeriğini oluşturan sınıf karşıtlıklarının ve sınıf mücadelelerinin bağrında serbestçe geliştiği yeni bir toplum geçer.

ENGELS: Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni (MEAS II, 156)

İnsanlar, hayvanlar aleminden nasıl çıkmışlarsa, tarihe de öylesine girmişlerdir. Yarı hayvan, doğa güçleri karşısında güçsüz, özgüçleri üstüne bilgisiz, sözün özü, hayvanlar kadar yoksul ve ancak onlar kadar üretken... Başlangıçta yaşam koşullarında belirli bir eşitlik hüküm sürmekteydi. Hatta aile baş-

kanları için bile toplumsal konumda bir çeşit eşitlikten söz edilebilirdi.

Toplulukların her birinde, baştan beri, topluluğun denetimi altında da olsa, korunması bireylere düşen bazı ortak çıkarlar vardır: Anlaşmazlıkların yargı yoluyla çözümlenmesi, yetki taşkınlıklarının önlenmesi, özellikle sıcak iklimli ülkelerde suların gözetimi ve nihayet koşulların ilkelliğine ve vahşîliğine bağlı dinsel görevler. En eski Cermen Markında ve bugün Hindistan'da olduğu gibi, bu türden görevlere, ilkel topluluklarda her zaman rastlanır. Söz konusu görevlere atanmış bireylerin, belirli bir otorite ile donatılmış bulundukları ve gelecek devlet iktidarının öncülerini temsil ettikleri açıktır.

Zamanla, üretici güçler gelişir. Nüfusun artıp yoğunlaşması, yeni bir işbölümüne, ortak çıkarları karşıt çıkarlara karşı korumak üzere birtakım özel organlar kurulmasına yol açar. Daha o zamandan başlayarak, bütün grubun ortak çıkarlarının temsilcisi olarak, her bir topluluk karşısında, kimi zaman bu ortak çıkarlarla çelişen özel bir konuma sahip bu organlar, kısa zamanda özerkliklerini geliştirirler. Bu özerkleşme sürecinde, toplumsal görevin nasıl gitgide toplum üzerinde egemenliğe dönüştüğü, ilkel hizmetkârın nasıl azar azar efendi katına çıktığı, bu efendinin, değişik koşullara göre nasıl olup da Doğuda bir despot, Yunanlılarda bir hanedan, Keltlerde bir klan başkanı v.b. görünümüne büründüğü, bu dönüşüm sırasında kaba kuvvete ne ölçüde başvurulduğu, sonunda da egemen bireylerin egemen bir sınıf oluşturmak üzere nasıl kenetlendikleri, hep bilinen olgulardır. Burada vurgulanması gerekli önemli nokta, yalnızca, siyasal egemenliğin temelinde toplumsal bir görev bulunduğu ve siyasal egemenliğin de

ancak kendisine verilen bu toplumsal görevi yerine getirdiği sürece varlığını sürdüreceği noktasıdır.

Bütün bu sınıflaşma sürecinin yanısıra, bir başka sınıf oluşması daha meydana gelir. Tarımsal aile içindeki doğal işbölümü, belirli bir refah düzeyinde, aileye bir ya da birden fazla yabancı işgücü sokulmasına olanak verir. Artık, üretim, insanın işgücünün, kendi geçimi için gerekli olandan fazlasını üretebileceği ölçüde gelişmiştir. Ortada daha çok işgücünü geçindirmenin aracı, eşdeyişle, daha çok işgücünü kullanmanın aracı vardır. İşgücü artık düpedüz bir değer kazanmıştır. Gelgelelim, içinde yaşanılan topluluk, kullanılmaya hazır bu fazla işgücünü sağlayamamaktadır. Bu fazla işgüçlerini sağlayacak biricik yol olarak geriye kala kala savaş kalmaktadır.

İmdi, hızla değer kazanan savş tuatsaklarının hayatları bağışlanmakta, onların emeklerinden yararlanılmaktadır. Bundan böyle kölelik yolu açılmıştır.

Kölelik olmasaydı, Yunan devleti, Yunan sanat ve bilimi olmazdı. Kölelik olmasaydı Roma İmparatorluğu olmazdı. Helenizm ve Roma İmparatorluğu temeli olmaksızın da modern Avrupa olmazdı. Bizim bütün ekonomik, politik ve entellektüel evrimimizin zorunlu kölelik aşamasından geçtiğini hiçbir zaman unutmamalıyız. Bu anlamda pekâlâ şöyle de diyebiliriz: Çağdışı kölelik olmasaydı, çağdaş sosyalizm de olamazdı.

Kölelik ve benzeri tarihsel kurumlara karşı soyut formüllerle saldırıya kalkışmak ve bu kurumlara alçk damgasını basıp üzerlerine pür ahlâki bir öfke ile yüklenmek boşunadır. Böyle bir tutumla, aslında, herkesin bildiği bir gerçekten, bu eski kurumların artık günümüz koşullarına ve bu koşulların be-

lirlediği duygulara denk düşmediği gerçeğinden başkaca bir şey anlatılmış olunmaz. Buysa, bize bu kurumların doğuş biçimi, varlık nedenleri, tarihte oynadıkları rol üzerinde hiç bir şey öğretmez. Eğer bu sorun üzerine eğilirsek, o zaman, ne denli tutarsız gözükürse gözüksün, geçmiş zamanın koşulları içinde köleliğin ortaya çıkışının büyük bir ilerleme oluşturduğunu itiraf etmek zorunda kalırız. İnsanlığın hayvanlıktan başladığı ve vahşilikten kurtulmak için de hayvansal araçlara gereksinme duyduğu kesin olarak saptanmış bir gerçektir. Eski topluluklar, varlıklarını sürdürdükleri her yerde, Hindistan'dan Rusya'ya varıncaya dek, binlerce yıldan beri, en kaba devlet biçiminin, Doğu despotluğunun temellerini oluşturmuşlardır. Ancak bu toplulukların dağıldığı yerlerdedir ki halklar kendilerini aşmışlar ve köle emeği aracılığı ile üretimi artırıp ekonomik evrimlerini gerçekleştirmişlerdir. Sorun apaçık ortadadır: İnsan emeği, zorunlu yaşam ve geçim araçları dışında ancak pek az bir fazlalık elde edebilecek kadar üretken kaldığı sürece, üretici güçlerin evrimi, alış verişin yaygınlaşması, devlet ile hukukun gelişimi ve sanat ile bilimin oluşması, ancak, basit el emeği harcayan yığınlar ile, kendisini çalışmanın, ticaretin ve devlet işlerinin yönetimine, daha sonra da sanat ve bilim işlerine adamış sayıca az ayrıcalıklı kişiler arasında geliştirilmiş yeni bir işbölümü sayesinde olanaklı kılınmıştır. İşte bu işbölümünün en yalın ve doğal biçimi de köleliğin ta kendisidir.

Bugüne dek, sömüren ve sömürülen, egemen ve ezilen sınıflar arasındaki tüm tarihsel çelişkiler, ancak insan emeğinin bu görece az gelişmiş üretkenliği ile açıklanabilirler. Fiilen çalışan nüfus, gerekli emeği harcayarak, kendisine, artık toplumun ortak işle-

riyle, emeğin yönetilmesi, devlet işleri, hukukî sorunlar, sanat, bilim v.b. ile iglilenmek için zaman kalmayacak denli çok uğraşmak zorunda kaldığı sürece, bu işlere bakabilecek, fiilî çalışma zorunluluğundan yakasını sıyırmış özel sınıfa gereksinme duyuldu. Ama bu durum, o sınıfı, kendi yararına, emekçi yığınlara gitgide daha ağır bir çalışma yükü yüklemekten de alakoymadı. Yalnızca, üretici güçlerin büyük sanayi tarafından hızla geliştirilmesini, işin toplumun hiç istisnasız bütün üyelerine dağıtılmasını ve böylece herkesin çalışma süresinin herkese toplumun genel işlerine katılabilmek için yeterince zaman kalacak biçimde sınırlandırılmasını sağladı. Demek ki her egemen ve sömürgen sınıf, ancak şimdi gereksizleşmiş, hatta toplumsal gelişme yolunda apaçık bir engel durumuna gelmiştir. Bu sınıf dolaysız zor kullanmakta ne denli usta olursa olsun, acımasızca ortadan kaldırılacaktır da.

Her siyasal güç, ilkin toplumsal nitelikte ekonomik bir göreve dayanır. Bu güç, ilkel toplulukların çözülüp dağılmasının topluluğun üyelerini özel üreticilere dönüştürdüğü yani onları ortak toplumsal görevlerin yöneticilerine daha da yabancılaştırdığı ölçüde artar.

Toplumdan bağımsız kılındıktan, hizmetkâr durumundan efendi durumuna geldikten sonra, siyasal güç, iki yönde etkili olabilir: Ya ekonomik gelişme doğrultusunda etkili olur; o zaman ekonomik gelişme hızlanır. Ya da ekonomik gelişmeye karşı çıkar; bu olasılıkta, birkaç istisna dışında, ekonomik gelişmeye hep yenik düşer. Söz konusu birkaç istisnaya, en barbar fatihlerin bir ülke halkının kökünü kazıdıkları ya da bu halkı yerinden yurdundan kovup, ne

yapacaklarını bilemedikleri üretici güçleri darmadağın ettikleri ya da batırdıkları ender fetih olaylarında rastlanır.

ENGELS: Anti-Dühring (MEW XX, 166 i.s.)

Uygarlığı başlatan meta üretimi aşaması, ekonomik açıdan, 1) madenî paranın ve onunla birlikte parasal sermayenin, faizin ve tefeciliğin, 2) üreticiler arasında aracı bir sınıf olarak tüccarın, 3) özel toprak mülkiyeti ile ipoteğin ve 4) üretimin egemen biçimi olarak köle emeğinin ortaya çıkmasıyla belirlenir. Uygarlığa denk düşen ve uygarlığın başlamasıyla birlikte mutlak egemenliği kazanan aile biçimi monogamidir, erkeğin kadın üzerindeki egemenliği ve toplumun ekonomik birimi olarak tek eşli ailedir. Uygarlaşmış toplumun özeti de, her çağda hiç istisnasız egemen sınıfın devleti olan ve her durumda ana çizgileriyle ezilip sömürülen sınıfı baskı altında tutmayı amaçlayan bir aygıt olarak kalan «devlet» tir. Uygarlığı belirleyen başka bir öğe de, bir yandan bütün toplumsal işbölümünün temeli olarak kent-köy karşıtlığının kökleşmesi, öte yandan, malike ölümü ertesinde de mülkiyeti üzerinde tasarruf olanağı sağlayan vasiyetnamenin tanınmasıdır. Eski gens tipi yapıya taban tabana ters düşen vasiyetname kurumu, Solon dışta tutulursa, Atina'ya tamamen yabancıydı. Roma'da ise, pek erken benimsendi. Yalnız ne zaman kabul edildiğini kesin olarak bilmiyoruz. Almanlarda faziletli Almanın kendi terekesini kiliseye rahatça vasiyet edebilmesi için vasiyetname kurumunu kabul ettirenler ise rahipler olmuştur.

Lassalle'in «Müktesep Haklar Sistemi», ikinci bölümde, ana çizgileriyle, Roma vasiyetnamesinin, Roma kadar eski olduğu görüşü çevresinde dönüp dolaşır. Bu yazara bakılırsa, Roma tarihinde vasiyetnamesiz bir çağ olmamış, vasiyetname kurumu, Roma öncesi çağda, ölülere tapma kültüründen kaynaklanmıştır. Tarikat olarak eski bir Hegelci olan Lassalle, Roma hukuku kurallarını Romalıların toplumsal ilişkilerinden türetecek yerde, spekülatif irade kavramından türetmekte ve bu yüzden de böylesine tarih ötesi bir iddiaya sürüklenmektedir. Aynı spekülatif kavrama dayanarak, Roma miras hukukunda mal varlığının devrinin salt ikinci derecede bir sorun olarak kaldığı sonucuna ulaşan bir kitapta, buna pek şaşmamak gerek. Lassalle, yalnızca, Romalı hukukçuların, özellikle eski çağların Romalı hukukçularının hayallerine kapılmakla kalmamakta, hayalcilikte onları düpedüz geride bırakmaktadır.

ENGELS: Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni (MEAS II, 298/299)

Gitgide artan servetler, bir yandan, aile içinde erkeğe kadından daha önemli bir yer kazandırıyor, bir yandan da, bu ayrıcalıklı durumdan, geleneksel mirasçılık düzenini çocuklar yararına değiştirme yolunda yararlanma eğilimini ortaya çıkarıyordu. Gelgelelim, soy zinciri analık hukuku ışığında belirlendiği sürece olanak dışı bir şeydi bu. Öyleyse söz konusu analık hukuku değiştirilmeliydi. Bu işin gerçekleştirilmesi, hiç de bugün sanılablieceği kadar güç olmadı. Çünkü insanoğlunun ge-

çirmiş olduğu devrimlerin en köklülerinden biri olan bu devrim, gens üyelerinden bir tekinin bile kılına dokunmaksızın gerçekleştirilebilecekti. Gensin bütün üyeleri önceki durumlarını koruyabileceklerdi. Yalnızca, gelecekte erkek üyelerin çocuklarının gens içinde kalacaklarını, kadın üyelerin çocuklarının ise kendi genslerinden çıkarılıp babalarının genslerine geçeceklerini kararlaştırmak, bu iş için yeterliydi. Böylece, kadına göre belirlenen soy zinciri ile analığı dayanak diye alan miras hukuku ortadan kaldırılmış ve erkeğe göre belirlenen soy zinciri ile babalığı dayanak diye alan miras hukuku kurulmuştur...

... Analık hukukunun yıkılışı, kadın cinsinin evrensel, tarihsel yenilgisi oldu. Erkek evde bile yönetimi eline aldı. Kadın aşağılandı, köleleştirildi ve salt erkeğin bir zevk ve çocuk doğurma aleti derekesine düşürüldü...

Kadının tek erkeğe sadakatini ve bu yoldan da çocuğun babasının kimliğinin güvenilir biçimde saptanmasını sağlayabilmek için, kadın, erkeğin egemenliği altına alındı. O kadar ki, erkek kadını öldürecek olsa bile hakkını kullanmış olmaktan başka birşey yapmış olmayacaktı.

... Karı-koca ailesi (monogamik aile), babaları kesinlikle bilinebilir çocuklar üretmek amacıyla, erkek egemenliği üzerine kurulmuş bir ailedir. Babalığın kesinlikle bilinebilmesi gereksinmesi de çocukların mirasçı sıfatıyla, günün birinde, babalarının servetine sahip olmaları gereğinden ileri geliyordu. Tek eşli aile, iki başlı evlilikten, artık taraflardan her ikisinin dilediklerinde çözemeyecekleri daha sağlam bir evlilik bağı kurması olgusuyla ayrılır. Kural olarak, şimdi artık yalnız erkek, evlilik bağını çözüp karısını boşayabilir. Sadakatsizlik etme hak-

kı da hiç değilse gelenek ve görenekçe kendisine tanınmıştır. (Hatta Fransız Medeni Kanunu, kocaya bu ayrıcalığı, düşüp kalktığı kadını karısının evine getirmemesi koşuluyla açıkça sunmuştur.) Toplumsal gelişme hızlandıkça, erkek bu ayrıcalığını gitgide daha sık kullanır. Eski cinsel pratiğini hatırlayıp da onu yeni baştan yaşamak isteyen kadının vay haline! O her zamankinden daha ağır cezalandırılacaktır...

Monogami (karı-koca evliliği), doğal koşullar üzerine değil, ekonomik koşullar, yani, özel mülkiyetin ilkel ve doğal ortak mülkiyet karşısındaki zaferi üzerine kurulmuş ilk aile biçimi oldu. Bu tip evliliğin asıl amaçları şunlardı: Kocanın aile içindeki egemenliğini ve salt kocanın dölünden dünyaya gelebilecek, kişisel serveti de sonradan kendilerine kalacak çocukların varlığını sağlamak.

«İlk işbölümü erkekle kadın arasında çocuk üretme bakımından yapılanıdır.» Bugün bu cümleye şunu da ekleyebiliriz: Tarihte en eski sınıf karşıtlığı, tek eşli evlilikte erkek ile kadın arasındaki karşıtlığın gelişimi ile ve ilk sınıfsal baskı da kadın cinsinin erkek cinsi tarafından baskı altına alınmasıyla başlar. Gerçi tek eşli evlilik muazzam bir tarihsel ilerlemedir. Ama bu soy evlilik, salt köleliğin ve özel mülkiyetin çığrını açmakla kalmaz, aynı zamanda her ilerlemenin bir nisbî gerileme oluşturduğu, kimi kişilerin refaha kavuşup yükselmesinin ancak başka kişilerin ezilip alçaltılması pahasına sağlandığı koca bir tarihsel süreci de başlatır.

Karı-koca evliliğinden (monogamiden) ve kocanın evlilik dışı ilişkilerinden başka, zina da önü alınmaz bir toplumsal kurum olup çıktı. Gerçi zina kınanıyordu ve şiddetle cezalandırılıyordu. Ama önlenemiyordu. Çocukların babalığının kesinliği, geçmiş-

te olduğu gibi, şimdi de, olsa olsa vicdana dayanmakta idi. Ve çözümlenemez çelişkiyi çözümleyebilmek için, Fransız Medeni Kanunu madde 312 kuralı şöyle buyurdu: «Evlilik sırasında ana rahmine düşen çocuğun babası kocadır.» Üçbin yıllık karı-koca evliliğinin ulaştığı son aşamaydı bu.

...Katolik kilisesi, ölüme çare bulunamadığı gibi, karının kocasına ihanetine, zinaya da çare bulunmadığına inanmış olacak ki, boşanmayı yasaklamıştır... Hukukçularımıza bakılırsa, mevzuattaki ilerleme, kadınların yakınma nedenlerini zamanla ortadan kaldırmıştır. Değil mi ki, uygarlaşmış bütün çağdaş hukuk sistemleri, bir yandan evliliğin geçerli sayılabilmesi için her iki tarafın özgür iradesiyle kurulan bir sözleşmenin varlığını şart koşarlarken bir yandan da evlilik sırasında her iki tarafın eşit haklara sahip ve eşit yükümler altında bulunmalarını şart koşmaktadırlar, o halde, bu iki şarta bağlı kalındıkça kadınlar da bütün istemlerine kavuşmuşlar demektir. Bu salt hukuki kanıtlama, cumhuriyetçi burjuvanın proleterin taleplerini geri çevirip onu susturmak için kullandığı kanıtlamanın bir eşidir.

...Evlenmede taraflar nikah tutanağını biçimsel açıdan serbestçe imzalayınca, yasa hatta en fazla gelişmiş yasa bile, tatmin edilmiş olur. Hukuk kulislerinin ardındaki gerçek yaşamda olup bitenler ve söz konusu irade özgürlüğünün nasıl oluştuğunu, ne yasa ne de hukukçu kurcalayamaz. Oysa, en yüzeysel bir hukuk karşılaştırılması bile, söz konusu irade özgürlüğünün nemenem birşey olduğunu hukukçuya gösterebilir. Ana baba servetinden belirli bir payın dokunulmaz, saklı pay olarak yasaca çocuklara tahsis edildiği, yani onların mirasçılık sıfatından yoksun bırakılamadıkları ülkelerde (Almanya'da, Fransız huku-

kunu benimsemiş ülkelerde v.b.), çocuklar, evlenebilmek için ana babalarının rızalarına muhtaçtırlar. Buna karşılık, ana babanın rızasının evlenmenin yasal bir gereği sayılmadığı İngiliz hukukunu benimsemiş ülkelerde, ana baba mutlak bir ölüme bağlı tasarruf serbestliğine sahiptirler, dilediklerinde çocuklarını mirasçılık sıfatından yoksun bırakabilirler. Ama buna rağmen, daha doğrusu buna bağlı olarak, mirasçılık yoluyla intikale elverişli şeylerin mevcut bulunduğu sınıflar için, evlenme özgürlüğünün İngiltere ve Amerika'da, Fransa ve Almanya'dakinden bir kıl payı fazla olmayacağı da besbellidir. Erkek ile kadının evlilik içindeki hukuki eşitliği açısından da durum bundan iyi sayılamaz. Eski toplumsal ilişkilerden bize miras kalmış kadın-erkek eşitsizliği, kadının ekonomik yönden baskı altına alınmışlığının nedeni değil, sonucudur...

...Modern karı-koca ailesi, kadının üstü açık ya da kapalı ev köleliği üzerine kurulur. İşte modern toplum, adeta kendi moleküllerini oluşturan bu tip ailelerin bir araya geldiği bir kitledir. Günümüzde erkek, çoğunlukla, hiç değilse varlıklı sınıflarda, aile geçindirip besleyen kişi olmak zorundadır. Buysa, ona, hiçbir hukukî ayrıcalıkla desteklenmeyi gerektirmeyen bir egemenlik konumu kazandırır. Aile içinde, erkek burjuva, kadınsa proleter rolündedir...

...Kadın açısından bir cürüm sayılan, en ağır yasal ve toplumsal sonuçlara yol açan bir eylem, erkek açısından yüz ağartıcı ya da olsa olsa zevkle taşınan hafif bir ahlâkî leke sayılır...

...Kapitalist üretim, herşeyi meta'ya dönüştürmekle, geçmişin bütün geleneksel ilişkilerini darmadağın etti, soydan soya geçen törelerin, tarihsel

hukukun yerine, alım satımı, «serbest» sözleşmeyi koydu.

...Aslında, birbirleri ile sözleşebilmeleri için, kişilikleri, eylemleri ve mülkleri üzerinde özgürce tasarruf edebilen ve eşit haklara sahip olarak karşı karşıya gelen kişilere gereksinme vardı. İşte bu «özgür» ve «eşit» kişileri yaratmak, kapitalist üretimin belli başlı işlerinden oldu. Bu iş, başlangıçta salt yarı bilinçli, üstelik dinsel kılıflar içerisinde yürütüldüyse de, Luther ve Calvin reformlarından sonra, insanoğlunun ancak tam bir özgürlük içinde giriştiği eylemlerden sorumlu tutulabileceği ve ahlâk dışı eylemlere karşı direnmenin de ahlâkî bir yüküm olduğu ilkesi iyiden iyiye yer etti. Pekiyi ama bu ilke evlenme alanında sürdürülegelen uygulama ile nasıl bağdaştırılabilecekti? Burjuva anlayışına göre, evlenme bir sözleşmeydi, bir hukuki işlemdi ve hatta iki insanın bedeni ve ruhu üzerinde ömür boyunca tasarrufa ilişkin bir sözleşme olduğuna göre, bütün hukukî işlemlerin en önemlisiydi. Gerçi evlilik de o zamanlar şeklen özgürce kurulurdu; taraflar «evet» demedikçe oluşmazdı. Ama «evet»in nasıl ortaya çıktığı ve evliliğin gerçek kurucularının kimler olduğu da çok iyi biliniyordu. İmdi, eğer bütün öteki sözleşmeler için gerçek bir irade özgürlüğü isteniyor idiyse, aynı özgürlük bu sözleşme için niye istenmesindi? Birbiriyle evlendirilecek olan iki genç insanın kendi benlikleri, bedenleri ve organları üzerinde özgürce tasarruf hakları yok muydu? Cinsel aşk, şövalyelik tarafından moda haline getirilmemiş miydi ve sadakatsiz şövalye aşkı karşısında, karı koca aşkı, cinsel aşkın gerçek burjuva biçimi değil miydi? Eğer karı kocanın birbirlerini sevmeleri onların yükümü idiyse, birbirlerini sevenlerin birbirleri ile (ama yalnızca

birbirleriyle, yoksa başkaları ile değil) evlenmeleri de bir yüküm değil miydi? Birbirlerini sevenlerin bu hakları, ana babanın, hısımların ya da başkaca evlenme tellâllarının haklarından daha yüce değil miydi?..

...Nitekim, yükselmekte olan burjuvazi, özellikle kurulu düzenin en fazla sarsılmış bulunduğu protestan ülkelerin yükselmekte olan burjuvazisi, evlenme alanında da zamanla sözleşme özgürlüğünü tanıdı ve uygulamaya döktü. Gerçi evlenme yine bir sınıf evlenmesi olarak kaldı. Ama taraflara kendi sınıfları içinde belirli bir seçme özgürlüğü de tanındı. Karşılıklı cinsel aşka ve çiftlerin gerçekten özgürce anlaşmalarına dayanmayan her evliliğin ahlâksızca bir şey olduğu, tıpkı kâğıt üzerinde ve şiirlerde olduğu gibi, ahlâk teorisinde de en sarsılmaz kural haline geldi. Sözün özü, aşk evliliği bir «droit ile l'homme» (insan hakkı) olarak ilân edildi. Üstelik salt bir «droit de l' homme» (erkek hakkı) olarak değil, ayrıca kural dışı yoldan, bir «droit de la femme» (kadın hakkı) olarak da.

Ama bu insan hakkı, bir noktada, bütün öteki sözde insan haklarından ayrılmaktaydı. İnsan hakları, pratikte egemen sınıfa, burjuvaziye özgü haklar olarak bırakılıp, ezilen sınıftan, proletaryadan dolaysız ya da dolaylı yollardan esirgeniyor iken, tarihin cilvesi burada bir kez daha boy gösteriyordu. Şöyle ki, egemen sınıf, bilinen ekonomik etkilerin egemenliği altında kaldığından, bu sınıf içinde, pek ender durumlarda gerçekten özgürce kurulmuş evliliklere rastlanırken, ezilen sınıf içinde, böylesine evlilikler ana kuralı oluşturmaktaydı.

Demek ki genel ve eksiksiz bir evlenme özgürlüğü, ancakkkapitalist üretimin ve onun yarattığı mül-

kiyet ilişkilerinin tasfiyesinin bugün bile eşlerin seçimi üzerinde o kadar büyük bir etkisi bulunan bütün ekonomik kaygıları ortadan kaldırdığı anda gerçekleştirilebilir. İşte ancak o zaman ortada karşılıklı aşktan başka evliliğe itici hiç bir güdü kalmaz.

ENGELS: Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni (MEAS II, 197 i.s.)

Kadın ile erkek arasında gerçek bir hak eşitliği, kanımca, ancak sermayenin hem kadınlar hem de erkekler üzerindeki sömürüsü yok edildiği ve şimdi özel bir zanaat olan ev işletmeciliği de toplumsal üretimin bir dalı durumuna getirildiği zaman gerçekleşebilir.

ENGELS: Wilhelm Schock'a 5/7/1885 tarihli mektup

Kahramanlık döneminin Yunan siyasal yapısında, eski gens örgütlenmesini hala dipdiri ama aynı zamanda gömülüşünün öngünlerinde görüyoruz: Malvarlığının çocuklara geçebilirliği ile birarada, babalık hukuku, aile içinde servet birikimini kolaylaştırıyor ve aile de gens karşısında bir güç kazanıyor. Bu arada servet farkları, irsî soyluluğun ve krallığın temel taşlarını döşeyerek siyasal yapıyı etkiliyor. İlkin savaş tutsaklarıyla sınırlanmış olan kölelik, daha o zamandan başlayarak tribü üyelerinin ve gens üyelerinin gitgide köleleştirilmesi yolunu açıyor. Tribüler arasında sürdürülen o eski savaş, bu

çağdan başlayarak, hayvan, köle ve hazine edinebilmek için, karada ve denizde, sistemli bir yağmacılığa, açıkçası, bir gelir kaynağına dönüşerek, yozlaşıyor. Sözün özü, zenginlik, en yüksek erdem diye bellenip göklere çıkarılıyor ve zenginliklerin zorbalığa dayanılarak gasbedilmesini haklı göstermek için de eski gens kuralları ayaklar altına alınıyor. Artık yalnızca bir tek şey eksiktir: Öyle bir kurum ki salt bireylerin yeni kazanılmış zenginliklerini gens düzeninin komünist geleneklerine karşı güvence altına almakla, salt o güne dek hor görülmüş özel mülkiyeti kutsallaştırmakla ve bu kutsallaştırmayı da bütün insan topluluklarının en yüce amacı olarak ilan etmekle kalmasın, fakat aynı zamanda, mülkiyet kazanmanın ardarda gelişen yeni yeni biçimlerine, yani, zenginliklerin gitgide hızlanan artışına toplumsal meşruiyet mühürünü de bassın. Öyle bir kurum ki salt toplumda uç veren sınıfsal bölünmeyi somutlaştırmakla kalmasın, fakat, aynı zamanda, mülk sahibi sınıfın mülksüz sınıfı sömürme hakkını ve onun üzerindeki egemenliğini de sonsuzlaştırsın. Ve işte böyle bir kurum çıkageldi; «Devlet» icadolundu.

ENGELS: Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni (MEAS II, 241)

Solon, siyasal devrimler dizisini, ilkin mülkiyete el uzatarak başlattı. Şimdiye dek bütün devrimler mülkiyetin belirli bir türünü mülkiyetin başka bir türüne karşı koruma amacıyla gerçekleştirilmişlerdir. Birine ilişmeden ötekini korumak olanaksızdır

zaten. Büyük Fransız Devriminde, burjuva mülkiyeti uğruna feodal mülkiyet gözden çıkarılmıştı. Solon devriminde de borçluların mülkiyeti uğruna alacaklıların mülkiyeti gözden çıkarıldı. Borçlar düpedüz geçersiz sayıldı. Ayrıntıları kesin olarak bilmiyoruz. Ama Solon, şiirlerinde, borçlulara ait topraklardaki ipotek taşlarını kaldırtmış olmakla ve borçları yüzünden yabancı ülkelere satılmış ve kaçmış borçluları vatana geri döndürmüş olmakla övünür. Böyle bir iş, ancak mülkiyetin açıkça çiğnenmesi suretiyle olanaklı kılınabilirdi. Gerçekten de, birincisinden sonuncusuna varıncaya dek, siyasal devrim diye nitelenegelmiş devrimlerin tümü, hep mülkiyetin, hakçası, onun belirli bir türünün, başka türden bir mülkiyetin müsaderesi, eşdeyişle gasbedilmesi suretiyle korunması uğruna gerçekleştirilmiştir. Özel mülkiyetin ancak mülkiyetin çiğnenmesi sayesinde varlığını koruyabilişi, ikibinbeşyüz yıldır sürgit kanıtlanagelen apaçık bir gerçekliktir.

ENGELS: Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni (MEAS II, 246/47)

Antik dünyada, sınıf mücadelesi, ana çizgileriyle, alacaklılar ile borçlular arasında cereyan eder ve Roma'da, plebli borçlunun batışı ile sona erer; onun yerini köle alır.

ENGELS: MEW XXIII, 149

Doğu'da suyun tutumlu biçimde ve ortaklaşa kullanılması zorunluluğu, merkezî bir devlet gücünün etkin varlığını kaçınılmaz kılmıştı. Böylece, bütün Asya yönetimleri, kamusal işlerle ilgilenme yolunda ekonomik bir işlev yüklenmiş oluyorlardı.

MARX: MEW IX, 129

Üleşimdeki ayrıcalıklar yüzünden sınıf ayrımları ortaya çıktı. Toplum sınıflara bölündü. Ve başlangıçta, aynı kökten gelme doğal toplulukların, salt kendi ortak çıkarlarını kollama ve yabancılara karşı korunma amacıyla geliştirdikleri devlet, bundan böyle, egemen sınıfın bağımlı sınıflar üzerindeki yaşam ve egemenlik koşullarını sürdürme amacı ile yepyeni bir boyut kazandı.

ENGELS: Anti Dühring (MEW XX, 137)

DEVLETİN VE HUKUKUN TARİHSELLİĞİ VE SINIFSALLIĞI

Sömürü devletinin iki faaliyet alanı vardır: Bir yandan, bütün toplumların doğasından kaynaklanan ortak işleri yerine getirir; öte yandan, yönetimle halk kitleleri arasındaki karşıtlıktan kaynaklanan özgül işlevleri üstlenir.

MARX: NEW XXV, 397

Toplum, kendisinden vazgeçemeyeceği bazı ortak görevler yaratır. Bu görevlere atanan kişiler, toplumun bünyesinde, işbölümünün yeni bir dalını meydana getirirler. Böylece, söz konusu kişiler, kendilerine vekillik verenlerin karşısında da bir takım özel çıkarlar elde ederler ve onların karşısında bağımsızlaşırlar. Ve işte böylece devlet doğar. Şimdi artık mal ticaretine ve daha sonraları gelişen para ticaretine benzer bir oluşum gözlenir. Yeni bağımsız güç, genellikle üretimin akışına uymak zorundadır; gelgelelim, bünyesinde bulunan, yani ona bir kez devr edilmiş ve giderek geliştirilmiş olan nisbî bağımsızlığı sayesinde, aynı zamanda üretimin koşullarına ve akışına bir karşı-etki gösterir. Bir yanda ekonomik

hareket, öte yanda, alabildiğine geniş bir bağımsızlık için çabalayan ve bir kez yola çıkarıldıktan sonra da kendi özgücüne kavuşan yeni siyasal güç olmak üzere, eşit olmayan iki güç arasında karşılıklı bir etkileşim kendisini dayatır.

Genellikle, ekonomik hareket, kendi yolunu açar, kendini kabul ettirir. Ama o da, en sonunda, kendi eliyle yaratmış olduğu ve nisbî bir bağımsızlığa sahip kılmış bulunduğu siyasal hareketin, yani bir yandan devlet iktidarının, öte yandan onunla birlikte oluşan muhalefetin tepkilerine katlanmak zorunda kalır.

Nasıl para piyasasına sanayi piyasasının devinimi ana çizgileriyle, yukarıda değinilmiş çekincelerle ve hiç kuşkusuz tersinden yansıyorsa, hükümet ile muhalefet arasındaki çatışmaya da, aslında, öteden beri birbirleriyle mücadele eden sınıfların savaşı yansır. Ama burada da tersine ve dolaylı bir yansıma söz konusudur. Öyle ki, sınıf mücadelesi, bir siyasal ilkeler mücadelesine dönüşmüş olur. Bu, öylesine bir dönüşümdür ki işin aslını kavrayabilmemiz, binyıllarca zaman almıştır.

Devlet iktidarının ekonomik gelişme üzerindeki karşı etkisi üç yönde belirebilir. Ya aynı yönde etkide bulunur. O zaman işler daha çabuk yürür. Ya da ekonomik gelişimin tersi yönde etkide bulunur. O zaman, günümüzde bütün büyük toplumlarda olduğu gibi, belli bir süre sonra iflâs eder. Nihayet, ekonomik gelişmenin kimi yollarını tıkayıp kimi yollarını açabilir. Böyle bir durum, sonuçta, yukarıda anılan iki olasılıktan birine bağlanır. Şu kesindir ki ikinci ve üçüncü durumlarda, siyasal iktidar, ekonomik gelişmeye ağır zararlar verir ve yığınla enerji ve malzemenin çarçur edilmesine yol açar.

Buna bir de ekonomik yardım kaynaklarının ele geçirilmesi ve acımasızca yok edilmesini ekleyebiliriz. Bu da, eskiden, pekâlâ bütün bir yöresel ve ulusal ekonomik gelişmenin batırılmasına yol açabilirdi. Bugünse, bu olasılık, çoğunlukla tam tersine bir etki yaratır. Hiç değilse büyük toplumlarda bu böyledir. Yenik düşürülen yan, uzun vadede, ekonomik, politik ve moral açıdan, yenik düşüren yandan daha kârlı çıkar.

Hukuk için de durum aynıdır. Yeni işbölümü kaçınılmaz hale gelip de profesyonel hukukçuları yaratır yaratmaz, genel olarak üretime ve ticarete bağlı olmakla beraber, yine de bu alanlara karşı özel bir tepki yeteneğine sahip bulunan yepyeni bağımsız bir alan açılmış olur. Modern bir devlette hukukun salt genel ekonomik duruma uygun düşmesi ve onu yansıtması yetmez. Hukukun, bir de, iç çelişkilerinin yumağına dolanmamak için, kendi içerisinde tutarlı bir bütün oluşturması gerekir. Gelgelelim, bunu sağlayabilme uğruna, hukuk, ekonomik ilişkileri yansıtmadaki sadakatini de gitgide kırar. Bu durum, yasaların, bir sınıf egemenliğinin aslına tam uygun yansısı olmalarının gitgide daha az rastlanır bir olguya dönüşmesiyle daha da belirginleşir.

Zaten böyle olmasaydı, bu durum hukuk kavramı ile çatışmaz mıydı? Bildiğimiz gibi, 1792-96 yıllarının devrimci burjuvazisinin kendi bağlamı içinde tutarlı, saf hukuk kavramı, daha Fransız Medeni Kanunu (Cole Napoléon) eliyle birçok yönden çarpıtılmıştır. Ve bu yasa da, temsil edildiği ölçüde, proletaryanın giderek artan gücü yüzünden günbegün çeşitli ödünlere katlanmak zorundadır. Ama bu durum, Fransız Medeni Kanununun (Code Napoléon'un) dünyanın her yerinde, yeni kanunlaştırma hare-

ketlerine dayanak oluşturmasına engel olmaz. İmdi, hukukun gelişim çizgisi, geniş ölçüde, ekonomik ilişkilerin doğrudan doğruya hukuk ilkeleriyle yansıtılmasına bağlı çelişmelerin yok edilmesi çabaları ile kendi içinde uyumlu bir hukuk sistemi kurulması çabalarından ve bunu izleyen yeni ekonomik gelişmenin etki ve baskısının bu sistemi ikide birde çatlatıp yeni yeni çelişki yumaklarına sokmasından oluşur. (Burada yalnızca özel hukuktan söz ediyorum.)

ENGELS: Conrad Schmidt'e 27.10.1890 tarihli mektup (MEAS II, 461/62)

Kural ve düzen, toplumun, salt keyfîlikten ve rastlantıdan kurtulup, kendisini kalıcı kılmasının bir biçimidir. Toplum, bu biçime, üretim sürecinin ve bu sürece denk düşen toplumsal ilişkilerin duragan anlarında, kendini sürgit yeniden üretmek suretiyle erişir. Bu oluşum, belirli bir zaman kesiti boyunca süregelmişse, gelenek ve görenek olarak çelikleşir ve sonunda da açık bir yasa olarak kutsallaştırılır. Bu kural ve düzen, toplumsal dayanıklılığa kavuşacak, rastlantıdan, keyfîlikten bağımsızlık kazanacak her üretim biçiminin kendisinden vazgeçilmez öğesidir.

MARX: MEW XXV, 801

Toplumsal gelişmenin belirli, çok ilkel bir aşamasında, günbegün yenilenen toplumsal üretimi, üretilen ürünlerin üleşimini ve değiş tokuşunu ortak

bir düzene bağlama gereksinmesi doğar; bireyin kendisini üretimin ve değiş tokuşun ortak kurallarına bağımlı kılması zorunluluğu belirir. Önceleri bir «gelenek» durumunda kalan kurallar dizisi, kısa bir süre sonra «yasa» haline gelir. Yasanın yanısıra, onu ayakta tutmağa yarayacak organlar, kamu otoritesi, yani «devlet» de zorunlu olarak ortaya çıkar. Toplum daha fazla geliştiğinde, yasa da dar veya geniş kapsamlı bir hukuk sistemine dönüşür. Bu hukuk sistemi daha da karmaşıklaştığı zaman, sistemin terminolojisi de toplumsal yaşamın sıradan ekonomik koşullarını dile getiren terminolojiden uzaklaşır. Bu hukukî sistem, varoluşunun ve sonraki gelişiminin nedenlerini süregelen ekonomik koşullarda değil de kendi iç mantığında ya da isterseniz «irade kavramı»nda bulan bağımsız bir öğe olarak gözükür. İnsanlar, tıpkı hayvanlardan türemiş olduklarını unuttukları gibi, hukuklarının da kendi ekonomik yaşam koşullarından kaynaklandığını unuturlar. Hukuk sisteminin karmaşık ve geniş kapsamlı bir bütün haline gelmesiyle, yeni bir toplumsal işbölümü zorunluluğu doğar; bir profesyonel hukukçular zümresi oluşur ve onlarla birlikte hukuk bilimi ortaya çıkar. Bu bilim, sonraki gelişmesinde, değişik toplulukların ve çağların hukuk sistemlerini, belirli ekonomik ilişkilerin bir anlatımı olarak değil de, varoluş nedenlerini kendi bünyelerinde taşıyan sistemler olarak karşılaştırır. Bu karşılaştırma, bütün hukuk sistemlerinde az çok ortak yanlar bulunduğunu varsayar. Hukukçular da, bütün bu hukuk sistemlerinde ortak olan öğeyi «tabiî hukuk» adı altında toplarlar. Bununla birlikte, neyin «tabiî hukuk» olup neyin «tabiî hukuk» olmadığının ölçütü, hukukun en soyut anlatımı olan adalet değerinde aranır. Bu nedenle, artık hukukçulara ve onlara

gözü kapalı inananlara göre, hukukun gelişimi, hukukî deyimleri kullanacak olursak, insanlığa özgü koşulları adalet ülküsü ve ebedî adalet ile daha iyi bağdaştırmak için yürütülen bir savaşa indirgenmiş olur. Oysa burada söz konusu olan adalet, varlığını sürdüren ekonomik ilişkilerin, kimi zaman tutucu, kimi zaman devrimci yönden ideoloji katına çıkarılıp yüceltilmiş bir yansısından başkaca bir şey değildir.

Yunanlıların ve Romalıların adalet anlayışı, köleliği adaletli buluyordu. 1789'un burjuva adalet anlayışı ise feodalizmi adaletli bulmuyor ve ortadan kaldırılmasını istiyordu. Prusyalı Junker'in (toprak sahibinin) gözünde o miskin Kreisordnung (toprak reformu) bile ebedî adalete aykırı bir şeydi. İmdi, «ebedî adalet» kavramı yalnızca zamana ve yere göre değil, fakat aynı zamanda insanlara göre de değişen ve herkesin başka türlü anladığı kavramlardan biridir.

Gündelik yaşamda karşılaşılan ilişkilerin yalınlığı içerisinde, «haklı», «haksız», «adaletli», «adaletsiz» gibi yargılayıcı deyimler toplumsal olgular bağlamı çerçevesinde, yanlış anlaşılmaksızın kullanılsalar bile, acıklı bir kavram kargaşasına yol açarlar. Bu kargaşa, Proudhon'un yaptığı gibi, adalete tam bir inanç beslendiğinde, daha da artar.

ENGELS: Konut Sorunu (MEAS I, 587 i.s.)

Hegel'in de bağlandığı eski geleneksel anlayış, devleti belirleyici öğe, «sivil toplumu» ise bu aslî öğe tarafından belirlenmiş ikinci derecede bir öğe olarak görmekteydi. Gelgelelim, bu görüş, salt görü-

nüşte tutarlıdır. Nasıl bireyde eylemlerinin bütün itici güçleri, onu harekete geçirebilmek için, beyninden süzülüp iradesinin güdülerine dönüşmek zorunda ise, işte tıpkı bunun gibi, iktidarda hangi sınıf bulunursa bulunsun, «sivil toplumun» tüm gereksinmeleri de yasalar kılığında evrensel egemenliklerini kurabilmek için devlet iradesinden süzülmek zorundadırlar. İşin kendiliğinden anlaşılan biçimsel yanı böyledir. Ancak asıl sorun, devletinki olsun, bireyinki olsun, bu salt biçimsel iradenin içeriğinin ne olduğu ve nereden geldiği, niye bir şeyin istenip bir başka şeyin istenmediği sorunudur. Bunun nedenini araştırdığımız zaman, yakın çağ tarihinde, devlet iradesinin, tümüyle, sivil toplumun değişen gereksinmelerince, şu ya da bu sınıfın üstünlüğünce ve son olarak da üretici güçler ile değiş tokuş ilişkilerinin gelişimince belirlendiğini görüyoruz.

Eğer yakın çağımızda devletin o dev üretim ve ulaşım araçları ile özerk gelişimli bağımsız bir alan oluşturmadığı, tersine, devletin varlığının ve gelişiminin son toplamda toplumun maddî, ekonomik koşullarına dayandığı kabul ediliyorsa, bu görüş, insanların maddî yaşamlarının üretiminde bu zengin olanaklara henüz sahip bulunmadığı ve dolayısıyla üretim zorunluluğunun insanlar üzerinde daha da yoğun bir baskıda bulunduğu önceki dönemler için bir kat daha doğru olsa gerektir. Eğer günümüzde, yani büyük sanayi ve demiryolları döneminde, devlet, aslında üretime egemen sınıfın ekonomik çıkarlarının yoğunlaştırılmış bir yansısından ibaretse, insanoğlunun, yaşamının çok daha büyük bir bölümünü maddî gereksinmelerinin doyurulmasına ayırdığı ve bu nedenle de üretim zorunluluğuna bizden çok daha fazla bağımlı olduğu bir dönemde, herhalde devletin

bu niteliği daha da belirgindi. Nitekim, işin bu yönüyle ciddî olarak ilgilenilince, geçmiş devletlerin tarihinin bu olguyu apaçık doğruladığı görülür.

Eğer devlet ve kamu hukuku, ekonomik koşullarca belirleniyorsa, bu olgu, elbette, yerleşik koşullar altında, bireyler arasındaki sıradan ekonomik ilişkileri kurallaştırmakla yetinen özel-medenî hukuk için de geçerlidir. Şu var ki bu olgunun büründüğü biçimler, çok değişik görünümlere girebilirler. İngiltere'de, ulusal gelişmeye paralel olarak gerçekleşmiş bulunduğu gibi, eski feodal hukukun biçimleri geniş ölçüde alakonabilir ve onlara bir burjuva içerik aşılanabilir. Ama Kara Avrupasında olduğu gibi, mal üreten bir toplumun ilk evrensel hukukunu oluşturan ve basit mal sahipleri arasındaki başlıca hukukî ilişkileri alım-satım, alacak-borç, senet v.b.) eşsiz bir açıklıkla düzenlemiş bulunan Roma Hukuku da pekâlâ temel olarak alınabilir. O zaman, bu hukuk da, henüz küçük burjuva ve yarı feodal nitelik taşıyan bir toplum, ya doğrudan doğruya mahkeme içtihatları yoluyla (pandekt hukuku!) ya da sözde aydınlanmış, ahlâkileşmiş hukukçularca oluşturulan cazip bir Medenî Kanun eliyle uydurulabilir. Ne var ki, böyle bir yasa, bu koşullar altında, hukuken kötü bir yasa sayılmaya mahkûmdur. (Prusya Eyalet Hukuku!) Bununla birlikte, başka bir yol daha vardır. Şöyle ki, büyük bir burjuva devriminden sonra, aynı Roma Hukuku temeli üzerinde, Fransız Medenî Kanunu (Code Civil) gibi, burjuva toplumunun klâsik bir yasası da hazırlanabilir. Demek ki, burjuva hukukunun buyrukları, hukukî birer biçim olarak, toplumun ekonomik yaşam koşullarının yansılarından ibaret olsalar bile, yine de değişen koşullar karşısında pekâlâ iyi ya da kötü sayılabilirler...

İnsana egemen olan ilk ideolojik güç olarak karşımıza çıkan devlet, toplumun, kendi ortak çıkarlarını iç ve dış saldırılara karşı savunmak üzere yarattığı bir örgüttür. Bu iktidar örgütü, doğar doğmaz toplumdan bağımsızlaşır ve bu bağımsızlık, belli bir sınıfın örgütü olduğu, bu sınıfın egemenliğini ezilen sınıfa doğrudan doğruya dayattığı ölçüde daha da artar. Ezilen sınıfın egemen sınıfa karşı mücadelesi, zorunlu olarak, siyasal bir mücadele, her şeyden önce, bu sınıfın siyasal egemenliğine karşı yürütülen bir mücadele haline gelir. Bu siyasal mücadelenin kendi ekonomik temeliyle ilişkisinin bilinci yavaş yavaş kaybolur ve hatta tamamen silinebilir. Bu olgu, mücadeleye katılanlar için tümüyle geçerli olmasa bile, tarihçiler için hemen hemen her zaman geçerlidir. Roma Cumhuriyetinde sürdürülen mücadelelere ilişkin tüm kaynaklar arasında, işin aslını, yani toprak mülkiyetinin ana sorun olduğunu bize açıkça ve kesinlikle söyleyen tek kişi Appien'dir.

Ne var ki devlet, toplum karşısında bağımsız bir güç katına çıkınca, bu kez kendisi yeni bir ideoloji yaratır. Gerçekten de meslekten politikacılar, kamu hukuku teorisyenleri ve özel hukuk alanındaki yazarlar, ekonomik olguları ve ekonomik ilişkileri el çabukluğu ile hasıraltı ederler. Her özel durumda, yasalar eliyle kurallaştırılmak üzere, ekonomik olgular, hukukî güdüler kılığına girmek zorunda olduklarından ve evvelce yürürlükte bulunan bütün hukuk sistemini de hiç kuşkusuz hesaba katmak gerektiğinden, hukukî biçim her şey sayılır da, ekonomik öz bir hiç sayılır. Kamu hukuku ve özel hukuk, bağımsız bir tarihsel evrim geçirmiş, kendi başlarına sistemli olarak açıklanmaya elverişli ve bütün iç çelişkilerinden tutarlı bir biçimde arıtılmış olduk-

ları için de, böylesine sistemli bir açıklamadan vazgeçilemeyecek bağımsız alanlar olarak incelenirler.

Daha yüksek, yani maddî, ekonomik temelden daha da uzak ideolojiler ise, felsefe ve din biçimine bürünürler.

ENGELS: Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu (MEAS II, 362 i.s.)

Bireylerin, asla kendi iradelerine bağlı olmayan maddî yaşamları, birbirlerini karşılıklı olarak etkileyen üretim biçimleri ve alış-veriş biçimleri, devletin gerçek temelidir ve bireylerin iradesinden tüm bağımsız olarak, işbölümü ile özel mülkiyet gerekliliğini sürdürdükçe, her basamakta da böyle kalır. Bu fiilî ilişkiler asla devlet iktidarınca yaratılmış değildir. Tersine, devlet iktidarını yaratan, bu ilişkilerdir. Ve işte bu ilişkiler çerçevesinde topluma egemen olan bireyler, iktidarlarını devlet kılığında billurlaştırmak zorundadılar. Fakat onlar, ayrıca, bu belirli ilişkilerce şartlandırılıp belirlenmiş iradelerini de, devlet iradesi diye, yasa olarak, genel bir biçimde açığa vurmalıdırlar. Bu öyle bir açığa vurmadır ki içeriği özel hukukun ve ceza hukukunun da apaçık kanıtladığı gibi, her zaman, söz konusu egemen sınıfın kendi ilişkilerince belirlenir. Nasıl vücutlarının ağırlığı insanların iradelerine ve keyiflerine bağlı değilse, kendi iradelerini yasalar biçiminde ve kişisel keyiflerinden bağımsız olarak yürürlüğe sokmaları da insanların kendi iradelerine bağlı değildir.

MARX: Alman İdeolojisi (MEW III, 311)

Felsefî anlayışa göre, devlet, «bir düşüncenin gerçekleşmesi» veya Tanrının felsefeye aktarılmış yeryüzündeki gölgesidir, ebedî doğruluğun ve adaletin gerçekleştiği ya da gerçekleşmesinin gerektiği bir alandır. Ve bu anlayıştan kalkılarak, devlet ve devletle ilgili herşeye bir «hurafeci saygınlık» kazandırılır. Bütün topluma ortak işlerin ve çıkarların şimdiye dek olduğu gibi, ancak devlet ve onun makamları tarafından kotarılabileceğine inanmaya daha küçük yaştan alışıldığı ölçüde, bu anlayış daha da kolay kökleşir. Bu arada irsî monarşiye sırt çevirip, demokratik cumhuriyet üzerine yemin etmekle, pek cüretli bir adımın atıldığı sanılır. Oysa, aslında, tıpkı monarşide olduğu gibi, demokratik cumhuriyette de, devlet, bir sınıfın bir başka sınıf tarafından baskı altına alınması için öngörülmüş bir aygıttan başkaca bir şey değildir. Sınıf egemenliği uğruna mücadelesinde galip gelen proletarya tarafından da devralınan bu belânın en kötü yanları, Komünde de görüldüğü gibi, gözü kapalı kesilip atılamaz, olsa olsa törpülenebilir. Bu süreç, yeni ve özgür toplumsal koşullarda serpilen bir kuşak, bütün devlet çöplüğünü üzerinden silkip atabilene dek sürüp gider...

MARX: Fransa'da İç Savaş (MEAS I, 452/453)

Zorbalığı, hukukun temeli sayan düşünürler, iradeyi hukukun temeli sayan düşünürlerle açık bir uyuşmazlığa düşmüşlerdir. Hobbes'un yaptığı gibi, zorbalık, hukukun temeli olarak alındığında, hukukî yargılar ve yasal düzenlemeler, yalnızca, üzerinde devlet gücünün yükseldiği öteki koşulların bir belirtisi, bir yansısı olurlar. Hiç kuşkumuz olmasın ki

bireylerin karşılıklı olarak birbirlerini etkileyen ve salt kendi iradelerine bağlı olmayan maddî yaşamları ve üretim biçimleri, devletin gerçek temelidir. İşbölümünün ve özel mülkiyetin zorunlu olduğu her aşamada, bu maddî yaşam, bireylerin iradesinden tüm bağımsızdır. Bu somut koşullar, devlet gücü tarafından yaratılmış olmayıp, tersine, devlet gücünü yaratan, doğrudan doğruya bu somut koşullardır. Işte bu koşullar altında egemenliklerini sürdüren bireyler, güçlerinin devlet görünümünde ortaya konması olgusundan apayrı yolda, bu belirli koşullarca saptanmış iradelerine devlet iradesi, yani, hukuk olarak genel bir anlatım kazandırmak zorundadırlar. Bu anlatımın içeriği de en açık biçimiyle medenî hukuk ve ceza hukukunda görüldüğü gibi, her zaman bu sınıfın maddî konumu tarafından belirlenir. Nasıl bireylerin kiloca ağırlığı onların isteklerine bağlı değilse, bireylerin iradelerini hukukta kişileştirip kişileştirmemeleri ve baskı altında tuttukları insanlara bağımsızlık verip vermemeleri de kendi isteklerine bağlı değildir. Onların bireysel egemenliği aynı zamanda genel bir egemenlik oluşturmalıdır. Bireysel güçleri, kendi varlık koşullarına dayanmaktadır ve onlar, toplumsal koşullar olarak gelişen bu varlık koşullarının sürekliliğinin kendi üstünlüklerini zorunlu kıldığını ama yine de herkes için geçerli olduğunu göstermek zorundadırlar. Hukuk, onların ortak çıkarlarıyla şartlanmış olan bu iradenin bir yansısıdır. Hukuk, hukuk düzeni aracılığı ile özbenlikten feragati, daha doğrusu, özel durumlarda özbenlikten feragat edip genel olarak öz çıkarları kollamayı gerektiren ve bu temel üzerinde zorunlu olarak birbirlerine karşı bencil davranmak durumunda bulunan tek tek bireylerin ve onların iradelerinin mü-

cadelesinden ibarettir. Aynı olgu, bağımlı sınıflar için de geçerlidir. Sözgelimi, üretici güçler, rekabeti gereksiz kılacak denli gelişmedikçe ve dolayısıyla rekabet de süregeldikçe, bağımlı sınıflar da rekabeti ve onunla birlikte devleti ve hukuku ortadan kaldırma isteğini açığa vurmakla, gerçekleşmesi olanaksız bir şey istemiş olurlar.

Devlet, egemen iradeye dayanmaz. Tersine, bireylerin maddî yaşam biçiminden kaynaklanan devlet, aynı zamanda egemen bir iradenin kılığını da taşır. Eğer sözü geçen irade, egemenliğini yitirecek olursa, bu, yalnızca iradenin değiştiği anlamına gelmekle kalmaz. Fakat aynı zamanda, bireylerin maddî varlıklarının ve yaşamlarının da kendi istekleri dışında değiştiği anlamına gelir.

...Devlet, topluma dıştan dayatılmış bir güç değildir. Hegel'in ileri sürdüğü gibi, «bir ahlâkî fikir vakıası» ya da «aklın bir eseri ve hakikati» de değildir. Devlet, düpedüz, toplumun, kendi gelişmesinin belirli bir aşamasındaki ürünüdür. Devlet, toplumun, artık önüne geçilemez uzlaşmaz karşıtlıklara bölündüğünün, kendi kendisiyle çözümlenemez bir çelişkiye dolandığının açık itirafıdır. Ama bu karşıtlıkların ve çelişik ekonomik çıkarlara sahip sınıfların, kendilerini ve toplumu, verimsiz bir mücadele içinde tüketip bitirmemeleri için, görünüşte toplumun üstünde yer alıp, çatışmayı hafifletmesi ve «düzen» sınırları içerisinde tutması zorunlu bir güç gereksinmesi kendisini dayatır. İşte, toplumdan doğan ama toplumun üstünde yer alan ve gitgide topluma yabancılaşan bu güç, devlettir.

Devlet, sınıf karşıtlıklarını düzen çitleri içinde tutma gereksinmesinden doğduğuna ama aynı zamanda bu sınıfların çatışması ortamında doğduğuna

göre, kural olarak, en güçlü sınıfın, ekonomik bakımdan egemen olan ve bu egemenliği sayesinde siyasal bakımdan da egemen sınıf durumuna gelen ve böylece ezilen sınıfı boyunduruk altında tutmak ve sömürmek için yeni yeni araçlar kazanan sınıfın devletidir. İşte bu yüzdendir ki antik devlet, her şeyden önce, köleleri boyunduruk altında tutmayı amaçlayan köle sahiplerinin devleti olmuştur. Tıpkı feodal devletin, serfleri ve angarya köylülerini boyunduruk altında tutmak için soyluların organı oluşu gibi. Ve tıpkı, modern temsilî devletin, ücretli emeğin sermaye tarafından sömürülmesinin aleti oluşu gibi... Bununla birlikte, kural dışı durumlarda, mücadele halindeki sınıfların denge tutmaya çok yaklaştıkları öyle bazı dönemler olur ki, devlet gücü, görünüşte bir aracı olarak, geçici bir süre için, bu sınıflara karşı belirli ölçüde bir bağımsızlık kazanır. Örneğin, 17'nci ve 18'inci yüzyılın mutlak hükümdarlığı, soylularla burjuvazi arasında teraziyi dengede tutmuş, birinci ve özellikle ikinci Fransız İmparatorluğunun Bonapartizmi de, burjuvaziye karşı proletaryayı ve proletaryaya karşı burjuvaziyi kışkırtarak, bu sınıflar karşısındaki nisbî bağımsızlığını korumuştur. Egemen olanlarla egemenlik altında tutulanların aynı derecede komik bir tablo oluşturdular, yeni bir örneği de, Bismarck ulusunun yeni Alman İmparatorluğu verir. Burada terazinin bir kefesine kapitalistler, bir kefesine de emekçiler konmuş ve ikisinin sırtından da ahlâksız Prusyalı toprak ağalarına menfaat sağlanmıştır.

ENGELS: Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni (MEAS II, 293 i.s.)

...Devlet sonsuz bir geçmişe sahip değildir. İşlerini devletsiz yürüten, devletten ve devlet gücünden habersiz toplumlar var olmuştur. Ekonomik gelişmenin belirli bir aşamasında, toplumun sınıflara bölünmesi üzerine, devlet, varlığı kaçınılmaz bir şey durumuna geldi. Şimdi, hızlı adımlarla, üretimin öyle bir gelişme aşamasına yaklaşmaktayız ki, bu aşamada, söz konusu sınıfların varlığı salt bir zorunluluk olmaktan çıkmakla kalmamakta, fakat düpedüz, üretim için bir engel oluşturmaktadır. Onlar, evvelce nasıl zorunlu olarak ortaya çıkmışlarsa, öylesine zorunlu olarak ortadan kalkacaklardır. Onlarla birlikte devlet de kaçınılmaz bir biçimde yok olacaktır. Üretimi üreticilerin özgürce ve eşitçe ortaklığı temeli üzerinde yeniden örgütleyen bir toplum, bütün devlet aygıtını lâyık olduğu yere, antikalar müzesine, iplik çıkrığının ve bronz baltanın yanıbaşına postalayacaktır.

ENGELS: Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni (MEAS II, 296)

Bütün tarih boyunca, günümüze dek, şu ya da bu ölçüde yürürlükte kalmış olan yasalar, yalnızca sınıf egemenliğine ve sınıf sömürüsüne dayalı toplumsal ilişkileri korumuşlardır.

ENGELS: F. A. Lange'ye 29/3/1865 tarihli mektup

...Toplum yasaya dayanmaz. Tersi bir görüş, hukuki bir kuruntu, bir safsata olur. Gerçek olan şudur ki, tam tersine, yasa topluma dayanmalı, toplumun, içinde yaşanılan dönemin maddi üretim biçiminden kaynaklanan ortak çıkarlarının ve gereksinmelerinin, münferit bireysel çıkarlara karşı bir korunağı olmalıdır. Burada, elimde tutmakta olduğum «Code Napoléon» (Fransız Medenî Kanunu) modern burjuva toplumunu yaratmış değildir. Tersine, 18'inci yüzyılda oluşan ve 19'uncu yüzyılda gelişen burjuva toplumu, bu Kodda salt yasal anlatımını bulmaktadır. Toplumsal ilişkilere ayak uyduramadığı anda, salt bir kâğıt parçası olarak değer taşıyacaktır. Eski yasalar, eski toplumsal durumları yaratmamışlardır. Siz de eski yasaları yeni toplumsal gelişmelerin kaynağı haline getiremezsiniz. Onlar, eski durumlardan kaynaklanmışlardır ve eski durumlarla birlikte batmaları da kaçınılmazdır. Değişen yaşam ilişkileriyle birlikte, yasalar da ister istemez değişir. Eski yasaların toplumsal gelişmenin ortaya çıkardığı yeni yeni gereksinmelerin ve istemlerin karşısına çıkarılması, aslında çağdışı özel çıkarların çağdaş ortak çıkarların karşısına çıkarılmasından ayrımsızdır ve bir hayaldir. Hukukî düzenin sürekliliğini ileri sürenler, artık geçerliliğini yitirmiş özel çıkarları geçerli kılmak, bu toplumun yaşam ilişkilerince, mülk edinme biçimince, alışverişince ve maddî üretimince mahkûm edilmiş olan yasaları topluma dayatmak, salt özel çıkarları ardında koşan yasa koyucularını görev başında tutmak ve azınlığın çıkarlarını çoğunluğun çıkarlarına üstün kılabilmek için devlet gücünü kötüye kullanmak isterler. Bu yüzden de mevcut gereksinmelerle her an çelişkiye düşerler, alışverişi, en-

düstriyi kösteklerler ve politik devrimlere yol açan toplumsal bunalımları hazırlarlar.

MARX: Ren Bölgesi Demokratlar Komitesi Davasındaki Konuşma (MEW VI, 244/45)

Bay Eden, burjuva kurumlarının kimler tarafından yaratıldıklarını sormalıydı. O, hukukî hayalleri içerisinde, yasayı maddî üretim ilişkilerinin ürünü olarak görecek yerde, üretim ilişkilerini yasanın ürünü olarak görür. Linguet, Montesqueu'nün «Esprit des Lois (Yasaların Ruhu) hayalini bir tek sözcükle çöpe atar:

«L'esprit des lois c'est la propriété (yasaların ruhu mülkiyettir).

MARX: Kapital cilt I, s. 643/644'de dipnotu 73

Aslında, işbölümü ve bay Proudhon'un bütün öteki kategorileri, hep bir arada, bugün «mülkiyet» diye nitelenen sosyal ilişkilerdir. Bu ilişkilerin dışında, burjuva mülkiyeti, metafizik veya hukukî bir kuruntudan başkaca bir şey değildir. Bir başka döneme ait olan feodal mülkiyet bambaşka toplumsal ilişkiler çerçevesinde gelişmiştir. Bay Proudhon, mülkiyeti bağımsız bir ilişki olarak sunarken, yalnızca bir yöntem yanlışına düşmekle kalmaz. Bu durum, onun aynı zamanda, burjuva üretiminin bütün biçimlerini birbirine düğümleyen bağı ve belirli bir dönemde geçerli üretim biçiminin tarihsel ve geçici niteliğini

kavramadığını da kanıtlar. Toplumsal kurumlarımızın tarihin birer ürünü oluşunu saptayamadığı gibi, bunların kökenini ve gelişimini de anlayamayan bay Proudhon, söz konusu kurumların olsa olsa dogmatik bir eleştirisini yapabilir.

İmdi, bay Proudhon, gelişimi açıklayabilmek için ister istemez bir varsayıma sarılmak zorunda kalır. İşbölümünün, kredinin, makinelerin ve benzerlerinin, hep kendi saplantısına, eşitlik düzenine hizmet edebilmeleri için icadedildiklerini hayâl eder. Açıklamaları eşsiz bir saflık içindedir. Sözde, bu şeyler hep eşitlik uğruna icad edilmiş, ama ne yazık ki, bunlar sonradan uygulamada eşitliğe yüz çevirmişlerdir. Bütün mantığı işte budur. Böylesine tepeden inme bir varsayımdan hareket eden Proudhon, gerçek gelişme ile kendi varsayımı her adım başında çelişince, burada bir çelişkinin varlığını sezer. Bu arada, aslında sözkonusu çelişkinin yalnızca kendi saplantıları ile somut gerçeklik arasında kaldığını da hasıraltı eder.

İmdi, Bay Proudhon, en başta tarih bilgisinin kıtlığından ötürü, insanların, üretici güçlerini geliştirmek suretiyle, yani yaşamak suretiyle, kendi aralarında belirli ilişkiler geliştirdiklerini ve bu ilişkilerin özelliklerinin de üretici güçlerin değişimi ve gelişimi ile birlikte zorunlu olarak değiştiğini farketmemiştir.

MARX: P. V. Annenkow'a mektup (MEAS II, 416/417)

Proudhon, hukukî bakış açısından, bütün ekonomik olgular gibi, faiz haddini de toplumsal üretimin

koşulları ile açıklayacak yerde, bu koşulları genel düzlemde yansıtan devlet yasaları ile açıklar. Devlet yasalarının üretim koşulları ile bağlantısını büsbütün gözden kaçıran bu bakış açısından, söz konusu yasalar, ister istemez, her an tersine buyruklarla yer değiştirebilecek keyfî buyruklar olarak gözükürler. İmdi, Proudhon için faiz haddini yüzde bire indirecek bir kararnameyi çıkarmaktan daha kolay bir çözüm yoktur. Yeter ki böyle bir kararnameyi çıkaracak bir güç mevcut olsun. Oysa, bütün öteki toplumsal koşullar eskisi gibi kaldıkça, Proudhon'un bu kararnamesi, varlığını yalnızca kağıt üzerinde sürdürecektir. Faiz haddi bütün kararnamelere karşın, eskiden olduğu gibi, şimdi de, bağlı bulunduğu ekonomik yasalara göre saptanacaktır. Kredisi sağlam kişiler, eskiden olduğu gibi, şimdi de, yüzde iki, üç, dört ve daha yüksek oranlarda kredi alacaklar ve biricik fark, irat sahiplerinin, kendilerini dava açma zorunda bırakmayacak kişileri titizlikle seçip yalnız onlara ödünç para vermelerinden ibaret olacaktır. Hemen belirtmek gerekir ki sermayenin elinden üretkenliğini alma yolundaki bu büyük plân, tefeciliği yasaklayan yasalar kadar eskidir. O «tefecilik» yasaları ki faiz haddini sınırlamaktan başkaca bir amaç gütmemişler, şimdi her yerde ortadan kaldırılmışlardır. Çünkü bu yasalar, uygulamada hep çiğnenmiş ya da çevresinden dolanılmış yasalar olagelmiş ve devlet, toplumsal üretimin yasaları karşısındaki güçsüzlüğünü kabullenmek, sineye çekmek zorunda kalmıştır.

ENGELS: Konut Sorunu (MEAS I, 541)

Hukuk düşüncesine, mutlak hukuka inanan Lassalle nasıl da temelsiz bir saplantıya bel bağlamıştır. Onun, Hegel'in hukuk felsefesine karşı çıkışları geniş bölümüyle çok yerinde. Ama «ruhun yeni felsefesi» ile, kendisi de doğru bir yola girmiş değil. Oysa kendisi, felsefî görüş açısıyla, sürecin bir anlık geçici sonucunu değil de sürecin özünü mutlak değer olarak kavrayabilecek aşamaya ulaşmış olmalıydı. O zaman, tarihsel süreç dışında başkaca bir hukuk düşüncesi de ortaya çıkmazdı.

ENGELS: Lassalle'in Müktesep Haklar Sistemi Üzerine Marx'a Mektup (MEW XXX, 203)

Hukukun toplum tarihinden bağımsız bir tarihi yoktur.

MARX: Die Frühschriften, s. 412

Tarihçi hukuk okulu, bugünün alçaklığını dünün alçaklığı ile meşru kılmaya çalışan, serflerin kırbaca karşı feryadını, bu kırbaç yıllanmış, kökleşmiş bir kırbaç oldukça isyankâr bir davranış diye damgalayıp aşağılayan bir okuldur.

MARX: MEW I, 380

Lassalle'in «Müktesep Haklar Sistemi» kitabı, hem hukukçu hayalinin hem de eski Hegelci hayalin tüm hastalıklarını bünyesinde toplamaktadır. Lassalle, 7'nci sayfada, ekonomik alanda da müktesep hak kavramının bütün gelişmenin itici gücü olduğunu açıkça ileri sürmekte ve hukuku, ekonomik koşullarla değil de özgücüyle gelişen akılcı bir organizma olarak sunmaya çalışmaktadır. (s. 9) Onun gözünde, hukuku ekonomik ilişkilerden değil de irade kavramından türetmek gerekir. Hukuk felsefesi de işte bu irade kavramının ortaya konup geliştirilmesinden ibarettir. (s. 12) Proudhon ile Lassalle arasındaki biricik ayrım, Lassalle'in gerçek bir hukukçu ve Hegelci olmasına karşılık, Proudhon'un bütün öteki alanlarda olduğu gibi, hukukta ve felsefede de acemi bir amatör olmasında yatar.

ENGELS: Konut Sorunu (MEAS I, 587)

Yasalar, herhangi bir üretim aracını, örneğin toprağı, sürekli olarak belirli birkaç ailenin mülkiyetinde tutabilirler. Bu yasalar, sözgelimi İngiltere'de olduğu gibi, büyük toprak mülkiyetinin sosyal üretime denk düştüğü dönemde ekonomik önem taşırlar. Ama Fransa'da hukuken büyük toprak mülkiyeti geçerliyken, uygulamada küçük tarımcılık egemendi. İşte bu yüzden de devrim büyük toprak mülkiyetini dağıttı. Diyelim ki yasalar toprak mülkiyetinin bölünüp parçalanmasını sonsuzlaştırmış olsunlar. Bu yasaların varlığına karşın, mülkiyet yine de yoğunlaşacaktır. Yasaların üretim ilişkilerinin korunmasında

ve üretim üzerinde ne gibi etkilerde bulunduğu, ayrıca incelenmeye değer bir konudur.

MARX: Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı

Hukuk kendi başına özerk bir gelişim çizgisi çizebilir. Ama böyle bir olasılıkta, Roma ve İngiliz hukuk tarihlerinin çok çarpıcı örneklerinin de kanıtladığı gibi, hukuk salt biçimsel bir önem taşır ve artık egemen olmaktan da çıkar.

...Hukuk pekâlâ gerçek temelinden kopup ayrılabilir ve böylece, farklı dönemlerde farklı bir iradeye sahib olan ve ürünlerinde, yani yasalarda kendine özgü tarihi olan egemen bir iradeye ulaşılabilir. Bu yoldan, siyasal ve toplumsal tarih, ideolojik planda, kendi başına gelişen yasaların egemenliği tarihine dönüştürülebilir.

MARX: Alman İdeolojisi (MEW III, 312)

Açıklanması gerekli karmaşık nokta, nasıl olup da üretim ilişkilerinin hukukî ilişkiler kılığında düz olmayan bir çizgide, eşit olmayan bir gelişim sürecine girebilmiş olduklarıdır. Yani örneğin Roma Özel Hukukunun modern üretimle olan ilişkisi. (Roma Kamu Hukuku açısından sorun daha basittir.)

MARX: Ekonomi Politiğin Eleştirisinin Ana Çizgileri, Berlin, 1953, 29 i.s.

MÜLKİYET İLİŞKİLERİ

Tek başına ele alındığında, her değiş tokuş işleminde, değiş tokuşun ekonomik yasalarına uyulduğu sürece, mülk edinmenin biçimi, meta üretimine özgü mülkiyet hakkına ilişilmeksizin, baştan aşağı değiştirilebilir. Nitekim, mülkiyet hakkı, tıpkı başlangıçta ürünlerin üreticilere ait bulunduğu ve üreticinin eşdeğeri eşdeğerle değiştirerek, salt kendi emeği sayesinde zenginleşebildiği dönemdeki gibi, toplumsal servetin gitgide artan bir ölçüde başkalarının karşılığı ödenmemiş emeğini sahiplenebilecek olanların mülkiyetine girdiği kapitalist dönemde de yürürlüğünü sürdürür.

MARX: Kapital (MEW XXIII, 613)

Mülkiyetin ilk biçimi boy (tribü) mülkiyetidir. Bu mülkiyet biçimi, halkın avcılıktan, hayvancılıktan veya olsa olsa çiftçilikten geçindiği, gelişmemiş bir üretim aşamasına denk düşer.

ENGELS: MEW III, 22

Toplumun üyelerinin onda dokuzu için özel mülkiyet fiilen yoktur. Dahası var: Bir toplumda özel mülkiyet, bu onda dokuz için yok olduğundan dolayı vardır.

MARX: MEW IV, 477

Çağdaş burjuva özel mülkiyeti, sınıf karşıtlıklarına ve çoğunluğun azınlık tarafından sömürülmesine dayanan üretim ve mülk edinme sisteminin en son ve en olgun anlatımıdır.

MARX/ENGELS: Komünist Partisi Manifestosu
(MEAS I, 38)

Taşınmaz mülkiyeti, 15'inci yüzyılın sonunda ve 16'ncı yüzyılda, bireysel kaba güçle ele geçiriliyordu. 18'inci yüzyılda ise, artık bizzat yasa, ülke topraklarının yağmasına aracılık etmeğe başladı. 18'inci yüzyılın evrimi budur işte!

MARX: MEW XXIII, 752

Bölük pörçük bireysel üretim araçlarının toplumsal yoğunluğa kavuşmuş koca üretim araçlarına dönüşmesi... Buna bağlı olarak, çoğunluğun cüce mülkiyetinin azınlığın dev mülkiyetine dönüşmesi... Yine buna bağlı olarak da geniş halk kitlelerinin elin-

den, toprağın, yaşam araçlarının ve iş aletlerinin alınması... İşte, geniş halk kitlelerinin mülksüzleştirilişinin bu korkunç süreci, aynı zamanda sermayenin oluşturuluşunun tarihidir de.

Dolaysız üreticilerin mülksüzleştirilmesi, en arsız vahşetle, en hayasız, en pespaye ve en iğrenç tutkuların dörtüsüyle gerçekleştirilir. Bireyin öz emeği ile edinilmiş olup, bağımsız emekçi bireyin kendi emek koşulları ile bütünleşmesine dayanan özel mülkiyet, salt biçimsel yönden özgür sayılan yabancı emeğin sahiplenilmesine dayanan kapitalist özel mülkiyet tarafından tasfiye edilir. İmdi, kapitalist üretim biçiminden türeme kapitalist özel mülkiyet, bireyin öz emeğinden kaynaklanan bireysel özel mülkiyetin ilk yadsınışı olur.

MARX: Kapital I, 789/90

Kapitalist üretim biçiminden türeme kapitalist mülk edinme biçimi, eşdeyişle, kapitalist özel mülkiyet, bireyin öz emeğinden kaynaklanan bireysel özel mülkiyetin ilk yadsınışıdır. Ne var ki kapitalist üretim, aynen bir doğa sürecinin gerekirciliği (determinizmi) ile, kendi yadsınışını da beraberinde getirir. Ve işte bu da, yadsınışın yadsınışı olur. Özel mülkiyet kurulmaz da, kapitalist dönemin kotardıklarının, yeryüzünün kooperatif ortak mülkiyetinin ve bireysel emekçe üretilmiş üretim araçlarının temeli üzerinde bireysel mülkiyet yeniden kurulur.

Bireylerin kendi kişisel emeklerine dayanan bölük pörçük özel mülkiyetin kapitalist mülkiyete dö-

nüşmesi, fiilen daha şimdiden toplumsal üretim işletmesine dayanmakta olan kapitalist mülkiyetin toplumsal mülkiyete dönüşmesinden, hiç kuşkusuz çok daha uzun, çetin ve ağır bir süreçtir. Çünkü, ilkinde, halk kitlelerinin bir avuç sömürücü tarafından mülksüzleştirilmesi söz konusu iken, ikincisinde bir avuç sömürücünün halk kitleleri tarafından mülksüzleştirilmesi söz konusu olmaktadır.

MARX: Kapitalist Birikimin Tarihsel Eğilimi
(MEAS I, 430/431)

Proudhon için asıl önemlisi, yerleşik modern burjuva mülkiyeti idi. Bunun ne biçim bir şey olduğu sorusu, ancak, bu mülkiyet ilişkilerini irade ilişkileri olarak, genel hukukî anlatımı ile değil de, gerçek kimliği ile, yani üretim ilişkileri olarak kavrayan ekonomi politiğin ışığındaki bir eleştirel çözümleme ile yanıtlanabilirdi. Gelgelelim, Proudhon, bu ekonomik ilişkilerin tümünü «mülkiyet» hukukî tasarımı ile karıştırdığı için, Brissot'nun benzer bir yazıda, daha 1789 öncesinde vermiş bulunduğu şu yanıtın boyutlarını aşamamıştır: «La propriété c'est le vol» (Mülkiyet hırsızlıktır).

MARX: J. B. von Schweitzer'e mektup (MEAS I, 363/364)

Her tarihsel dönemde, mülkiyet, değişik biçimlerde ve birbirlerinden tümüyle ayrımlı toplumsal ilişkiler çerçevesinde gelişmiştir. İmdi, burjuva mül-

kiyetini tanımlamak demek, burjuva üretiminin bütün toplumsal ilişkilerinin açıklanması demektir.

Mülkiyeti, sanki bağımsız bir ilişki, ayrı bir kategori, soyut ve ölümsüz bir düşünce imiş gibi tanımlamak, metafiziğin ya da hukukun kuruntusundan başkaca bir şey sayılamaz.

MARX: Felsefenin Sefaleti

Hegel, hukuk felsefesini bireyin en yalın hukukî ilişkisini oluşturan tasarrufla başlatırken yerden göğe kadar haklıydı. Şu var ki, aile olmaksızın ve çok daha somut bir ilişki olan köle ile efendi arasındaki ilişki olmaksızın, tasarruf da olamazdı. Öte yandan, henüz tasarruf aşamasında bulunup da mülkiyet aşamasına erişmemiş olan ailelerin ve kabile topluluklarının varlığından söz etmek de olanaklıdır. Demek ki, mülkiyet konusunda en yalın kategori, basit aileler ya da kabile toplulukları ilişkis iolarak gözükmektedir. Daha ileri bir aşamaya ulaşmış bir toplumda, mülkiyet, daha gelişmiş bir örgütlenmenin daha yalın bir ilişkisi olarak görünür. Gelgelelim, bir tasarruf ilişkisi olarak yansıyan somut bir temel her zaman var sayılmalıdır. Bir an için, tasarrufta bulunan tecrit edilmiş bir vahşî insan akla getirilebilir. Ama, tasarrufun, aile biçimine varılıncaya dek tarihsel bir evrim geçirdiği görüşü doğru değildir. Tam tersine, tasarruf, bu daha somut hukukî kategorinin varlığına muhtaçtır.

MARX: Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı

Toprak mülkiyeti tanınır tanınmaz, ipotek de icadedildi. Zinanın ve fahişeliğin monogamiye yapışması gibi, ipotek de toprak mülkiyetine yapıştı. Ticaretin genişlemesi, para ve tefecilik, toprak mülkiyeti ve ipotek sayesinde, servet, sayıca küçük bir sınıf elinde yoğunlaşıp merkezîleşti; buna koşut olarak kitleler giderek yoksullaştı ve yoksullar yığını da hızla büyüdü.

ENGELS: Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni (MEAS II, 290/291)

Toprak mülkiyetinin yokluğu Doğu'yu anlamanın gerçek anahtarıdır. Bütün politikanın ve dinin tarihsel dayanağı işte bu olguda yatar.

ENGELS: Kautsky'ye 6.6.1893 tarihli mektup

Hegelin toprağın özel mülkiyetine ilişkin çözümlemelerinden daha gülünç bir şey olamaz. Ona göre, birey sıfatıyla insan, kendi iradesine dış doğanın ruhu olarak gerçeklik kazandırmalı ve dolayısıyla doğaya kendi özel mülkiyeti diye sahip çıkmalıdır. Eğer birey olarak insanın kaderi bu olsaydı, o zaman her insanın kendisini birey olarak gerçekleştirebilmesi için toprak sahibi olması gerekirdi. Pek yeni bir ürün olan toprak üzerindeki serbest özel mülkiyet, Hegel'e göre, belirli bir toplumsal ilişki olmayıp, birey sıfatıyla insanın doğa ile kurduğu bir ilişkidir ve «insanın her şey üzerinde sahip bulunduğu

mutlak mülk edinme hakkı»dır. (Hegel, Hukuk Felsefesi, Berlin 1849, s. 79) Oysa, bireyin kendisine aynı toprak parçası üzerinde gerçeklik kazandırmak isteyen bir başka bireyin iradesine karşı salt kendi iradesiyle kendisini toprak sahibi kılamayacağı apaçık ortadadır. Bu iş, iyi niyetten çok daha başka şeyleri de gerektirir. Üstelik, bireyin, kendi iradesine gerçeklik kazandırmak için, toprağın neresine bir sınır çekeceğini, onun iradesinin kendi kendisini ülkenin tümünde mi, yoksa daha da ileri giderek, ülkeler topluluğunda mı gerçekleştireceğini anlamak büsbütün olanaksızdır. Hegel, adamakıllı sapıttığı pasajında şöyle yazıyor: «Mülk edinme çok özel bir şeydir. Vücudumla dokunduğum kadarından fazlasına sahip olamam. Şu var ki dışımdaki nesnelerin benim kavrayabileceğimden çok daha geniş bir yayılma alanı vardır. Ben bir şeye sahib olurken, aynı şekilde bir başka nesne de onunla temas eder. Ben mülk edinme işini ellerimle yaparım, ama bu mülk edinmenin alanı pekâlâ genişletilebilir.» (s. 90/91) Gelgelelim, söz konusu «başka nesne» de yine bir başka nesneyle temas halindedir. Ve bu yüzden de, sözüm ona, iradenin ruh olarak toprağa aktarabileceği sınırlar gözden kaybolmaktadır. «Eğer ben bir şeye sahipsem, mantığım yalnızca bu mülkün değil, fakat onun temas ettiği nesnelerin de bana ait olabileceği düşüncesine kayar. İşte burada, pozitif hukuk işe karışmalı, kuralları saptamalıdır. Çünkü, kavramdan daha fazla bir şey çıkarılamaz.» (s. 91) Bu anlatım, «kavramın» somut içyüzünün olağanüstü saflıkta bir itirafıdır. Daha işin başında burjuva toplumuna ait belirli bir toprak mülkiyeti hukukî anlayışını mutlak sayma yanılgısına düşen bir anlayışın, mülkiyetin somut tezahür biçimlerinden hiçbir şey anlamadığını

kanıtlamaktadır. Bu, aynı zamanda, pozitif hukukun, kendi kurallarını, toplumsal, yani, ekonomik gelişmenin gereksinmelerine göre değiştirebileceğinin ve değiştirmesi gerektiğinin de bir itirafı olmaktadır.

MARX: Kapital cilt III, 622, not 26

Modern özel mülkiyete, modern devlet denk düşer. Modern devletse, burjuvazinin hem dışa hem de içe karşı, mülkiyetinin ve çıkarlarının karşılıklı güvencesi uğruna büründüğü bir örgütlenme biçiminden başkaca bir şey değildir.

MARX: Alman İdeolojisi (MEW III, 62)

Burjuvazi, mülkiyet ilişkilerindeki adaletsizliği, politika alanında, kendi devlet gücü eli ile ayakta tutarken, bu adaletsizliği yaratmaz. Gerçekten de, çağdaş işbölümü, değiş tokuşun çağdaş biçimi, rekabet v.b. ile şartlandırılıp belirlenmiş olan mülkiyet ilişkilerindeki adaletsizlik, burjuva sınıfının politik egemenliğinden ileri gelmeyip, tam tersine, burjuva sınıfının politik egemenliği, burjuva iktisatçıları tarafından zorunlu ve ebedî yasalar olarak ilân edilmiş olan bu çağdaş üretim ilişkilerinden kaynaklanır.

MARX: Kutsal Aile (MEGA I, 3, 296)

ÖZEL HUKUK VE ROMA HUKUKU

Özel hukuk, özel mülkiyetle birlikte, doğal, ilkel topluluğun çözülüp dağılması üzerine oluşmuş ve gelişmiştir. Romalılarda, özel mülkiyetin ve özel hukukun gelişimi, sanayi ve ticaret alanında herhangibir sonuç vermemiş, üretim biçimleri herhangibir değişime uğramaksızın, olduğu gibi kalmıştır. Feodal topluluğun sanayi ve ticaret eliyle çözülüp dağıtıldığı modern toplumlarda ise, özel mülkiyetin ve özel hukukun belirmesi üzerine daha ileri gelişmeler gösterebilecek yepyeni bir dönem açılmıştır. Ortaçağda geniş ticarette bulunan ilk kent olarak Amalfi, aynı zamanda deniz hukukunu geliştirmiştir. Sanayi ve ticaret, özel mülkiyeti ilkin İtalya'da, daha sonra da öteki ülkelerde geliştirdikçe, olgunlaştırılıp yetkinleştirilmiş Roma Özel Hukuku da yeniden benimsenip yürürlüğe sokulmuştur. Daha sonraları, burjuva çıkarları, prensler tarafından benimsenip, yine bu prensler tarafından feodal soyluluğu devirmek için bir araç olarak kullanılacak oranda güç kazanınca, bütün ülkelerde (Fransa'da onaltıncı yüzyılda) hukukun gerçek anlamda serpilip gelişmesi de başlamıştır. Özel hukuk, İngiltere dışında bütün ülkelerde, Roma Hukuku temeline dayanarak büyük hızla ilerlemiştir. Bu arada İngiltere'de bile özel hukukun da-

ha da geliştirilmesi için, (özellikle taşınır mülkiyeti konusunda) Roma Hukuku ilkelerinin benimsenmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Hukukun da tıpkı dininki gibi bağımsız bir tarihinin olmadığı asla unutulmamalıdır.

MARX: Alman İdeolojisi (MEW III, 63)

Roma Hukuku, az veya çok değiştirilerek, burjuva toplumu tarafından benimsenmiştir. Çünkü serbest rekabetin öznesinin, kendisi hakkındaki hukukî tasavvuru Romalı kişiye (persona'ya) uymaktadır. Roma Hukukunun aktarımının daha başlangıcında (ve hukukçuların bilimsel görüşleri söz konusu oldukça bu gün de) bir yanılgıya dayandığını ileri sürüyorsunuz! Bir an için böyle olduğunu kabul etsek bile, bu olgu, söz konusu yasaların modern biçimleriyle (günümüzün hukukçuları Roma Hukukunun ters yorumlarına göre onları yeniden kurmak için habire çaba gösterseler de) yanlış anlaşılmış Roma Hukuku olduğu sonucunu yaratmaz. Eğer böyle olsaydı, önceki dönemin sonraki dönem tarafından benimsenmiş her başarısının yanlış anlaşılmış eski biçim olduğu söylenebilirdi...

...Bütün modern anayasalar genellikle İngiliz siyasal yasasının yanlış anlaşılmasına dayanırlar. İngiliz siyasal yapısının bugün içi geçmiş ve kötü kullanıldığı için, salt biçimsel yönden var olan bir özelliğini (örneğin Parlamentoya karşı sözde sorumlu bir hükümeti) kendisinden vazgeçilmez bir şey sayarlar. Oysa yanlış anlaşılmış biçim, genel biçimin ta kendisidir; üstelik, toplumsal gelişmenin belirli

bir aşamasında genellikle kullanılabilecek tek biçimdir de.

MARX: Ferdinand Lassalle'a mektup (MEW XXX, 614)

Roma Hukuku, özel mülkiyetin egemen olduğu bir toplumun yaşam koşullarıyla uyuşmaz çelişkilerinin klâsik hukuk diliyle öylesine ustaca bir anlatımıdır ki o zamandan bu yana yürürlüğe konan yasaların hiçbirisi bu hukukta herhangibir değişiklik yapamamışlardır.

ENGELS: Feodalitenin Çöküşü ve Ulusal Devletlerin Doğuşu

Roma hukuku, kapitalizm öncesi basit meta üretiminin olgunlaştırılıp yetkinleştirilmiş hukukudur. Ne var ki aynı Roma hukuku, genellikle, kapitalist dönemin hukukî ilişkilerini, yani burjuvazinin serpildiği sırada gereksindiği, gelgelelim, yöresel örf ve adet hukukunda arayıp da bulamadığı ilişkilerin ta kendisini de düzenler.

ENGELS: Kautsky'ye mektup (MEW XXXVI, 167)

Bütün öteki burjuva yasaları gibi, miras yasaları da, toplumun, üretim araçları, yani toprak, hammadde, makineler v.b. üzerindeki kapitalist özel mül-

kiyete dayalı yerleşik ekonomik örgütlenmesinin yaratıcı nedeni değil, doğal sonucudur. Bunun gibi, köleler üzerindeki miras hakkı da köleliğin nedeni olmayıp, tersine, kölelik, köleler üzerindeki miras hakkının nedeni olmuştur. Burada olup biten, nedenle ilgilidir, yoksa sonuçla değil; ekonomik temelle ilgilidir, yoksa hukukî üst yapı ile değil.

MARX: Ana Komitenin Miras Hukuku Üzerine Raporu (MEW XVI, 367)

SÖZLEŞME İLİŞKİLERİ

Bireylerin kendi aralarında birtakım ilişkiler, örneğin sözleşme ilişkileri kurmalarının, hukukçunun ve her yasanın gözünde basit bir rastlantı sayılması, düpedüz hukukçu hayalinin bir ürünüdür. Tıpkı bunun gibi, söz konusu ilişkilerin, yasaya göre, bireyin paşa gönlü istediğinde kurulan ve içerikleri salt bireyin iradesine, keyfine dayanan ilişkiler olarak geçerli kılınmaları da, olsa olsa aynı saf hukukçu hayali ile açıklanabilir.

MARX: Alman İdeolojisi (MEW III, 64)

Mallar kendi başlarına pazara gidip, kendi kendilerine değiş tokuşta bulunamazlar. Bu nedenle, bakışlarımızı malların koruyucularına, onların zilyetlerine çevirmemiz gerekir. Mallar birer «şey»den ibarettirler ve bu yüzden de insana karşı direnemezler. Gerektiğinde, insan, kuvvet kullanabilir, başka bir söyleyişle, onları zorla alabilir. Bu şeyleri mal olarak birbirleriyle ilişkili kılabilmek için, mal koruyucularının, birbirlerini, iradeleri bu malların içerisinde yatan kişiler olarak tanımaları gerekir. Öyle ki herbiri,

ancak ötekisinin de oluruyla, yani ortak bir iradeyle, kendisine ait olmayan malı, kendisine ait olanı devretmek suretiyle mülk edinebilsin. Bu yüzden de kişiler, birbirlerini karşılıklı olarak «malik» diye tanımak zorundadırlar. Biçimi «sözleşme» olan bu hukukî ilişki, ister yasal olsun ister yasa dışı olsun, ekonomik ilişkinin yansıdığı bir irade ilişkisidir. Bu hukukî veya iradî ilişkinin içeriği de, doğrudan doğruya ekonomik ilişki tarafından belirlenir...

MARX: Kapital Cilt I

Değiş tokuş aracılığı ile ve değiş tokuş çerçevesinde ortaya çıkan fiilî ilişki, sonradan, sözleşme ve benzeri hukukî yapılarda hukukî biçimini kazanır. Ne var ki bu hukukî biçim, ne kendi özünü, yani değiş tokuşu, ne de bu değiş tokuşun içinde saklı kişiler arası ilişkiyi yaratmaz. Tam tersine, değiş tokuş ve bu değiş tokuşun içinde saklı kişiler arası ilişki, yani ekonomik öz, hukukî biçimi yaratır.

MARX: Adolf Wagner'in «Ekonomi Politik Ders Kitabı» Üzerine Düşünceler. (MEW XIX, 377)

Kapitalist burjuva toplumunda, ayrıcalığın (imtiyazın) yerini hukuk alır. (Mülkiyet üzerindeki hak), her yurttaşa, mal varlığından, gelirinden, emeğinin ve çalışkanlığının ürünlerinden dilediği gibi yararlanma ve bunlar üzerinde serbestçe tasarruf etme hakkı (olarak), ayrıcalıklı toprak sahipliğinin yerini

alınca da, serbest parselleme ve serbest sözleşme ortaya çıkar.

MARX/ENGELS: Kutsal Aile veya Eleştirel Eleştirinin Eleştirisi

Alım satımda, karşılıklı edimlerin değiş tokuşunun değişik anlarda gerçekleştirilmesinin, basit mal dolaşımından kendi kendine kaynaklandığı açıktır. (Gerçekten de, mal dolaşımının gelişmesi, mal sahiplerinin birbirlerinin karşısına satıcı ve alıcı sıfatıyla çıkmalarının sürgit yinelenmesine yol açmıştır. Bu gelişme salt bir raslantı değildir.) Malın gelecekteki bir tarihte yollanmak ve ödenmek üzere ısmarlandığı böyle bir olasılıkta, alım satım, salt düşünce düzeyindedir; yani salt hukuken yerine getirilmiş, mal ve para, gözle görülebilir, elle tutulabilir biçimde henüz el değiştirmemiştir. Böylece, mal sahipleri arasında alacaklı-borçlu ilişkisi belirir. Bu ilişki kredi sisteminin doğal kaynağını oluşturmakla birlikte, kredi sistemi henüz ortaya çıkmadan önce de pekâlâ olgunlaşabilir.

Satıcı malı fiilen devreder ama satış akçasını salt düşünce düzeyinde, varsayımsal yoldan elde eder. O, malı bedeline satmıştır ama parasını daha sonra eline geçirecektir. (Alıcı, malı gelecekteki paranın temsilcisi olarak satın alırken, satıcı, *malını* gelecekteki malın sahibi olarak satmaktadır.) Satıcı açısından, mal, kullanım değeri olarak fiilen devredilmektedir ama parası henüz fiilen ele geçmemektedir. Alıcı açısından, para, malın kullanım değeri olarak fiilen devredilmekte, ama malın değiş-tokuş değeri olarak

fiilen verilmemektedir. Eski değer işareti Wertzeichen) yerine, şimdi bizzat alıcı parayı simgeleştirmektedir. Ama nasıl eskiden değer işaretinin genel simgesi, devletin garantisini ve cebrî rayicini oluşturmuş, idiyse, şimdi de alıcının kişisel simgesi, mal sahipleri arasında yasal yoldan cebren icra ettirilebilir özel sözleşmeleri oluşturmaktadır.

MARX: Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı
(MEW XIII, 116 i.s. ve 119)

EBEDÎ ADALET ÜLKÜSÜ

Üreticiler arasındaki değiş tokuşun adaleti, söz konusu alış verişin, üretim ilişkilerinden, bu ilişkilerin doğal bir belirtisi olarak kaynaklanmasına dayanır. Ekonomik alış verişin, tarafların iradî eylemleri, onların ortak iradelerinin açığa vuruluşu ve taraflardan birine karşı devlet eliyle cebren icra ettirilebilir sözleşme olarak beliren hukukî biçimi, aslında «biçim» olacak, elbette içeriği belirleyemez, olsa olsa içeriği yansıtabilir. Söz konusu içerik de üretim biçimine uyduğu sürece adaletlidir; üretim biçimine aykırı düştüğü anda adaletsiz oluverir. Nitekim kölelik, kapitalist üretim biçimi temeli üzerinde artık adaletsiz sayılır. Tıpkı satılan malın kalitesine ilişkin hilenin de adaletsiz sayılışı gibi.

MARX: Kapital III, s. 372

Proudhon, ilkin, kafasındaki ebedî adalet (justice éternelle) ülküsünü meta üretimine uygun düşen hukukî ilişkilerden türetir. Böyle yapmakla da, meta üretimi biçiminin adalet kadar ebedî olduğunu, dar kafalıların gönlüne su serperek kanıtlamış olur. Sonra da gerisin geriye dönerek, gerçek meta üretimini

ve bu üretime uyan gerçek hukuku, bu adalet ülküsüne göre yeniden biçimlendirmeye kalkışır. Acaba organizmadaki kimyasal değişim ve dönüşümlerin gerçek yasalarını inceleyip, belirli sorunları bu yasaların temeli üzerinde çözümleyecek yerde, organizmadaki kimyasal değişim ve dönüşümleri ebedî düşünceler, doğallık (naturalité) ve yakınlık (affinité) yoluyla yeniden biçimlendirmeyi tasarlayan bir kimyacı hakkında neler düşünürdük? Acaba, tefecilik ve gabin ebedî adalete (justice éternelle), ebedî hakkaniyete (équité éternelle), karşılıklı dayanışmaya (mutualité éternelle) ve başkaca ebedî gerçekliklere (vérités éternelles) aykırıdır dediğimiz zaman, tefeciliğin ve gabinin ebedî atıfetle (grâce éternelle), ebedî inançla (foi éternelle) ve Tanrının ebedî iradesiyle (volonté éternelle de dieu) bağdaşamayacağını söylemiş olan kilise babalarından daha fazla bir şey söylemiş olur muyuz?

MARX: Kapital I

Ahlâk hatta hukuk açısından adaletli olan bir şey, sosyal açıdan tümüyle adaletsiz olabilir. Sosyal adaleti ya da sosyal adaletsizliği salt tek bir bilim, üretimin ve değiş tokuşun maddî yasalarıyla uğraşan bilim yani ekonomi politik bilimi belirler.

ENGELS: Sosyalizmin Ütopyadan Bilime Dönüşmesi (MEAS II, 80 i.s.)

ÖZGÜRLÜK VE EŞİTLİK EFSANESİ

Burjuva toplumunun yüzeyindeki basit dolaşım göz önünde tutulduğunda, değiş tokuş edilen nesneler arasında salt biçimsel ve aslında önemsiz ayrılıklardan başkaca bir şey göze çarpmaz. Özgürlük, eşitlik ve «iş» üzerine kurulmuş bir mülkiyet imparatorluğudur bu...

MARX: Engels'e 2.4.1858 tarihli mektup

Bir insan hakkı olarak özgürlük, insanlar arası birlik ve beraberliğe, dayanışmaya değil de insanın insandan koparılıp yalıtılmasına dayanır; bir tecrit hakkı olarak, herkesten ayrılıp kendi içine kapanan kayıtlı bireyin hakkıdır.

MARX: Frühe Schriften, I, 473

Soyut özgürlük sözcüğünün sizi aldatmasına göz yummayınız! Kimin özgürlüğünden söz ediliyor? Bu, bir kişinin bir başkası karşısındaki özgürlüğü değil, fakat düpedüz sermayenin işçiyi ezme özgürlüğüdür.

Serbest ticaret üzerine kurulmuş bir düzenin ürünüdür bu özgürlük düşüncesi...

MARX: Serbest Ticaret Sorunu Üstüne 9.1.1848'de Brüksel Demokratik Birliğinde Yapılan Konuşma

Bugünkü burjuva üretim ilişkileri çerçevesinde, özgürlük demek, serbest ticaret ve serbest alım satım demektir.

MARX/ENGELS: Komünist Partisi Manifestosu (MEAS I, 40)

Ulusal düzeyde ücretli işçilik, buna bağlı olarak da kapitalist üretim biçimi, ancak işçinin şahsan özgür sayıldığı yerde olanaklıdır. Kapitalist üretim, işçinin kişisel özgürlüğüne dayanır.

MARX: MEW XXVI, 424

Dolaysız üretici, yani emekçi, ancak toprağa bağlı olmaktan ve bir başkasının kölesi, serfi ya da kulu olmaktan çıktıktan sonradır ki kendi şahsı üzerinde tasarrufta bulunabilirdi. Kendi beraberinde malını pazara götüren özgür bir işgücü satıcısı haline gelebilmesi, onun, ayrıca, loncaların egemenliğinden, bu loncaların çırak ve gündelikçilere ilişkin kurallarından ve iş yönetmeliklerinin kayıtlamalarından yakayı sıyırmış olmasına da bağlıydı. İmdi, üreticileri üc-

retli işçilere çeviren tarihsel dönüşüm, bir bakıma, onların serflikten ve loncaların egemenliğinden kurtuluşu olarak gözükür. Zaten bizim burjuva tarihçilerinin gözünde de işin salt bu yönü vurgulanmaya değerdir. Oysa, aslında bu yeni azatlı köleler, üretim araçlarından ve feodal düzenlemenin kendilerine sağladığı yaşam güvencelerinden büsbütün yoksun kılındıktan sonradır ki kendilerini satabilir duruma gelmişlerdir. Onların mülksüzleştirilmelerinin tarihi, insanlık tarihine kan ve ateşten harflerle işlenmiştir.

MARX: Kapital, Cilt I

Para sahibi, parasını sermayeye dönüştürebilmek için meta pazarında özgür bir emekçi bulabilmelidir. Bu emekçi iki anlamda özgür olmalıdır: Bir kere, özgür bir insan sıfatıyla, işgücü üzerinde kendi malı olarak tasarruf edebilmelidir. Sonra da, satacak başkaca hiçbir malı olmamalı, işgücünün üretilmesi için varlığı gerekli bütün nesnelerden özgür yani yoksun bulunmalıdır.

MARX: Kapital, Cilt I

Birey, ancak topluluk içinde, başkalarıyla bir araya gelmek suretiyle, yeteneklerini her yönde geliştirme olanağını bulur. Yalnız topluluk içinde bireysel özgürlük olanaklıdır. Evvelce topluluğun yerini ne tutmuşsa (devlet v.b.), orada bireysel özgürlük, salt egemen sınıfın kucağında yetişen bireyler için, on-

lar salt egemen sınıfın bireyleri olduklarından ötürü var olmuştur. Bu güne dek, bireylerin oluşturdukları hayalî topluluk, hep bireylerden bağımsız bir varlık görünümüne bürünmüş ve bu topluluk, aslında, bir sınıfın bir başka sınıfa karşı birliği olduğu için de, ezilen sınıf için salt hayalî bir topluluğu değil, fakat aynı zamanda bir prangayı da temsil etmiştir. Gerçek bir toplulukta, bireyler, özgürlüklerini birleşmede bulurlar, birleşme yoluyla elde ederler.

MARX: Alman İdeolojisi (MEGA I, 5, 63/64)

Özgürlük, doğa yasaları karşısında varlığı hayal edilmiş bir bağımsızlıkta yatmaz. Özgürlük, doğa yasalarının kavranışında ve bu kavrayış sayesinde de sözü geçen yasaların belirli amaçlar uğruna yöntemli bir biçimde kullanılması olanağında yatar. Bu gerçeklik, doğanın yasaları için olduğu kadar, insanın maddî ve manevî varlığını yöneten yasalar için de böyledir. Öyleyse, irade özgürlüğü, kişinin ne yaptığını bile bile karar verme yetisinden başkaca bir anlam taşımaz. İmdi, kişinin belirli bir sorunla ilgili kararı ne ölçüde özgürse, bu kararı belirleyen zorunluluk da o ölçüde büyüktür. Çok sayıda çelişik karar arasında görünüşte keyfince seçimde bulunan bilgisiz ve kararsız kişi, aslında salt özgürlüğünün yokluğunu ve sözde egemenliği altına alacağı nesnenin egemenliği altında bulunduğunu göstermiş olur. Demek ki özgürlük, kendi varlığımız ve doğa üzerinde, doğal zorunlulukların bilincine dayalı bir egemenliğin ürünüdür. Hayvanlar aleminden ayrılan ilk insanlar, her esaslı noktada hayvanlar kadar özgürlükten yoksun-

dular. Ama uygarlığın gelişim çizgisindeki her aşama, aynı zamanda özgürlük yolunda atılmış bir ileri adımı oluşturmuştur.

ENGELS: Anti Dühring (MEW XX, 106)

İnsanların tümünün insan sıfatıyla ortak bir değere sahip bulundukları ve bu ortak değer ölçüsünde eşit oldukları düşüncesi, hiç kuşkusuz, çok eski bir düşüncedir. Gelgelelim, modern eşitlik talebi, bu düşünceden apayrıdır. Bu talep, insanoğlunun ortak niteliğinden, insanların insan sıfatıyla eşitliğinden, bütün insanların ya da hiç değilse belirli bir devletin bütün yurttaşlarının, eşit bir siyasal ve toplumsal değere sahibolma haklarının türetilmesine dayanır. İlk bağıntılı eşitlik düşüncesinden devlet ve toplum içinde bir hak eşitliği sonucunun çıkartılabilmesi ve bu sonucun doğal ve apaçık bir olgu olarak görülebilmesi içinse, binlerce yılın geçmesi gerekmiştir.

En eski topluluklarda, ilkel ortaklıklarda, hak eşitliği, olsa olsa ortaklık üyeleri arasında söz konusu olabiliyordu. Kadınlar, köleler, yabancılar ise doğal olarak bu eşitlik çizgisinin dışında kalıyorlardı. Yunanlılarda ve Romalı'larda, insanlar arasındaki eşitsizlik şu ya da bu eşitlikten çok daha önemliydi. Yunanlılar ile Barbarların, efendiler ile kölelerin, yurttaşlar ile yabancıların eşit politik haklara sahib oldukları söylenecek olduğunda herhalde eskiler şaşkınlıktan parmaklarını yutarlardı. Roma İmparatorluğunun Principatus ve Dominatus dönemlerinde, bu ayrımların tümü azar azar silindi. Salt efendi ile köle arasındaki ayrım kaldı. Böylece, hiç değilse efendi-

ler yönünden, aynı zamanda Roma hukukuna kaynaklık etmiş olan o «özel kişiler arası eşitlik» varsayımı da ortaya çıktı. Ne var ki efendiler ile köleler arasındaki karşıtlık süregeldikçe, genel insan eşitliğinden hukukî sonuçlar çıkartmak yine de söz konusu olamazdı.

Ticaret hayatı, işleyişinde herhangibir engelle karşılaşmayan, bu yüzden de eşit haklara sahibolan, eşit bir hukuk temeli üzerinde değiş tokuşta bulunan özgür mal sahiplerinin varlığını gerektirir. Zanaatçılıktan manüfaktüre geçiş, işgücünün kiralanması için imalatçı ile sözleşme kurabilen ve buna dayanarak, onun karşısına sözleşme kuran kişi sıfatıyla eşit haklarla çıkan belirli sayıda özgür emekçinin varlığını kaçınılmaz kılar. Öylesine emekçiler ki, bunlar hem loncaların kayıtlamalarından hem de kendi işgüçlerini kendi başlarına değerlendirme araçlarından özgür olsunlar.

Genel olarak insan emeği oldukları için ve insan emeği olarak, bütün emeklerin eşitliği, bilinçsiz ama en kesin anlatımını modern burjuva ekonomisinin bir malın değerini o malın içerdiği toplumsal açıdan zorunlu emek aracılığı ile ölçtüren değer yasasında bulur.

Gelgelelim, ekonomik ilişkilerin özgürlük ve hak eşitliğini şart koştuğu yerde, siyasal rejim bu koşulların karşısına adım başında loncasal engeller ve ayrıcalıklar dikmekteydi. Yerel ayrıcalıklar, ayrı ayrı gümrükler, çeşitli istisna yasaları, ticaret hayatında, yalnızca yabancılar ve sömürge halkları için değil, fakat aynı zamanda yurttaşlar için de zararlı oluyordu. Loncalasal ayrıcalıklar, manüfaktürün gelişim yolunu keserek her yerde varlığını sürdürüyordu. Burjuva serbest yarışmacıları için hiçbir yerde açık

yol ve eşit şans yoktu. Oysa taleplerin en başta geleni ve kendini gitgide daha fazla duyuranı da eşitlik talebiydi.

Feodal eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasıyla feodal engellerden kurtulma ve hak eşitliğinin kurulması talebi, toplumun ekonomik gelişimi tarafından bir yol gündeme sokulduktan sonra, artık kısa sürede genişleyen boyutlar kazanmaktan geri kalamazdı. Gerçi bu talep sanayi ve ticaret hayatı uğruna ileri sürülüyordu. Ama aynı hak eşitliğinin komple toprak köleliğinden başlayarak köleliğin bütün aşamalarında, iş zamanlarının en büyük bölümünü karşılıksız olarak lütufkâr feodal beylerine ayırmak ve ayrıca bu beylerle onların devletine keyfî vergiler ödemek zorunda bulunan geniş köylü yığınları için de istenmesi gerekiyordu. Bu arada, feodal ayrıcalıkların, soyluların vergi bağışıklıklarının ve çeşitli zümrelerin siyasal ayrıcalıklarının ortadan kaldırılmasını istemekten de geri kalınamazdı.

Sınıf ayrıcalıklarının ortadan kaldırılması yolundaki burjuva talepleri ileri sürülür sürülmez, proletarya da, sınıfların kendisinin ortadan kaldırılmasını talebetmeye başlar. Bu talep, önce ilkel hıristiyanlığa dayanılarak dinsel bir kılık içinde ileri sürülür, daha sonra da burjuva eşitlik teorilerine dayandırılır. Proleterler, burjuvazinin sözlerine mim koyarlar: Eşitlik, salt görünüşte, salt devlet alanında değil, fakat ekonomik ve toplumsal alanda da kurulmalıdır. Özellikle Fransız burjuvazisinin, Büyük Devrimden başlayarak, yurttaş eşitliğini ön plâna geçirmesinden sonra, Fransız proletaryası, ekonomik ve toplumsal eşitlik talebiyle, burjuvazinin karşısına çıkıverdi. Eşitlik, Fransız proletaryasının özel savaş sloganına dönüştü.

Proleter eşitlik talebinin gerçek özü, sınıfların kaldırılması talebidir. Bunun dışında kalan her eşitlik talebi, ister istemez bir safsata olarak kalır.

Böylece, eşitlik düşüncesi, burjuva biçimi altında olduğu kadar proleter biçimi altında da, tarihin -oluşması ister istemez belirli tarihsel ilişkilerin varlığını kaçınılmaz kılan- bir ürünüdür.

ENGELS: Anti Dühring (MEW XX, 96 i.s.)

İŞ SÖZLEŞMESİ: ARTI DEĞER SÖMÜRÜSÜ

...İşgücünün değerinin ve bedelinin işin ücretine ya da işin değerine ve bedeline dönüştürülmesi!.. İşte, emekçinin ve de kapitalistin bütün hukukî tasavvurları, kapitalist üretim biçiminin bütün mistifikasyonları, bütün özgürlük hayalleri, gerçek ilişkiyi örtbas eden ve ters yüzünden gösteren bu olguya dayanırlar. Dünya tarihi, emeğin ücretinin sırrına erebilmek için çok zamana gereksinme duyabilir. Oysa bu olgunun varlık nedeni çok kolay anlaşılabilir. Sermaye ile emek arasındaki değiş tokuş, başlangıçta aynen bütün öteki malların alım satımı gibi gözükür. Alıcı belirli bir para öder, satıcı da paradan başka bir şey verir. Hukuk bilinci, burada, olsa olsa bir kumaş farkı sezer. Bunu da kalkar hukuken şöyle formüle eder: Do ut des, do ut facias, facio ut des, facio ut facias. (Veriyorum veresin diye, veriyorum yapasın diye, yapıyorum veresin diye, yapıyorum yapasın diye)

MARX: Kapital Cilt I, s. 562

İş sözleşmesi, sözleşenler arasında özgürce kurulmuş sayılır. Oysa, bu özgürlük, aslında, taraflar

arasındaki eşitliğin yasaca salt kağıt üzerinde kurulmasına dayanır. Sınıfsal konumları arasındaki ayrımın sözleşenlerden birine verdiği güç, bu güçlü tarafın ötekisi üzerindeki baskısı, iki tarafın gerçek ekonomik durumu, bütün bunlar, yasayı hiç mi hiç ilgilendirmez. Ve iş sözleşmesi süresi boyunca, biri ya da öteki açıkça vazgeçmedikçe, her iki taraf da aynı haklardan yararlanıyor sayılır. Varsın ekonomik koşullar, işçiyi, sözüm ona hak eşitliğinin hatta en son kırıntılarından da vazgeçmeye zorlamış bulunsun. Yasanın umurunda değildir bu.

ENGELS: Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni (MEAS II, 211/212)

Çerçevesi içinde, işgücünün alım satımının gerçekleştiği dolaşım veya mal alış verişi evreni, doğuştan gelme insan haklarının gerçek cennetidir. Burada hüküm süren şey, özgürlük, eşitlik, mülkiyet, Bentham'dır. Özgürlük! Çünkü bir malın, sözgelimi işgücünün alıcısı ve satıcısı, salt serbest iradeleriyle hareket ederler. Onlar, özgür ve hukuken eşit haklara sahip kişiler olarak sözleşme kurarlar. Sözleşme, onların, içerisinde iradelerine ortak bir hukukî görünüm verdikleri bir sonuçtur. Eşitlik! Çünkü onlar birbirleriyle yalnızca mal sahipleri olarak ilişki kurmakta ve eşdeğeri eşdeğerle değiş tokuş etmektedirler. Mülkiyet! Çünkü onların herbiri yalnızca kendisine ait olan şey üzerinde tasarruf etmektedir. Bentham! Çünkü onların herbiri yalnızca kendi çıkarını gözetir. Onları bir araya getirip bir ilişkiye sokan biricik güç, öz çıkarlarıdır. Ve işte böylece herkes, salt ken-

disi için hareket ettiğinden, hepsi de, önceden kurulmuş bir uyum sonucunda veya tilkice bir öngörünün güdümünde, salt karşılıklı yararlarının, ortak, toplu çıkarlarının ürününü oluştururlar.

MARX: Kapital Cilt I, s. 189/190

İşgücünün sürekli alım satımı ve işçinin bizzat ürettiği değerin kendi işgücünün alıcısı olarak sabit sermaye kimliği ile kendi karşısına çıkması olgusu, işçinin sermayenin boyunduruğu altına alınışı ve canlı emeğin kendisinden bağımsız kılınmış somut emeği koruyup artırma aracı oluşturuşu gerçekliğini saklayan bir «biçim» olur. Sermayenin emek alıcısı ve işçinin de emek satıcısı olarak kurdukları ilişkiyi sonsuzlaştıran bu «biçim», kapitalist üretim modeline özgüdür. Şu var ki, bu «biçim» yalnızca «şeklî» yönden, daha dolaysız öteki sömürü ilişkilerinden ayrılır. Salt parasal bir ilişki olarak, gerçek değiş tokuşu ve sürgit yenilenen temelli bağımlılığı, bu alım satım bağı eliyle gizler.

Söz konusu alım satım ilişkisinin durmadan yenilenmesi, özgül bağımlılık ilişkisinin sürekliliğini örter ve bu bağımlılık ilişkisine, eşit haklara sahip özgür mal sahipleri arasında oluşan bir sözleşmenin yanıltıcı görünümünü verir.

MARX: Kapital Cilt I

Mal ya da emek, salt değiş tokuş değeri olarak ve birbirlerinden ayrımlı nitelikteki malların birbirleriyle ilişkileri de bunların eşdeğerde değiş tokuş edilmeleri olarak öngörüldükçe, bu sürecin karşılıklı yanları da salt mal değiş tokuşunda bulunan kişiler olarak öngörülürler. Değiş tokuşun özneleri sıfatıyla, aralarındaki ilişki bir eşitlik ilişkisi olur. Aralarında herhangi bir karşıtlık ya da ayrım sezmek olanaksızlaşır.

Birey A, birey B'nin malını gereksindiği halde, bu malı zorla almaz. Aynı şey, birey B için de söz konusudur. Her ikisi de karşılıklı olarak birbirlerini malik diye kabullenirler; iradeleri mallarının içinden süzülüp geçen kişiler olarak tanırlar. Buna göre, ilkin «kişi» (persona) hukukî öğesi ve bu öğenin bünyesinde zaten var oldukça, «özgürlük» hukukî öğesi karşımıza çıkar. Hiçbirisi ötekisinin malını zorla mülk edinmeye kalkışmaz. Herbiri malını gönül rızası ile devreder. Ama hepsi bundan ibaret değildir. Birey A, birey B'nin gereksinmesini a malı aracılığı ile karşılarken, bunu, salt, birey B de kendi gereksinmesini b malı aracılığı ile karşılasın diye ve karşıladığı ölçüde yapar. Karşılıklı yanların herbiri, karşısındakine, salt kendisine hizmet edebilmek için hizmet eder. Karşılıklı yanlardan herbiri, karşısındakini kendi amacına ulaşmanın bir aracı olarak kullanır. İmdi, bu değiş tokuş işlemi, her bireyi, kendi başına buyruk hareket eden bir hukuk öznesine çevirir. Böylece, bireyin eksiksiz özgürlüğü de ortaya çıkmış olur. Serbest değiş tokuşun varlığı, zorun yokluğu, kişinin kendini bir amaç, bir egemen kişi olarak benimsetebilmek için kendisini bir araç, bir hizmet eden kişi olarak ortaya koyması... Ve en sonda da kendi üzerinde hiçbir çıkar tanımayan tekbenci yarar... Öteki

birey de kendi tekbenci yararını gerçekleştiren kişi olarak tanınır ve bilinir. Öyle ki her ikisi de ortak yararlarının yalnızca karşılıklılıkta, çok yanlılıkta ve ayrı yönlerde bağımsızlaşmada, tekbenci yararların değiş tokuşunda yattığını bilirler. İmdi, genel kamu yararı, genelleştirilmiş, kamulaştırılmış özel yarardır.

Eğer ekonomik biçim, yani değiş tokuş, öznelerin eşitliğini her bakımdan ortaya koyuyorsa, değiş tokuşa yönelten bireysel ve maddî içerik de özgürlüğü ortaya koyar. Demek ki eşitlik ve özgürlüğün değiş tokuş değerine dayalı bir alıvşverişte saygı gördüğünü söylemek yetmez. Çünkü değiş tokuş değerlerinin alışverişi bütün eşitliklerin ve özgürlüklerin üretici gerçek kökeni olmaktadır. Eşitlik ve özgürlük, salt bir düşünce kategorisi olarak, yalnızca değiş tokuş değerleri alışverişinin idealist anlatımıdırlar. Bu anlatımların hukukî, sosyal ilişkiler çerçevesinde geliştirilmiş biçimleri de, değişik bir yoğunlukta bile olsa, yine aynı kökene dayanırlar.

MARX: Ekonomi Politiğin Eleştirisinin Ana Hatları (Taslak), s. 152 i.s.

Para-mal değiş tokuşunda, para sahibi ile işgücü sahibi, salt alıcı ve satıcı kimliği ile, yani salt bir para ilişkisi çerçevesinde karşı karşıya gelirler. Ne var ki bu alışverişte alıcı, işin ta başında, aynı zamanda üretim araçları sahibi kimliği ile ortaya çıkmakta, bu arada onun sahibi bulunduğu üretim araçları, kendisine işgücünü üretken bir biçimde değerlendirmenin maddî koşullarını sağlamaktadır. Değişik bir anlatımla, bu üretim araçları, işgücü sahibinin karşısına

sanki bunlar bir yabancının mülkü imişçesine çıkmaktadır. Öte yandan, emeğin satıcısı, alıcısının karşısına bir yabancının işgücü olarak çıkmakta ve onun emeği, ister istemez alıcısının boyunduruğu altına alınmakta, sermaye tarafından yutulmaktadır. Öyle ki işgücü alıcısı gerçekten üretken bir sermaye olarak faaliyette bulunabilsin. İmdi, sermayeci ile ücretli işçi arasındaki sınıfsal ilişki, daha her ikisi para-mal ilişkisinde karşı karşıya geldikleri anda belirmiş olmaktadır. Burada söz konusu alım-satım ilişkisi öyle bir para ilişkisidir ki alıcının kapitalist, satıcınınsa ücretli işçi kimliği şart koşulmaktadır. İşte bu ilişki, işgücünün yeniden üretilmesi için gerekli yaşam ve üretim araçlarının, işgücü sahibinden sanki bu araçlar bir yabancının mülkü imişçesine koparılıp ayrılması ile oluşmaktadır.

MARX: Kapital Cilt II (MEW XXIV, 36/37)

Emeğin ücretli biçimi, işgücünün zorunlu emek ve fazladan emek, karşılığı ödenmiş emek ve ödenmemiş emek diye parçalanışının bütün izlerini silip ortadan kaldırır. Her çeşit emek, karşılığı ödenmiş bir emek gibi görünür. Oysa, feodalitede, emekçinin kendisi için gördüğü iş ile toprak sahibi için zorla yaptığı iş birbirinden yer ve zaman yönünden hani neredeyse gözle görülebilecek, elle tutulabilecek kadar açık olarak ayrılırdı. Hatta, kölelikte, kölenin kendi ihtiyaç maddelerinin değerini karşıladığı, yani, doğrudan doğruya kendisi için çalıştığı işgünü kesimi bile, efendisi için harcanmış emek olarak belirirdi. Sözün özü, harcanmış emeğin tümü, karşılığı ödenmemiş bir emek gibi gözükürdü. Ücretli emekte ise,

tam tersine, fazladan harcanmış emek veya başka bir deyişle, karşılığı ödenmemiş emek bile sanki karşılığı ödenmiş emek gibi gözükür. Kölelikte, kölenin kendisi için çalışmasını mülkiyet ilişkisi hasıraltı ederken, ücretli işçilikte ücretli emekçinin karşılıksız, bedava çalışmasını para ilişkisi örtbas eder.

İş ücretinin, ilk bakışta sanıldığı gibi, görülen işin değeri ya da fiyatı olmayıp salt işgücünün değerinin ya da fiyatının peçelenmiş bir biçimi olduğu yolundaki bilimsel görüş kök salalı beri, iş ücretine ilişkin burjuva anlayışıyla birlikte, bu anlayışa yöneltilen eleştiriler de temelli çöplüğe fırlatılıp atıldı. Artık iyice anlaşıldı ki ücretli işçi salt yaşamak için çalışmaya, açıkçası, kapitalist için (dolayısıyla da artı değerden nasiplenen ortakları için de) belirli bir süre bedava çalıştığı takdirde yaşamaya izinlidir. Ve kapitalist üretim sisteminin bütün çarkları, bu karşılıksız çalışmayı, işgününü yaymak ya da emeğin üretkenliğini geliştirmek, işgücünü daha bir yoğunlaştırmak v.b. yollardan uzatmak için döner durur. Sözün özü, artık anlaşılmıştır ki ücretli işçilik sistemi düpedüz bir kölelik sistemidir ve bu kölelik, işçi ister daha iyi ister daha kötü ücret alsın, emeğin toplumsal üretici gücünün gelişmesi oranında ağırlaşır.

MARX: Gotha Programının Eleştirisi (MEAS II, 21)

Sermaye (sermayeci, aslında kişileşmiş sermaye olup, üretim sürecinde sermayenin aracısı olarak işlev görür) kendisine denk düşen toplumsal üretim süreci içinde, dolaysız üreticiden yani işçiden belirli tutarda bir artı emek sızdırır. Bu artı emeğin kar-

şılığında işçinin eline hiç bir şey geçmez. Ne denli özgürce kurulmuş bir sözleşme olarak gözükürse gözüksün, söz konusu artı emek, özünde her zaman cebrî bir çalıştırmanın ürünü olarak kalır.

MARX: Kapital Cilt III

Sermaye fazlası 1'i oluşturan artı değer, işgücünün ilk sermayenin bir bölümü tarafından satın alınmasından oluşur. Bu alış veriş, mal değiş tokuşunun yasalarına uyar ve hukuken, emekçinin kendi yeteneklerí, para ve mal sahibinin de kendisine ait değerler üzerindeki serbest tasarruf hakkından başkaca bir şeyin varlığını gerektirmez. Sermaye fazlası 2 ve ondan sonraki sermaye fazlaları, sermaye fazlası 1'in yani ilk ilişkinin sonucu oldukça ve her alış veriş sürekli olarak mal değiş tokuşu yasasına uydukça, sermayeci, sürgit işgücünü satın aldıkça, işçi de bunu sattıkça (diyelim ki bu alışveriş, işgücünün gerçek değeri üzerinden gerçekleşsin) mal üretimi ve mal değiş tokuşu üzerine kurulmuş sahiplenme ya da özel mülkiyet yasası, kendi kaçınılmaz iç diyalektiği ile, tam tersine dönüşür. İlk alışverişte söz konusu eşdeğerler değiş tokuşu, öylesine değişmiştir ki, şimdi artık salt görünürde bir değiş tokuş gerçekleşmektedir. Şöyle ki, başlangıçta, işgücü ile değiştirilen sermaye bölümünün kendisi, karşılığı ödenmeksizin gasbedilmiş yabancı emek ürünü olmuş, sonra, bu sermaye bölümü, üreticisi olan emekçi tarafından yalnızca karşılanmakla kalmayıp, üstelik yeni bir fazla ile ikame edilmiştir. İmdi, sermayeci ile emekçi arasındaki değiş tokuş ilişkisi, salt dolaşım sürecine özgü bir hayal, bir biçimdir ve kendi içeriğine yabancılaşmış, onu

efsaneleştirmiştir. İşgücünün sürekli alım satımı biçimdir. İçerik ise, sermayecinin evvelce maddeleşmiş olan ve karşılıksız yoldan sürgit gasbettiği yabancı emeği habire daha geniş nicelikte canlı yabancı emeğe dönüştürmesidir.

Başlangıçta, mülkiyet hakkı, kişinin öz emeğine dayanmış görünüyordu. Hiç değilse, böyle varsayılmalıydı. Çünkü ancak eşit haklara sahip mal sahipleri karşı karşıya geliyorlardı ve yabancı ürünün mülk edinilebilmesi, ancak, kişinin kendi malını devretmesiyle, kişinin kendi malına sahib olması da, ancak, emekle olanaklı gözüküyordu. Şimdiyse, mülkiyet, sermayeci açısından, karşılığı ödenmemiş yabancı emeği ya da bu emeğin ürününü sahiplenme olanağı sağlayan bir hak olarak belirirken, emekçi açısından, öz emeğinin ürününe sahip çıkma olanaksızlığı olarak belirmektedir. Mülkiyet ile emeğin parçalanıp ayrışması, görünürde bu ikisinin özdeşliğinden kalkan bir yasanın kaçınılmaz sonucu olmuştur.

MARX: Kapital Cilt I, s. 609/610

Mülkiyet, yani geçmişte sermayeye dönüştürülmüş olan ölü yabancı emek, şimdi, canlı emeğin yeniden sahiplenilmesinin tek koşulu olarak ortaya çıkmaktadır. Sermayede billurlaşmış ölü emekle şimdiki canlı emek deposu arasındaki yalınkat değiş tokuş ile (ki bu alış veriş, değerleri, içlerinde billurlaşmış emek veya iş süresi toplamıyla belirlenen eşdeğerli malların değiş tokuşu yasasına tıpatıp uygun düşen bir değiş tokuştur) bir sermaye fazlası I yaratıldığı için ve bu değiş tokuş, hukukî anlatımıyla, herbir

sözleşenin kendi ürünleri üzerindeki mülkiyet hakkı ile serbest tasarruf yetkisinden başkaca bir koşulu da gereksinmediği için, (bu nedenle de sermaye fazlası II'nin sermaye fazlası I ile olan ilişkisi de bu birinci ilişkinin ürünü olduğu için) sermayenin mülkiyet hakkının, diyalektik bir dönüşümle, yabancı emek üzerindeki mülkiyet hakkına ya da yabancı ürünün karşılıksız yoldan sahiplenilmesi hakkına dönüştüğünü, emek deposunun da yine diyalektik bir dönüşümle, kendi emeğine veya kendi ürününe, bunlar sanki başkasının mülkü imişlercesine tavır alma yükümünü üstlendiğini gözlüyoruz. Mülkiyet hakkı karşılıklı yanlardan biri (kapitalist) için, başkasının emeğini sahiplenme olanağı sağlayan bir hakka dönüşürken, öteki yan (işçi) için, emeğin ürününe ve emeğin kendisine, bunlar sanki başkalarının malıymış gibi bir tavır alma yükümüne yol açmaktadır.

Mülkiyet hakkını hukuken betimleyen ilk eylem olarak ortaya çıkan eşdeğerlerin değiş tokuşu, öylesine değişip dönüşmüştür ki, taraflar artık salt görünürde bir değiş tokuş gerçekleştirmektedirler. Gerçekten de, canlı emek hazinesi karşılığında değiştirilen sermaye payının kendisi, aslında başkasının karşılıksız yoldan gasbedilmiş emeğidir. Üstelik, bu sermaye payı yeniden bir emek hazinesi fazlası ile ikame edilecektir. İmdi, sonuçta hiçbir şey verilmemekte, yalnızca bir biçimden bir başka biçime dönüştürülmektedir. Değiş tokuş ilişkisi büsbütün ortadan kalkmış veya salt görünürde kalmıştır.

MARX: Ekonomi Politiğin Eleştirisinin Ana Hatları (Taslak)

...Makine, insanın sömürülmesinden devşirilen malzemesiyle, sermayenin özbeöz sömürü alanıyla, aynı zamanda sömürünün dozunu da artırır. Bunun gibi, sermaye ilişkisinin biçimsel ara kategorisini, emekçi ile kapitalist arasındaki sözleşmeyi de kökünden değiştirir. Mal değiş tokuşunun temel koşulu, kapitalistin ve emekçinin, biri para ve üretim araçları sahibi sıfatıyla, öteki de emek gücü sahibi sıfatıyla, özgür kişiler, bağımsız mal sahipleri olarak karşı karşıya gelmeleriydi. Şimdiyse, sermaye henüz erginleşmemiş olan kişileri ya da yarı ergin kişileri satın alıyor. Emekçi, eskiden şeklen özgür kişi olarak tasarruf ettiği kendi emek gücünü satarken, şimdi karısını ve çocuğunu satıyor.

MARX: Kapital (MEW XXIII, 417 i.s.)

Ücretli işçilik sistemi sürüp gittikçe, eşit ya da adaletli iş ücreti istemek, kölelik sistemi temeli üzerinde özgürlük istemekten ayrımsızdır.

MARX: Ücret, Fiyat ve Kâr (MEAS I, 370 i.s.)

Gerek çağdaş yönetici sınıfın ayrıcalıkları gerekse işçi sınıfının köleliği, kurulu iş örgütlenmesine dayanmaktadır. Yönetici sınıf, hiç kuşkusuz, elindeki bütün araçlarla ve bu arada çağdaş devlet aygıtı eliyle bu örgütlenmeyi kollayıp koruyacaktır.

MARX: İşçi Parlamentosunun Açılması

Normal iş gününün saptanması, kapitalist ile işçi arasında nice yüzyıllar sürmüş bir savaşımın ürünüdür.

MARX: Kapital Cilt I, s. 286

Sermayeci, iş gününü alabildiğine uzatmaya, hani elden gelse tek bir işgününü iki işgününe çıkarmaya uğraşırken, haklarını bir alıcı olarak arar. Öte yandan, satılan malın kendine özgü niteliği bu malın alıcı tarafından tüketilişine daraltımlar getirir. İşçi de, işgününü belirli, normal bir süreyle kayıtlamak isterken haklarını bir satıcı olarak arar. İmdi, burada bir karşıtlık ortaya çıkar. Bir hak, bir başka hakla çatışır. Her iki hak da mal değiş tokuşu yasasının damgasını taşır. Eşit haklar arasında kaba kuvvet hakemlik eder. Ve böylece, kapitalist üretimin tarihinde, işgününün kurallaştırılması, işgününün sınırlarının belirlenmesi mücadelesine dönüşür. Bu mücadelenin bir yanı toplu kapitalist yani kapitalistlerin sınıfı ise, karşı yanı da toplu işçidir veya işçi sınıfıdır.

MARX: Kapital Cilt I, s. 249

İngiliz iş yasaları, sermayenin işgücünü yutma tutkusunu ve gözü dönmüşlüğünü devlet gücü eliyle ve işgününü sınırlandırmak suretiyle dizginlemiştir. Kapitalistlerin ve toprak sahiplerinin egemenlikleri

altındaki bir devlet böyle bir şeyi nasıl yapar diye hayret etmemelidir. Giderek gelişen ve sermayeye gözdağı vermeye başlayan işçi sınıfı hareketini uyuşturma gereksinmesini bir yana bırakalım, işgününün kısaltılması, işgücünün kökünü kurutabilecek kısa vadeli, düşüncesiz soygun hırsına kapitalist sınıfın uzun vadeli çıkarları uğruna gem vurma zorunluluğunun bir ürünüdür. Tıpkı toprağın verim gücünü yok eden toprak sahiplerinin azgınlığına karşı, İngiliz tarlalarını dinlendirip gübrelendirme zorunluluğu gibi.

MARX: Kapital Cilt I

Yasa, iş süresini uzatma olanağını tümüyle ortadan kaldırdıktan sonra, sermaye, emeğin yoğunlaşma derecesini sistemli olarak artırmak ve makinelerde gerçekleştirilen her ilerlemeyi, işgücünü daha fazla sömürmenin aracı haline getirmek suretiyle zenginleşmeye çalışacaktır. Sermayenin bu eğilimi, hiç kuşkusuz, çok geçmeden, bu sorunu bir dönüm noktası haline getirecek ve işte o zaman, iş saatlerinin yeniden azaltılması kaçınılmaz duruma gelecektir.

MARX: Kapital Cilt I

Makineleşmenin, işgücü alıcısı ile satıcısı arasındaki hukukî ilişkide gerçekleştirdiği devrim, alış verişi özgür insanlar arasında oluşan bir sözleşme ilişkisinin görüntüsü bile olmaktan çıkarınca, İn-

giliz Parlamentosu, fabrikaya devletin müdahalesi için hukukî bir bahane bulmuş oldu.

MARX: Kapital Cilt I (MEW XXIII, 419)

Bugünkü fabrika yasalarını meydana getiren hararetli parlamento tartışmalarını sorumluluk duygusuyla inceledim. Fabrika enspektörleri izin versinler de kendi görüşlerinden ayrılayım ve fabrika yasalarının, dolandırıcılığın akla gelebilecek bütün fırsatlarını sunmak amacıyla hazırlandığı yolundaki görüşümde ısrar edeyim. Bu yasaları oluşturan toprak sahipleri ile fabrika sahipleri arasındaki keskin çelişki, bu iki egemen sınıfın «aşağılık halk» diye nitelediklerı kitleye karşı duydukları ortak kinle törpülendi. Bu fırsatta, azametli sınıf çıkarları açısından, ezilen kitleleri himayede gösterdikleri ahlâkî cesaretten, bitip tükenmez enerjiden ve fikrî üstünlükten ötürü fabrika enspektörlerine yüksek saygılarımı dile getirmek isterim. Paraya tapılan bir dönemde bunun benzerine pek rastlanmaz doğrusu.

MARX: MEW XIII, 202 i.s.

SINIF MÜCADELELERİ VE DEVRİMLER

Her yerde, işçilerin münferit ekonomik hareketlerinden (sözgelişi, iş gününün kısaltılması mücadelesinden) bir «politik» hareket, yani sınıfsal çıkarlarını toplumsal zorlayıcı güçle donatılmış olan «genel biçim»de (hukukî yasa düzeyinde) kabul ettirmeye yönelik bir «sınıf» hareketi fışkırır.

MARX: Bolte'ye 23/11/1871 tarihli mektup (MEAS II, 437)

İşgününün kısaltılmasını, özgürleşme yolundaki tüm çabaların başarıya ulaşmasının ön koşulu olarak görmelidir. Buysa, ancak toplumsal bilincin toplumsal güce dönüştürülmesiyle sağlanabilir. Bu da, var olan koşullar altında, ancak devlet gücü eliyle pekiştirilmiş genel yasalar aracılığı ile gerçekleştirilebilir. Bu tip yasaların yürürlüğe sokulmasını sağlamakla, işçi sınıfı, hükümeti güçlendirmiş olmaz. Tersine, şimdi kendisine karşı kullanılmakta olan bir gücü kendi hizmetkârına dönüştürmüş, sayısiz münferit çabalarla boşuna erişmeye çalıştığı bir amaca, bir çırpıda, tek bir genel yasama işlemi ile kavuşmuş olur.

MARX: Uluslararası İşçi Birliğinin 1866
Ağustosunda 1'inci Cenevre Kongresi İçin
Hazırlanan Rapor (MEW XVI, 192 ve 194)

Bütün toplum tarihi sınıf mücadelelerinin tarihidir.

Efendi ile köle, patrisyen ile pleb, derebeyi ile serf, lonca ustası ile kalfa, sözün özü, ezen ile ezilen, sürgit birbirlerine hasım olmuşlar, kimi zaman alttan alta, kimi zaman açıktan açığa aralıksız bir mücadele sürdürmüşlerdir. Bu mücadele, her seferinde, ya bütün toplumun devrimci dönüşümüyle ya da mücadele eden sınıfların hep birlikte yok olmasıyla sonuçlanmıştır.

MARX/ENGELS: Komünist Partisi Manifestosu
(MEAS I, 26)

Devlet içindeki mücadelelerin tümü, sözgelişi, demokrasi, aristokrasi ve monarşi arasındaki mücadeleler, seçim hakkı uğruna yürütülmüş mücadeleler ve benzerleri, aslında hep çeşitli sınıflar arasında yürütülen mücadelelerin dış belirtilerinden başkaca bir şey değildirler.

MARX: Alman İdeolojisi

Her devrim eski toplumu dağıtır. Bu nedenle toplumsaldır. Her devrim eski iktidarı devirir. Bu nedenle de siyasaldır.

MARX: MEW I, 409

Eskiden devrim hakkının varlığı pekâlâ tanınıyordu. Çünkü eğer o zaman böyle bir hak yok sayılsaydı, şimdi o devrim hakkına dayanarak egemenlik sürdürenlerin egemenlikleri meşru sayılmazdı. Şimdiyse, bakıyoruz, burjuvazi, devrim hakkı diye bir haktan söz edenler karşısında al görmüş boğaya dönüyor

ENGELS: MEW XXXVI, 238

Devrim hakkı gerçek anlamıyla biricik «tarihsel hak»tır. Hiç istisnasız bütün modern devletlerin varlığı bu hakka dayanır.

MARX: Fransa'da Sınıf Mücadeleleri (MEAS I, 123)

BURJUVA DEMOKRATİK DEVRİMİ

1648'in ve 1789'un devrimleri «İngiliz» ve «Fransız» devrimleri olmayıp, «Avrupa» üslubunda devrimlerdi. Bu devrimler, toplumun belirli bir sınıfının eski politik düzen üzerindeki zaferini değil de, yeni Avrupa toplumunun politik düzeninin bildirisini oluşturmaktaydı. Gerçi bu devrimlerde zaferi burjuvazi kazanmıştı. Ama burjuvazinin zaferi, o tarihte yeni bir toplum düzeninin zaferiydi; burjuva mülkiyetinin feodal mülkiyet üzerindeki zaferiydi; milliyetçiliğin bölgecilik üzerindeki zaferiydi; terekenin mirasçılar arasında eşitçe bölünmesinin terekenin hiç bölünmeksizin olduğu gibi ayrıcalıklı bir mirasçıya intikali üzerindeki zaferiydi; toprak malikinin toprağa egemenliğinin toprağın toprak malikine egemenliği üzerindeki zaferiydi; akılcılığın boş inançlar üzerindeki zaferiydi; modern ailenin aristokratik aile üzerindeki zaferiydi; sanayinin muhteşem tembellik üzerindeki zaferiydi; burjuva hukukunun ortaçağ ayrıcalıkları üzerindeki zaferiydi...

MARX: Burjuvazi ve Karşı Devrim
(MEAS I, 59/60)

Burjuvazinin, kucağında serpilip geliştiği üretim ve değiş tokuş araçlarının tohumları daha feodal top-

lumda atılmıştır. Bu üretim ve değiş tokuş araçlarının gelişmelerinin belirli bir aşamasında, feodal toplumun üretim ve değiş tokuş koşulları, çiftçiliğin ve elişi imalâtçılığının feodal örgütlenişi, kısacası, feodal mülkiyet ilişkileri, artık gelişmiş olan üretici güçlerle bağdaşmaz duruma gelmişti. Bunlar, üretimi ileri götürecek yerde üretimi köstekleyen birer ayakbağına dönüşmüşlerdi. Bu bağların koparılıp atılması gerekiyordu. Nitekim koparılıp atıldılar da. Onların yerini, serbest rekabet ve buna denk düşen bir toplumsal ve ekonomik düzen aldı. Burjuva sınıfı ekonomik ve politik egemenliğini kurdu.

MARX/ ENGELS: Komünist Partisi
Manifestosu (MEAS I, 31)

En eski ve en yabanî dönemlerde, bireysel, eylemsel kaba kuvvet ilişkileri, en çarpıcı görünümleriyle hukuku oluşturmaktaydı. Burjuva toplumunun gelişimi ile, yani bireysel çıkarların sınıfsal çıkarlara dönüşmesi ile birlikte, hukukî ilişkiler de kılık değiştirip medenî bir görünüme büründüler. Hukukî ilişkiler, bundan böyle bireysel ilişkiler olarak değil de genel ilişkiler olarak kavranmaya başlandı. Öte yandan, işbölümü de, münferit bireylerin çatışan çıkarlarının korunması işini belirli bir azınlığın işi haline getirdi. Böylece hukukun kaba kuvvetle gerçekleştirilmesi dönemi de kapanmış oldu.

MARX/ENGELS: MEW III, 325

Büyük Fransız Devrimi, burjuvazinin üçüncü başkaldırışıydı. Ama aslında dinsel kisvenin bir yana fırlatılıp atılmış olduğu ve salt siyasal alanda yürütülmüş olan birinci başkaldırıştı. Üstelik, taraflardan birinin (aristokrasinin) yok edilip, ötekinin (burjuvazinin) kesin zafere erişmesine dek kıyasıya sürdürülmüş ilk gerçek savaştı da. İngiltere'de devrim öncesi kurumlar ile devrim sonrası kurumlar ve büyük toprak sahipleri ile kapitalistler arasındaki uzlaşma, geçmiş zamanın yargısal içtihatlarını emsal olarak alma sisteminin yanısıra, feodal yasa biçimlerinin de saygı ile alakonması biçiminde ortaya çıktı. Fransa'da ise, devrim, geçmişin gelenekleriyle bütün bağları kopardı; feodalitenin en son kalıntılarını da silip süpürdü ve Code Civil'in (Fransız Medenî Kanununun) bünyesinde, eski Roma hukukunun -Marx tarafından «meta üretimi» diye nitelenen o hemen hemen tastamam anlatımının- modern kapitalist ilişkilere ustaca uyarlanışını gerçekleştirdi. Sözü geçen yasa, Marx'ın ticarî üreti mdediği ekonomik gelişim evresine denk düşen hukukî ilişkilerin en komple anlatımıdır. Devrimci Fransa'nın bu yasası öylesine dahiyanedir ki bugün halâ, İngiltere dahil, bütün ülkelerde mülkiyet hakkının yeniden düzenlenişine modellik etmektedir. Yalnız şunu da unutmamak gerekir: Bir Fransızın söylediği gibi, Londra diye yazılıp da İstanbul diye okunan İngilizcenin imlâsı onun telâffuzuna ne derecede uyuyorsa, anlatmak istediği şeye de işte o derecede uyan feodalitenin barbar diliyle kaleme alınmış olan İngiliz yasaları, kapitalist toplumun ekonomik ilişkilerini dile getirmeyi sürdürmekle yetinmişlerdir. Evet, unutulmasın ki bu yasalar, aynı zamanda, kişisel özgürlüklerin, yöresel özyönetimin ve mahkemeler dışında herhangi bir ya-

bancı gücün müdahalesine karşı bağımsızlığın, kısacası kıta Avrupasındaki mutlak monarşiler döneminde yitip giden ve hiç bir yerde tümüyle yeniden elde edilemeyen eski Cermen özgürlüklerinin en güzel yanlarını olduğu gibi alakoyan ve Amerikayla sömürgelere devreden biricik yasalardır da.

ENGELS: Tarihsel Maddecilik (MEAS II, 94/95)

Burjuvazinin gelişmesi sırasında atılan her ileri adım, bu sınıfın o adıma denk düşen siyasal gelişmesi ile atbaşı yürümüştür. Feodal soyluların egemenliği altında ezilen bu sınıf, ortaçağ kentinde kendi kendini yöneten silâhlı bir birlik, şurada (İtalya ve Almanyadaki gibi) bağımsız bir şehir cumhuriyeti, orada (Fransa'daki gibi) monarşinin vergiye tabi üçüncü «avam tabakası» olmuş, daha sonraları imalatçılık (manüfatür) döneminde soylulara karşı dengeleyici bir ağırlık öğesi olarak, kâh yarı feodal krallığa kâh mutlak krallığa yaranmış ama genellikle büyük monarşilerin kilit taşı olarak kalmıştır. Nihayet, modern sanayinin ve dünya pazarının kuruluşundan bu yanadır ki burjuvazi, temsilî devlette, siyasal egemenliği salt kendisi için ele geçirebilmiştir. Bugün için, modern devlet gücü, bütün burjuva sınıfının ortak işlerini yürüten bir komiteden başkaca bir şey değildir.

MARX/ENGELS: Komünist Partisi
Manifestosu (MEAS I, 28)

Burjuvazi, nüfusun, üretim araçlarının ve mülkiyetin dağınıklığına giderek son vermiştir. Nüfusu bir araya toplamış, üretim araçlarını merkezîleştirmiş, mülkiyeti sayıca az ellerde yoğunlaştırmıştır. Bunun kaçınılmaz sonucu ise siyasal merkezîleşme olmuştur. Ayrı ayrı çıkarları, yasaları, hükümetleri ve gümrükleri ile birbirinden bağımsız ya da birbirine gevşek bağlarla bağlı eyaletlerin tümü bir araya toplanıp, hepsi de tek bir hükümete, tek bir hukuk sistemine, tek bir ulusal sınıf çıkarına tek bir sınıra ve tek bir gümrük tarifesine sahip tek bir ulus olmuş çıkmışlardır.

MARX/ENGELS: Komünist Partisi Manifestosu (MEAS I, 30)

Merkezîleşmiş devlet gücü, sistematik ve hiyerarşik bir işbölümü plânına göre yaratılmış olan bütün organlarıyla, ordusu, polisi, bürokrasisi, rahipleri ve yargıçları ile, oluşmakta olan burjuva toplumu tarafından feodaliteye karşı güçlü bir silâh olarak kullanıldığı mutlak monarşi döneminden kalmadır. Şu var ki, bu devletin gelişimi, ortaçağın bir sürü molozu yüzünden, özellikle toprak sahiplerinin ve soyluların ayrıcalıkları, yöresel ayrıcalıklar, kent ve lonca tekelleri ve değişik yörelerin değişik siyasal yapıları yüzünden kösteklenmiştir. Ancak 18'inci yüzyıl Fransız Devriminin dev süpürgesi, eski çağların bütün bu molozlarını süpürüp, toplumsal ortamı, modern devlet üst yapısının oluşmasını engelleyen artıklardan temizleyebilmiştir. Bu modern devlet yapısı, yine eski yarı feodal Avrupanın modern Fransa'ya karşı yürüttüğü Kutsal İttifak Savaşları tarafından yara-

tılmış olan Birinci Krallık sırasında serpilmiştir. Daha sonraki egemenlik biçimlerinde, hükümet, parlamentonun, açıkçası mülk sahibi sınıfların yönetimine sokuldu. Bu andan başlayarak da, hem muazzam devlet borçlanmalarının ve halkın belini bükücü vergilerin üretildiği bir çiftliğe hem de kamusal gücünün, gelirlerinin ve kadrolarının karşı konulmaz çekiciliği yüzünden birbirleriyle rekabet eden kliklerin ve egemen sınıf sergüzestçilerinin bir çekişme alanına dönüştü.

Öte yandan, toplumun ekonomik değişimiyle birlikte siyasal karakteri de değişti. Modern sanayinin gelişimi, sermaye ile emek arasındaki sınıf karşıtlığını geliştirdiği, genişlettiği ve derinleştirdiği oranda, devlet gücü de giderek işçi sınıfını baskı altına alıcı bir kamusal güç, bir sınıf egemenliği aygıtı karakteri kazandı. Sınıf mücadelesinin yeni bir aşamasını dile getiren her devrimden sonra, devlet gücünün salt baskı altına alıcı karakteri daha da belirgin bir biçimde su üstüne çıktı.

MARX: Fransa'da İç Savaş (MEAS I, 484/485)

Palazlanan burjuvazi, devlet gücünü, emeğin ücretine bir çeki düzen verebilmek yani artı değer sömürüsünü koruyacak sınırlara sıkıştırabilmek, özel olarak emek süresini uzatabilmek ve emekçiyi bağımlılık durumunda tutabilmek için gereksinir ve kullanır. Bu eylem, ilk sermaye birikiminin aslî öğesidir.

MARX: Kapital Cilt I, 765/766

Emlak sahibi sınıflar, toprak aristokrasisi ve burjuvazi, yalnız zenginliklerinin gücü ile değil, fakat aynı zamanda devletin gücü, ordunun, bürokrasinin ve mahkemelerin yardımı ile de emekçi halkı tutsaklık altında tutarlar.

ENGELS: İspanya İşçileri Federal Konseyi'ne Mesaj

...Burjuvazi, egemen olduğu her yerde, bütün feodal, patriyarkal, dingin ilişkilere son vermiştir. İnsanı «doğal üstleri»ne bağlayan karmaşık feodal zincirleri hoyratça parçalamış, insanla insan arasında, salt kişisel çıkardan, duyarsız «parasal ödeme»den başka hiçbir bağ bırakmamış ve dinsel coşkunluğun, şövalye duygusallığının, gözü yaşlı «küçük adam» duyarlığının yüce heyecanlarını, bencil hesapların buz gibi soğuk suyunda boğmuştur. Bireyin onurunu değiş tokuş değerine çevirmiş ve yok edilemeyecek sayısız fermanlı, müktesep özgürlüğün yerine vicdansız ticaret özgürlüğünü koymuştur. Sözün özü, burjuvazi, dinsel ve siyasal hayallerle örtülü sömürünün yerine, açık, dolaysız, kaba ve hayasız sömürüyü geçirmiştir.

Burjuvazi, o güne değin el üstünde tutulup baştacı edilmiş ne kadar meslek varsa, hepsinin kutsal halesini yolup atmış, hekimi, hukukçuyu, rahibi, şairi, bilim adamını kendisinin ücretli işçisi yapmıştır.

MARX/ENGELS: Komünist Partisi Manifestosu
(MEAS I, 28/29)

Fransa'da ,gelecek devrimin kafalarını aydınlatacak büyük adamlar sıkı devrimci kesilmişlerdi. Hangi çeşitten olursa olsun, hiçbir dış otoriteyi tanı-

mıyorlardı. Din, doğa anlayışı, toplum, devlet düzeni, bütün bunlar ,en acımasız eleştiriye tabi tutuluyordu. Her şey, ya varoluşunu aklın yargısıyla haklı kılacak ya da varolmaktan çıkacaktı. Düşünen akıl, herşeyin denek taşı olmuştu. Hegel'in deyişiyle, evrenin başı üstüne dikildiği bir dönemdi bu. İki anlamda başı üstüne dikiliydi evren. Bir kere, insan kafası ve onun düşüncesi tarafından bulunmuş olan kurallar, sözde bütün insan faaliyetinin ve toplumsal yaşamın temelini oluşturmaktaydı. İkinci ve daha geniş anlamıyla da, bu kurallara aykırı gerçeklik tepeden tırnağa başaşağı çevrilmekteydi. O zamana dek hüküm sürmüş bütün toplum ve devlet biçimleri ile geçmişten günümüze devredilmiş bütün görüşler akıl dışı diye rafa kaldırıldı. Sanki dünya o güne dek önyargılarla yönetilmişti ve geçmişe ait olan her şey, olsa olsa acıma ve aşağılama duygularına lâyık görülebilirdi. Şimdiyse, gün ışımış, akıl evreni açılmıştı. Artık boş inanç, haksızlık, ayrıcalık ve baskı, bütün bu akıl dışı olgular, ebedî gerçek, ebedî adalet, doğal eşitlik ve devredilemez insan hakları eliyle ortadan kaldırılmalıydı.

Şimdi artık çok iyi biliyoruz ki, o akıl evreni, burjuvazinin ülküselleştirilmiş evreninden başkaca bir şey olmamış, o ebedî adalet, burjuva hukukçuluğunda billurlaşmış, o görkemli eşitlik, yasa karşısında burjuva eşitliğine dönüşmüş, o burjuva mülkiyeti, en köklü insan haklarından biri diye ilân edilmiş ve o akıl devleti, o Rousseau'cu «sosyal mukavele» de burjuva demokratik cumhuriyeti olarak yaşamımıza girmiştir.

ENGELS: Sosyalizmin Ütopyadan Bilime Dönüşmesi (MEAS II, 103/104)

SİYASAL YABANCILAŞMA

Demokratik temsilî devlet ile sivil burjuva toplumu arasındaki karşıtlık, toplumsal kamu yaşamı ile kölelik arasındaki klâsik karşıtlığın olgunlaştırılmış biçimidir. Modern dünyada her birey, aynı anda, hem köleliğe katlanır, hem de toplumsal yaşama katılır... Şu var ki, sivil burjuva toplumunun yarattığı kölelik, görünürde en geniş özgürlüktür. Çünkü, birey, kendisine yabancılaşmış olan yaşam öğelerinden, örneğin mülkiyetten, sanayiden ve dinden (sözde tamamlanmış) bağımsızlığını kendi özgürlüğü diye görür. Oysa bu öğeler, aslında kendisinin tamamlanmış köleliği ve insanlık dışılığıdır. Burada ayrıcalık, yerini hukuka bırakmıştır.

MARX: Kutsal Aile (MEGA I, 3, 291/292)

Kralın gücünü kıran, devlet işlerini halkın işleri yapan ve siyasal devleti genel ilgi konusu haline getirip gerçek bir devlet oluşturan burjuva siyasal devrimi, halkın topluluk yaşamından uzak kalışına yol açan her şeyi, bu arada, loncaları ve ayrıcalıkları darmadağın etmiştir. İmdi, siyasal devrim, sivil toplumun siyasal karakterini de ortadan kaldırmıştır. Bu devrim, sivil toplumu temel öğelerine ayrış-

tırmış, bir yanda bireylere, öte yanda da bu bireylerin yaşam geleneklerine ve toplumsal konumlarını oluşturan maddî ve kültürel öğelere bölmüştür. Devrim, çözülüp parçalanmış ve feodal toplumun çeşitli çıkmaz sokaklarında yitip gitmiş siyasal ruhu azadetmiş, sonra da bu dağınık parçaları bir araya getirmiş, siyasal ruhu sivil yaşamla kendi arasındaki bağrik yönden bağımsızlaşmış halkın genel topluluk aladan kurtarmış ve sivil yaşamın özel öğelerinden teorik yönden bağımsızlaşmış halkın genel topluluk alanını yaratmıştır. Yaşam boyu yürütülen özgül faaliyetin, içinde bulunan statünün artık bireysel olmaktan öte hiçbir önemi kalmamış, bunlar, birey ile bir tümlük olarak devlet arasındaki genel ilişkiyi oluşturmaktan çıkmışlardır. Kamu işleri, bu sıfatlarıyla, her bireyin genel işi haline gelmiş ve siyasal, kamusal işlevler, genel işlevlere dönüşmüştür.

Sivil toplumun üyesi olmakla, insan, artık siyasal devletin teeml öğesidir. Devlet, onu insan hakları katologunda salt bu sıfatıyla tanımıştır. Fakat bencil insanın özgürlüğünün tanınması, daha çok, bu tanımanın içeriğinde yer alan kültürel ve maddî öğelerin gözü kapalı hareketinin tanınışıdır.

Böylece, insan, dinden kurtarılıp özgür kılınamamış, salt din özgürlüğüne kavuşturulmuştur. Mülkiyetten kurtarılıp özgür kılınamamış, salt mülkiyet özgürlüğüne kavuşturulmuştur. Ticaretin bencilliğinden kurtarılıp özgür kılınamamış, salt ticaret özgürlüğüne kavuşturulmuştur.

Politik devletin kuruluşu ve sivil burjuva toplumunun, ilişkileri yasayla düzenlenmiş bağımsız bireylere ayrışması, tek bir aşamada gerçekleşmiştir. Feodal çağda, insanlar arasındaki ilişki, lonca ayrıcalıkları idiyse, şimdi artık bağımsız bireyler ara-

sındaki ilişki «hukuk» olmuştur. Sivil toplumun üyesi olarak insan, eşdeyişle, siyasal olmayan insan, zorunlu olarak doğal insan diye görünür. İnsan hakları (droits de l'homme), doğal haklar (droits naturels) olarak karşılanır. Çünkü bilinçli eylem, siyasal eylemde yoğunlaşmıştır. Bencil insan, toplumun çözülüşünün edilgen ve önceden belirlenmiş sonucu, dolaysız kavrayışın nesnesi ve bu yüzden de doğal bir nesnedir. Siyasal devrim, burjuva yaşamını, eşdeyişle, sivil toplumu kendi öğelerine ayrıştırır. Ama bu öğeleri değiştirmez, eleştirmez. Sözü edilen devrim, sivil burjuva toplumunu yani emeğin gereksinmeleri, özel mülkiyet, özel çıkar ve özel hukuk evrenini, varlık nedeni sorulup soruşturulamayacak bir zorunluluk ve böylelikle de kendi özünün doğal kökeni haline getirir. Nihayet, kişi de, sivil toplumun üyesi sıfatını taşıyan bir insan olarak, yurttaştan (citoyen'den) ayrılan insanla (homme'la) özdeş tutulur. Çünkü o, duyumsal, bireysel, dolaysız varoluşunda insandır. Oysa siyasal insan salt soyut ve yapay bir insandır, allegorik, manevî bir varlık olarak insandır. Böylece, aslında olduğu gibi, insan, yalnızca bencil insan biçiminde görünürken, gerçek doğası içindeki insan da yalnızca soyut yurttaş biçiminde görünür.

Bireylerin kendi ortak çıkarlarıyla çatışmadığını sandıkları kendi özel çıkarlarını gözetmeleri yüzünden, «ortak çıkar», özel bir «genel çıkar» imişçesine, bireylere «yabancı» ve «bağımsız» bir çıkar diye kabul ettirilir. Oysa, aslında, bireyler, demokraside düpedüz bir uyuşmazlık içinde karşı karşıya gelirler. Öte yandan, toplulukla ve bu toplumun hayalî çıkarlarıyla gerçekte sürgit çatışan özel çıkarların pratikteki mücadelesi, devlet biçimine bürünmüş olan

hayalî genel çıkar aracılığıyla pratik yaşama müdahale edilmesini ve pratik yaşamın denetlenmesini kaçınılmaz kılar.

MARX: Alman İdeolojisi (MEGA I, 5, 23)

Kendisinden önce topluma egemen bulunan sınıfın yerine geçen her yeni sınıf, amaçlarına ulaşabilmek için, kendi çıkarlarını toplumun bütü nüyelerinin ortak yararı (kamu yararı) diye takdim etmek zorunda kalır.

MARX: Alman İdeolojisi (MEW III, 477)

Devlet, egemen sınıfın tek tek bireylerinin kendi ortak çıkarlarına yürürlük kazandırdıkları ve belirli bir dönemin burjuva toplumunun tümünü özetleyen bir biçim olduğu için, bütün ortak kurumlar devlet aracılığı ile bir politik biçime bürünür. İşte, yasanın gerçek temelinden koparılmış olan serbest bir iradeye dayandığı yolundaki hayalin kökeni de budur. Tıpkı bunun gibi, hukuk da tekrar yasaya indirgenir.

MARX: Alman İdeolojisi (MEW III, 62)

Bir bireyin gereksinmesi, bu gereksinmeyi giderecek araçları elinde bulunduran bir başka bencil

birey tarafından bilinmediği için, her birey, başkalarının gereksinmeleri ile bu gereksinmeleri karşılayacak nesneler arasında kendisini adeta bir iletken kılmak suretiyle, bir ilişki kurma zorunluluğu duyar. İmdi, gerçek özü, siyasal-kamusal yaşamdan değil de özel-sivil yaşamdan oluşan sivil toplumun bireylerini bir arada tutan öğe de, biçimi ne denli yabancılaşmış bulunursa bulunsun, doğal zorunluluktur; insanın temel niteliği ve çıkarıdır. Günümüzde ancak politik bir boş inanç, sivil burjuva yaşamının devlet tarafından ayakta tutulması gerektiğini düşünebilir. Aslında, tam tersine, devlet sivil burjuva yaşamı tarafından ayakta tutulur.

MARX: Kutsal Aile (MEGA I, 3,296)

(Burjuva devleti), kamusal-siyasal yaşam ile özel-sivil yaşam arasındaki çelişkiye, genel çıkarlar ile özel çıkarlar arasındaki çatışkıya dayanır. Bu nedenle, yönetimin faaliyeti salt biçimsel (şeklî) ve olumsuz (menfî) bir düzeyde kalmak zorundadır. Burjuva yaşamının ve işinin başladığı yerde, devlet yönetiminin gücü de sona erer.

MARX: Marx/Engels'in Yazın Terekesi,
Lassalle Cilt II, Stuttgart, 1902, s. 51

Olgunlaşmış politik devlet, özü açısından, insanın maddî yaşamından değil de, tersine, insanın fasile (familya) yaşamından oluşur. Bencil maddî ya-

şamın bütün zorunlulukları, burjuva toplumunun özellikleri olarak, devlet alanının dışında, sivil burjuva toplumunda kalır. Politik devlet, kıvamına erdiğinde, insan, yalnızca düşüncede, yalnızca bilinçte değil, fakat gerçek yaşamında da, birisi «uhrevî», ötekisi «dünyevî» olmak üzere ikili bir yaşam sürer. İnsan, politik kamu kurumundaki yaşamında kendisini bir kamu birimi olarak görürken, burjuva toplumundaki yaşamında özel-sivil-bireysel insan olarak faaliyette bulunur; başkalarını araç olarak görür, kendisini bir araca indirger ve yabancı güçlerin oyuncağı haline gelir.

MARX: Yahudi Sorunu Üstüne (MEW I, 354)

Devlet, giderek geniş kitlelerin çıkarlarına daha fazla yabancılaşır ve tefecilerin, borsa simsarlarının ve büyük sanayicilerin kitlelerin sömürülmesi amacıyla kurulmuş ortaklığına dönüşür.

ENGELS: Borkheim'ın broşürüne önsöz (MEW XXI, 350/51)

Modern devlet tarafından insan haklarının tanınması, ilk çağ devleti tarafından köleliğin tanınması ile eş anlam taşır. İlk çağda, devletin temeli kölelikti. Modern devletin temeliyse, sivil toplum ve onun bireyidir. Bu birey de, öteki bireylerle biricik bağı «özelçıkar» ve «bilinçsiz, doğal zorunluluk»tan ibaret olan, ücretli emeğin ve kendisi ile başkalarının

bencil gereksinmelerinin kölesi olarak kalan bağımsız bireydir. Modern devlet, işte bu toplumu ve onun bireyini yani kendi doğal temelini evrensel insan haklarında tanıyıp bulmuştur. Kendi gelişiminin dayatmasıyla eski siyasal köstekleri aşan sivil toplumun bir ürünü olarak, modern devlet, insan haklarını ilân etmekle, salt kendi kökenini ve temelini tanımış olmaktadır.

MARX: Kutsal Aile (MEGA I, 3, 288)

Ne zaman ki gerçek bireysel insanoğlu, soyut yurttaşı fethedip, geri kazanıp özümler ve bireysel insanoğlu sıfatıyla, günlük yaşamında, bireysel işinde ve bireysel ilişkilerinde bir fasile (familya), bir cins öğesi haline gelir; ne zaman ki insanoğlu kendi özgüçlerini (forces propres) toplumsal güçler olarak algılayıp örgütler ve buna bağlı olarak toplumsal gücünü politik güç olarak kendisinden ayırmaz, işte ancak o zaman insanoğlu hacir altından çıkmış olur.

MARX: Yahudi sorunu (MEW I, 1, 596 i.s.)

HUKUKA BAĞLILIK: BURJUVAZİNİN İKİYÜZLÜLÜĞÜ

Burjuvazi, feodaliteye karşı yürüttüğü savaştan ve kapitalist üretimin olgunlaştırılmasından sonra, bütün kast ayrıcalıklarını yani kişisel ayrıcalıkları ortadan kaldırmak zorunda kalmış ve ilkin özel hukuk alanında, daha sonra da yavaş yavaş kamu hukuku alanında, kişinin hukuken eşitliğini kabul etmek gerekliliğini duymuştur. Gelgelelim, hak eşitliğini oldum olası salt lâfta ve kâğıt üstünde tanımıştır. Mutluluk eğilimi, küçük ölçüde manevî haklarla ama asıl büyük ölçüde maddî araçlarla körüklenir. Oysa kapitalist üretim, hak eşitliğine sahip kimselerin büyük çoğunluğuna, yaşamak için gerekli olandan fazlası düşmesin diye dikkat kesilmiştir. Bu nedenle, mutluluk eğiliminde, çoğunluğun eşit hakkına gösterdiği saygı da (eğer onu göstereceği farzedilebilirse) aslında evvelce köleci veya feodal toplumun göstermiş olduğu saygıdan fazlası değildir.

ENGELS: Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu (MEAS II, 351/352)

Burjuva düzeninin köleleri, efendilerine karşı baş kaldırdıkları zaman, bu düzenin uygarlık ve a-

daleti, tüyler ürpertici içyüzü ile gözler önüne serilir. Bu gibi durumlarda, sözü geçen uygarlık ve adalet de, bütün peçelerini yüzünden atmış bir vahşet ve yasa tanımaz intikam görünümüyle su üstüne çıkar. Zenginliğe el koyanlarla üreticiler arasındaki sınıf mücadelesinde patlak veren her yeni bunalımda bu olgu gitgide daha açık seçik biçimde belirir.

MARX: Fransa'da İç Savaş (MEAS I, 442 i.s.)

Burjuvazi, şimdiye dek içyüzünü peçeleyip, mutlak kudretini beslediği genel seçim hakkını yadsımakla açık bir itirafta bulunur: «Diktatörlüğümüz, şimdiye dek halk iradesi aracılığı ile ayakta durmuştur. Şimdiyse halk iradesine karşı pekiştirilmelidir.»

MARX: Fransa'da Sınıf Mücadeleleri
(MEAS I, 207/208)

Parlamenter rejim her şeyi çoğunluğun kararına bırakır. Öyleyse parlamento dışı büyük çoğunluk neden karar verme hakkı istemesin? Sizler devletin doruğunda saz çalarken aşağıdakilerin raksetmesine neden şaşarsınız?

MARX: Louis Bonaparte'ın 18'inci
Brumaire'i (MEAS I, 222, i.s.)

Bugünkü hükümetler, işçilere göz kırpmalarına, onlara gülücükler dağıtmalarına karşın çok iyi biliyorlar ki biricik dayanakları burjuvazidir. İşte bu nedenledir ki işçilere karşı dost görünücü sözleriyle burjuvaziyi ürkütseler bile, burjuvaziye karşı elle tutulur hiçbir somut eylemde bulunmazlar.

MARX: Engels'e 19.2.1881 tarihli mektup

Parlamentonun varlık nedeni, başkalarını aldatmak ve böylece aynı zamanda kendi kendisini aldatmaktan ibarettir.

MARX: N. F. Danielson'a 19.2.1881 tarihli mektup

Ne demektir «özgür devlet»?

...Özgürlük demek, devleti toplumun kendisine uyruk tutulduğu bir organ olmaktan çıkarıp, onu topluma tümüyle uyruk bir organa dönüştürmek demektir. Ve günümüzde de devlet biçimleri, «devletin özgürlüğünü» kısıtladıkları ölçüde özgür sayılırlar.

MARX: Gotha Programının Eleştirisi
(MEAS II, 23)

...Kişisel özgürlüğün, basın özgürlüğünün, düşünce açıklama özgürlüğünün, örgütlenme özgürlüğünün, toplanma özgürlüğünün, öğretim ve din özgürlüklerinin v.b.. üzerine bir anayasa giysisi geçirildi. Böylece özgürlükler her çeşit tehlikeden de korun-

muş oldular. Bu özgürlüklerin herbiri Fransız yurttaşının mutlak hakkı ilân ediliyordu. Ama hep şu çekince ile: Bu hak, kural olarak, kısıtlanamamakla birlikte, «başkalarının eşit hakları ve kamu güvenliği» ile ya da öteki bireysel özgürlükler ile uyumu sağlayacak yasalar eliyle sınırlanabilir. Örneğin, «yurttaşlar, örgütlenme, şiddete başvurmaksızın silâhsız toplanma, dilekçe verme ve düşüncelerini basın yoluyla veya başkaca yollarla açıklama hakkına sahip sayılırlar. Bu hakların kullanılması, başkalarının eşit hakları ve kamu güvenliği ile sınırlıdır.»; «Öğretim serbesttir. Öğretim özgürlüğü, yasaca saptanan koşullara uyularak ve devletin yüksek denetimi altında kullanılır»; «Her yurttaşın oturduğu konut yasaca belirtilmiş durumlar dışında dokunulmazlığa sahiptir» v.b. Demek ki Anayasa, işi, hep ileride Anayasayı uygulamak için çıkarılacak organik yasalara bırakmaktadır. Bu yasalar (söz konusu çekinceleri somutlaştırıp, bu sınırsız özgürlüklerden yararlanmayı, adı geçen özgürlüklerin birbirleriyle ve kamu güvenliği ile çatışmamasını sağlayacak biçimde düzenleyeceklerdir. Ve sonradan bu yasalar düzenseverlerce öyle bir düzenlemiştir ki bugün burjuvazi onlardan yararlanırken öteki sınıfların eşit haklarını hiç mi hiç umursamamaktadır. Düzenseverler bu özgürlüklerin başkaları tarafından kullanılmasını büsbütün yasakladıkları veya herbiri bir polis tuzağı oluşturan koşullara bağladıkları durumlarda da bu iş, her zaman, Anayasa uyarınca «kamu güvenliği» uğruna, yani düpedüz burjuvazinin güvenliği uğruna gerçekleştirilir. Sonunda, bütün özgürlükleri ortadan kaldıran düzenseverler gibi, bütün bu özgürlükleri korumak isteyen demokratlar da Anayasayı kendi eylem ve özlemlerine gerekçe diye piyasaya sürerler.

Bunda da dipten doruğa haklıdırlar. Çünkü Anayasanın her maddesi, kendi antitezini, Yukarı Meclisini ve Aşağı Meclisini, yani genel kural olarak özgürlüğü, bu kuralın istisnası olarak da özgürlüğün ortadan kaldırılmasını kapsamaktadır. Böylece, özgürlük adına saygı gösterilip onun somutlaştırılması hiç kuşkusuz hep yasal yoldan- önlendiği sürece, özgürlüğün pratik yaşamda yediği darbeler ne denli öldürücü olurlarsa olsunlar, özgürlüğün anayasal varlığı da hiç yara bere almadan olduğu gibi korunmuş gözüküyordu.

MARX: Louis Bonaparte'ın 18'inci Brumaire'i (MEAS I, 237)

Devlet, mülk sahibi sınıfların, toprak sahiplerinin ve kapitalistlerin, sömürülmüş sınıflara, köylülere ve işçilere karşı örgütlenmiş toplu gücünden başkaca bir şey değildir. Tek tek kapitalistlerin (ki bu sorunda yalnızca onlar söz konusudur, çünkü toprak sahibi de önce kapitalist sıfatı ile ortaya çıkar) istemediklerini, onların devleti de istemez. Demek ki tek tek kapitalistler konut sorunundan dem vurdukları halde, bu sorunun en korkunç sonuçlarını, hiç değilse yüzeysel biçimde hasıraltı etme yolunda harekete geçirilemiyorlarsa, bir toplu kapitalist olan devlet de bundan fazlasını yapmayacaktır. Olsa olsa alışılagelmiş yüzeysel örtbasçılığın her yerde eşit bir ölçüde gerçekleştirilmesine özen gösterecektir.

ENGELS: Konut Sorunu (MEAS I, 570)

Kapitalist egemenliği, işçi sınıfı içine bulaşıcı hastalıkların mikrobunu saçma lüksünü göze alamaz. Böyle bir davranışın sonuçları kapitalistlere çok pahalıya patlar. Çünkü, Azrail, işçiler arasında kol gezdiği gibi kapitalistler arasında da kol gezer.

ENGELS: MEW XVIII, 233

Şu kapitalist hukukçuluğa şaşmamak elden gelmiyor! Bir taşınmaz maliki, bir ev sahibi ya da bir iş adamı, demiryolları ya da yeni caddeler açılması gibi yenileştirmeler yüzünden malından, mülkünden edildiğinde, yalnızca tam tazminat elde etmekle kalmıyor. Fakat o, fedakârlığından ötürü, Tanrı ve hukuk adına bir de yeterli kazançla avutuluyor. Emekçi ise, karısı, çoluğu çocuğu ve varı yoğu ile sokağa atılıyor ve yığınlar halinde şehir erkânının ahlâk ve kibarlığa önem verdiği şehir bölgelerine gelip dayandığında, sağlık mevzuatı çerçevesinde polisçe koğuşturuluyor.

MARX: Kapital Cilt I, s. 690

SUÇ VE CEZA

Nasıl hukukun kendisi salt iradenin ürünü değilse, suç da, yani egemen koşullara karşı münferit bireyin verdiği mücadele de salt iradenin ürünü değildir. Suç da hukukun şartlandığı biçimde şartlanmıştır. Hukukta bağımsız ve genel iradenin buyruğunu keşfeden hayalperestler ise, suçta da hukukun basit sıradan bir ihlâlini görmekle yetinirler.

ENGELS: Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni (MEAS II, 295)

Temmuz devriminin hemen ardından, muzaffer burjuvazinin çıkardığı Eylül Yasaları'nda, muhtemelen yine «insanlık» hatırı için, bir sınıfın başka bir sınıfa karşı kışkırtılmasının bir cürüm sayıldığı ve bunun hapis ve para cezalarıyla cezalandırıldığı iyi bilinir. İngiliz burjuva gazetelerinin, Chartist liderlerle Chartist yazarları suçlamak için, onlara, sınıfları birbirlerine karşı kışkırtan kişiler olarak yaklaşmaktan daha iyi bir yol bulamadıkları da pek iyi bilinir. Sınıfları birbirlerine karşı kışkırttıkları id-

diasıyla Alman yazarlarının zindanlara kapatıldıkları bile olmuştur.

MARX: «Ahlâkî Eleştiri ve Eleştirel Ahlâk, Alman Kültür Tarihine Katkı. Carl Heinzen'e Karşı» Deutsche-Brüsseler Zeitung 28.10.1847 - 25.11.1847

Bir filozof düşünceler, bir ozan dizeler, bir rahip vaazlar, bir profesör ders kitapları v.s. üretir. Bir suçluysa suç üretir. Suç üretimi ile toplumun bütün üretici faaliyeti biraz yakından incelenirse, kişi, bir sürü önyargısını terketmek zorunda kalır. Suçlu yalnızca suç üretmekle kalmaz. O, aynı zamanda ceza hukukunu, ceza hukuku dersleri veren profesör ve hatta bu profesörün kendi derslerini piyasaya satılık mal olarak sürdüğü ders kitabını da üretir. Yazarın kendi ders kitabından aldığı zevkin dışında, ayrıca maddî varlıkta bir artış da meydana gelir.

Suçlu, bütün bunlardan başka, polis ve adliye örgütünü, detektifleri, yargıçları, cellatları ve jürileri de üretir. Toplumsal işbölümünün bütün bu kategorilerini oluşturan farklı meslekler de insan ruhunun değişik yeteneklerini geliştirirler, yeni yeni gereksinmeler ve bunları giderecek yeni yeni yollar açarlar. Bu arada işkence de, işkence aletlerinin üretiminde nice dürüst işçi çalıştırmak suretiyle en süzme mekanik icatların gerçekleştirilmesine yol açar.

Suçlu kimi zaman ahlâkî, kimi zaman da acıklı bir izlenim yaratarak, halkın ahlâkî ve estetik duygularını harekete geçirmek suretiyle de bir işlev görür. O, ceza hukuku üzerine ders kitaplarını ve doğ-

rudan doğruya ceza hukukunun kendisini, buna bağlı olarak da yasa koyucularını üretmekle kalmayıp, aynı zamanda sanatı, edebiyatı ve Oedipus ile Üçüncü Richard'ın, Mullner'in Schuld'u ile Schiller'in Haydutlarının da kanıtladığı gibi, trajik oyunları da üretir.

Suçlu, burjuva yaşamının tekdüzeliğini ve güvenliğini bozar. Böylece onu durgunluktan uzaklaştırır; eksikliğinde rekabet hırsının uyuşacağı o durulmaz gerilimi, ruh devingenliğini yaratır. Bu sayede, üretici güçlere taptaze bir hız da katar.

Suça karşı açılan savaş, fazla nüfusun bir bölümünü emerken, suç da emek pazarından bu nüfusun bir başka bölümünü çekip alır. Böylece, işçiler arasındaki rekabet azalır ve ücretler bir dereceye kadar asgarî seviyenin altına düşmekten kurtulur. Bu nedenle de, suçlu, toplumda dengeyi sağlayan ve bütün yararlı mesleklerin yolunu açan dengeleyici güçlerden biri olarak görülür.

Suçlunun üretici güçlerin gelişimine katkısı ayrıntılı olarak gösterilebilir. Hırsızlar olmasaydı çilingircilik zanaati günümüzdeki yetkinliğe ulaşabilir miydi? Kalpazanlar olmasaydı, banknot yapımcısı günümüzdeki üstünlüğüne erişebilir miydi? İmza taklitçileri olmasa, mikroskop günlük ticaret yaşamına girer miydi? Uygulamalı kimyanın gelişimi, dürüst üretici çabanın ürünü olduğu ölçüde, birbirine karıştırılarak satılan mallardaki hileyi saptamak üzere girişilen çabaların da bir ürünü değil midir? Suç, mülkiyete karşı yeni yeni saldırı araçlarını geliştirmekle yeni yeni savunma önlemlerinin doğmasına yol açmakta ve suçun üretici etkileri, grevlerle makinaların icadını sağlayıcı etkiler kadar büyük olmaktadır.

Kişisel suçları bırakalım. Ya ulusal suçlar olmasa bir dünya pazarı kurulabilir, uluslar var olabilir miydi? Ademden beri, günah ağacı aynı zamanda bir bilgi ağacı da, değil midir?

Mandeville, Arılar Masalı (1708) adlı kitabında, bütün İngiliz mesleklerinin üretkenliğini göstermiş ve bizim görüşümüzü evvelce ileri sürmüş bulunuyor: «Bu dünyada ahlâkî olduğu ölçüde doğal kötülük diye nitelediğimiz şey, bütün zanaatların temelidir. Bütün sanat ve bilimlerin asıl kaynağını orada aramamız gerekir. Kötülüğün ortadan kalktığı anda, toplum, topyekûn çözülmese bile en azından bozulur.»

Mandeville, burjuva toplumunun dar görüşlü savunucularından çok daha cüretli ve çok daha dürüst olma üstünlüğüne sahipti.

MARX: Artı Değer Üzerine Teoriler,
Cilt I, s. 385-387

Uygarlığı ile övünen bir toplumda ölüm cezasının haklılığına ve yerindeliğine (amacına uygunluğuna) dayanak oluşturabilecek bir ilke bulmak büsbütün olanaksız sayılmasa bile epey güç olacaktır. Ceza, genellikle yola getirme ya da yıldırma aracı olarak haklı gösterilmiştir. İyi güzel ama başkalarını yola getirmek ya da yıldırmak için beni ne hakla cezalandırırsınız? Kaldı ki, gözümüzün önünde, Kabil'den beri dünyanın cezayla hiç de yola gelmediğini ve yılmadığını en açık kanıtlarla gösteren bir tarih, istatistik de vardır. Dünyanın cezayla yola gelmediği ve yılmadığı apaçık ortadadır. Soyut hak açısından, insan onurunu teorik düzeyde tanıyan tek bir ceza

hukuku öğretisi vardır ki o da Kant'ın Hegel tarafından daha da katı bir formülde özetlenmiş teorisidir. Hegel şöyle yazar: «Ceza suçlunun hakkıdır. Onun kendi iradesinin bir eylemidir. Hakkın ihlâli suçlu tarafından kendi hakkı olarak ilân edilmiştir. Onun işlediği suç bir hakkın inkârıdır. Ceza, işte bu inkârın inkârı ve dolayısıyla bizzat suçlunun harekete geçirdiği ve kendi kendisine zorla yüklediği bir hak onayıdır.»

Suçluya, adaletin salt nesnesi, kölesi olarak bakacağı yerde, Hegel'in suçluyu kendi kaderini kendisi belirleyen özgür bir varlık katına yüceltmesi açısından, bu formülde aldatıcı bir şeyin bulunduğundan kuşku edilemez. Konuya daha yakından eğilecek olursak, başkaca durumlarda olduğu gibi, burada da, Alman idealizminin kurulu toplum düzeninin kurallarını üstü kapalı biçimde onaylayıp meşru kıldığını görürüz. Gerçek güdüleri ve üzerine baskıda bulunan binbir toplumsal koşuluyla, somut, gerçek bireyin yerine «özgür irade» soyutlamasını, yani insanın bir sürü nitelikleri arasından yalnızca bir tekini insan yerine koymak, aldanma ya da aldatma değil de nedir? Cezayı suçlunun kendi iradesinin ürünü sayan bu öğreti, düpedüz eski kısas (göze göz, dişe diş) hakkının metafizik bir anlatımıdır. Bütün lâf şaklabanlıkları bir yana itilip de açık açık konuşulacak olursa, ceza, toplumun, nitelikleri ne olursa olsun, hayatî önem taşıyan yaşam koşullarının ayaklar altına alınmasına karşı kendisini korumasını sağlayan bir araçtır. Pekiyi ama kendini savunmak için cellattan daha iyi bir araç tanımayan ve kendi vahşetini «dünyanın en önde gelen gazetesi» aracılığı ile ebedî bir yasa olarak ilâneden bu toplum ne biçim bir toplumdur?

Bay A. Quételet, «İnsan ve Yetkileri» adlı şaheser ve bilgece eserinde şunları yazıyor: «Korkunç bir düzenlilikle ödediğimiz bir fatura vardır: Hapishaneler, zindanlar ve darağaçları faturası! Hatta yıllık doğum ve ölümleri önceden söyleyebileceğimiz gibi, kaç kişinin ellerini hemcinslerinin kanıyla boyayacağını, kaçının kalpazan olacağını, kaçının uyuşturucu madde ticareti yapacağını bile hemen hemen aynı şekilde önceden kestirebiliriz.» Gerçekten de bay Quételet, 1829'da yayımlanan bir suç ihtimalleri hesabında, 1830 yılında Fransa'da işlenen suçların yalnız tutarını değil, fakat bütün değişik türlerini de şaşırtıcı bir kesinlikle önceden kestirmiştir. Toplumun belirli bir ulusal kesiminde ortalama suç tutarını yaratan olgunun bir ülkenin özgül siyasal kurumlarından ziyade modern burjuva toplumunun temel ilişkilerinde yattığı, Quételet'nin 1822-24 yılları için saptadığı tablodan çıkarılabilir.

...Eğer geniş ölçüde karşılaşılan suçlar, tutarları ve sınıflandırılmaları yönünden, fiziksel olgularda rastlanan bir düzenlilik gösteriyorlarsa, o zaman yenilerinin gelebilmesi için yer açmak üzere bir sürü suçluyu asan cellâdı göklere çıkaracak yerde, bu suçları üreten sistemin değiştirilmesi üzerine derin derin düşünmek gerekmez mi?

MARX: Ölüm Cezası, New York Daily Tribüne, 18.2.1853

HUKUKÇU SOSYALİZMİNİN (Jüridizmin) ELEŞTİRİSİ

Lassalle'ci Alman Sosyal Demokrasisi'ne göre, «emeğin kurtuluşu, iş aletlerinin toplumun ortak malı katına çıkarılmasına ve emek hasılasının adaletli üleşimini sağlayacak bir komünal düzenlemenin oluşturulmasına bağlıdır.» «İş aletlerinin toplumun ortak malı katına çıkarılması»! Herhalde «ortak mala dönüştürülmesi» denmek isteniyor. Her neyse, bırakalım bunu.

Nedir «emek hasılası»? Emeğin ürünü mü yoksa değeri mi? Eğer emeğin değeri ise, ürünün toplam değeri mi, yoksa yalnızca emeğin tüketilen üretim araçlarının değerine yeniden kattığı değer bölümü mü?

«Emek hasılası», Lasselle'in dört dörtlük ekonomik kavramların yerine koyduğu bir safsatadır.

Nedir «adaletli» üleşim? Burjuvalar da günümüzdeki üleşimin «adaletli» olduğunu ileri sürmüyorlar mı? Gerçekten de bugünkü üretim biçimi çerçevesinde biricik «adaletli» üleşim günümüzde geçerli üleşim değil midir?

Ekonomik ilişkiler mi hukukî kavramlar eliyle düzenlenir, yoksa tam tersine, hukukî ilişkiler mi ekonomik ilişkilerden kaynaklanır? Bağnaz sosyalist-

lerin de «adaletli» üleşim konusunda çok değişik görüşleri yok mudur?

«Adaletli üleşim» deyiminden neyin anlaşılabileceğini saptayabilmek için, ilk paragrafı bu paragrafla birlikte ele almamız gerekiyor. Bu son paragraf, iş aletlerinin ortak mal sayıldığı ve bütün emeğin komünist bir düzenlemeye bağlandığı bir toplumu varsayıyor.

İlk paragraftan anlıyoruz ki «emeğin hasılası, hiç kesintisiz, eşitçe toplumun bütün üyelerine ait olacaktır.» «Toplumun bütün üyelerine» mi? Ya çalışmayanlara? Onlara da mı? O zaman nerede kalır o «hiç kesintisiz emek hasılası»? Yoksa yalnızca toplumun çalışan üyelerine mi? O zaman da nerede kalır bütün toplumun üyelerinin o «eşit hakkı»? Anlaşılan, «toplumun bütün üyeleri» ve «eşit haklar», salt gelişigüzel kullanılmış deyimler. İşin özü şurada ki, bu komünist toplumda her işçi, mutlaka Lassalevarî «kesintisiz emek hasılası»na kavuşturulmalıdır.

İlkin şu «emek hasılası» deyimini emek ürünü anlamında ele alalım. O zaman, ortaklaşa emeğin hasılası da toplam sosyal üründen oluşur.. Bundan şu kalemleri indireceğiz:

Birincisi: Tüketilmiş üretim araçlarını yenilemek için bir bedel.

İkincisi: Üretimin genişletilip yaydırılması için ek bir bölüm.

Üçüncüsü: Beklenmedik olaylara, kazalara karşı bir yedek fon veya sigorta fonu.

«Kesintisiz emek hasılası»ndan bu kalemlerin indirilmesi, ekonomik bir zorunluluktur. Sözü geçen kalemlerin tutarları da mevcut araç ve gereçlere, kısmen de ihtimal hesaplarına göre saptanır. Ama asla adalete dayanılarak saptanmaz.

Geriye, toplam ürünün, tüketim aracı olarak kullanılmak üzere ayrılmış bölümü kalıyor. Bireyler arasında bir üleşime geçmeden önce, bu bölümden de şu kalemler çıkarılacak:

Birincisi: Doğrudan doğruya üretimle ilgili bulunmayan yönetim giderleri. Bu bölüm, günümüz toplumundaki giderler ile karşılaştırıldığında, önemli ölçüde küçülür ve yeni toplum geliştikçe daha da düşer.

İkincisi: Eğitim ve sağlık gibi gereksinmelerin ortaklaşa karşılanması için ayrılan bölüm. Bu bölüm ise, şimdiki toplumun ayırdığı ile karşılaştırıldığında, önemli ölçüde büyür ve yeni toplum geliştikçe daha da artar.

Üçüncüsü: Çalışmaktan aciz kişiler için fonlar. Yani bugün yoksullara yardım işleri diye nitelenen işler için ayrılan bölüm.

İşte ancak şimdi, programın Lassalle etkisi altında kalarak, yüzeysel bir biçimde, tek başına ele aldığı «üleşime», yani toplumun tek tek üreticileri arasında dağıtılacak olan tüketim araçları bölümüne geliyoruz.

Görüldüğü gibi, «kesintisiz emek hasılası», düpedüz «kesintili emek hasılası»na dönüşmüştür. Hatta, üreticinin birey sıfatıyla elinden çıkan şey, doğrudan doğruya veya dolaylı yoldan toplumun üyesi sıfatıyla kendisine geri döndüğü durumda bile gerçek böyledir.

Böylece «kesintisiz emek hasılası» deyimi ortadan kalkmakla kalmamış, üstelik «emek hasılası» deyimi de yitip gitmiştir.

Üretim araçları üzerinde ortak mülkiyete dayanan komünist bir toplum içinde, üreticiler ürünlerini değiş-tokuş etmezler. Ürünlere harcanan emek de

bu ürünlerin değeri olarak ürünlere özgü bir maddî özellik diye görünmez. Çünkü artık kapitalist toplumda olduğunun tersine, münferit emek, dolaylı yoldan değil de doğrudan doğruya toplam emeğin öğeleri olarak mevcut bulunmaktadır. Her yana çekilmeye elverişli anlamı yüzünden, bugün eleştirilmeye mahkûm «emek hasılası» deyimi, böylece anlamını büsbütün yitirmiş olur.

Burada ele aldığımız toplum, kendi temelleri üzerinde gelişmiş bir komünist toplum olmayıp, tersine, kapitalist toplumun bağrından henüz çıkma bir komünist toplumdur. Yani her açıdan, ekonomik, ahlâkî, entellektüel bakımlardan, kucağında doğduğu eski toplumun kalıntılarını taşıyan bir komünist toplumdur.

İmdi, her bir üretici, kesintiler çıktıktan sonra, topluma ne verdiyse onu geri alacaktır. Topluma verdiği şey ise, onun somut emeğinin tutarıdır.

Toplumsal işgünü, bireysel iş saatlerinin toplamından oluşur. Her bir üreticinin bireysel işinin süresi, toplumsal işgününün onun tarafından gerçekleştirilmiş olup, ona düşen bölümüdür.

O, toplumdan, ortak fonlar için emeğinden gerekli kesintiler yapıldıktan sonra, şu kadar saat çalıştığına dair bir belge alır. Ve bu belge ile de toplumun tüketim araçları stokundan, emeğinin tutarı ile eşdeğerde mal çeker. Böylece, topluma belirli bir biçimde verdiği emeğin tutarını başka bir biçimde geri almış olur.

Burada, eşdeğerlerin değiş-tokuşu söz konusu olduğu ölçüde, mal değiş-tokuşunu düzenleyen ilke de yürürlükte kalır. Yalnızca öz ve biçim değişmiştir. Çünkü değişen koşullar altında, hiç kimse, emeğinden başka bir şey veremez. Öte yandan, bireysel

tüketim araçlarından başka hiç bir şey de bireyin mülkiyetine geçemez. Yalnızca, bireysel tüketim araçlarının münferit üreticiler arasındaki üleşimidir ki, eşdeğerli malların değiş-tokuşuna egemen ilkeye bağlı kalır; belirli tutarda ve belirli biçimde bir emek, aynı tutarda ama farklı biçimde bir emekle trampa edilir. Eşit hukuk, işte bu yüzden, hâlâ, ilke olarak, burjuva hukukudur. Şu var ki, mal alış-verişlerinde, eşdeğerlerin değiş-tokuşu, pratikte her bir olay için değil de yalnızca bir ortalama olarak işlediği halde, şimdi artık ilke ile pratik arasındaki uyumsuzluk ortadan kalkmıştır. Bu gelişmeye karşın, söz konusu eşit hukuk da hâlâ burjuva sınırları ile kayıtlıdır. Üreticilerin hakları, harcadıkları emekle düz orantılı kalır. Eşitlik, eşit bir ölçeğin, «emeğin» esas alınmasından doğar. Oysa, emekçilerden biri, ötekinden maddeten veya manen üstün olabilir; aynı süre içinde daha fazla emek harcayabilir veya daha uzun bir süre emek harcayabilir. İşte bu nedenle de emek, bir ölçek olabilmek için, söz konusu yoğunluğa veya genişlemeye göre belirlenecektir. Aksi halde, emek, ölçek olmaktan çıkar. Demek ki, burada söz konusu eşit hukuk da, aslında eşit olmayan emek için eşit olmayan bir hukuktur. Herkes salt emekçi olduğu için, gerçi sınıf ayrımı tanınmamaktadır ama üstü kapalı biçimde de olsa, emekçiler arasındaki bireysel beceri ve yetenek ayrımları doğal ayrıcalıklar olarak pekâlâ tanınmaktadır. İmdi, bütün hukuklar gibi, bu hukuk da, özünde bir eşitsizlikler hukukudur.

Hukuk, niteliği gereği, ancak eşit ölçeklerin uygulanmasından oluşabilir. Ne var ki aslında eşit olmayan bireyler (eğer bireyler eşit olsalardı zaten her biri ayrı ayrı nitelikler taşıyan münferit bireyler ol-

mazlardı), ancak ortak bir tabana oturtulduklarında ve salt belirli bir yanları ile ele alındıklarında, örneğin salt emekçi olarak kavrandıklarında, eşit bir ölçeğe vurulabilirler.

Emekçinin biri evli olabilir, ötekisi bekâr. Birinin ötekinden fazla sayıda çocuğu olabilir v.b. İmdi, eşit emek harcandığında ve buna bağlı olarak toplumsal tüketim fonundan eşit pay alındığında bile, emekçinin biri pratikte ötekinden fazla alır; biri ötekinden daha zengin olur v.b. Bütün bu çarpıklıkları önleyebilmek için, hukuk, eşitliğe uygun olacak yerde, aslında eşitliğe aykırı olmak gerekirdi. Gelgelelim, söz konusu çarpıklıklar, kapitalist toplumdan uzun doğum sancıları ile fışkıran komünist toplumun ilk evresinde önü alınamaz çarpıklıklardır. Unutulmasın ki hukuk, hiçbir zaman, toplumun ekonomik yapısından ve bu yapı tarafından belirlenmiş olan kültürel gelişimden daha yüksek bir yerde olamaz.

Komünist toplumun daha yüksek bir aşamasında, bireyler işbölümünün kıskacından kurtulduklarında ve buna bağlı olarak, beden işçiliği-fikir işçiliği karşıtlığı da ortadan kalktığında, emek, salt yaşamanın aracı olmaktan çıkıp da yaşamın temel amacı durumuna geldiğinde, bireylerin çok yönlü evrimiyle bir arada, üretici güçler de gelişip büyüdüğünde ve toplumsal zenginliğin bütün kaynakları daha bir gür aktığında, işte ancak o zaman, o daracık burjuva hukuk ufku büsbütün aşılabilir ve toplum, gönderine şu bayrağı çekebilir: Herkesten yeteneklerine göre; herkese gereksinmelerine göre...

MARX: Gotha Programının Eleştirisi
(MEAS II, 14 i.s.)

Lassalle'cilerle uzlaşma, öteki tatlı su aydınları ile uzlaşmaya da yol açtı. Bu arada, Berlin'de, Dühring'le ve hayranlarıyla, ayrıca sosyalizme daha yüce, daha ideal bir yön vermek isteyen yarı aydınlarla ve bilgiç akademisyenlerle de... Bu sonunculara, materyalist temelin yerine (belirteyim ki bu temel üzerinde çalışabilmek için ciddî ve objektif bir inceleme kaçınılmazdır) adaletin, özgürlüğün, eşitliğin ve kardeşliğin tanrılarını, modern mitolojiyi koymak istediler.

MARX: Sorge'ye 19.10.1877 tarihli *mektup* (MEW XXXIV, 303)

Eğer günümüzde, emek ürünlerinin sefalet ile refah, açlık ile sefahat arasındaki tüm çarpıcı çelişkileri bünyesinde taşıyan üleşim biçiminin artık gündeme girmiş değişimini gerçekleştirebilmek için, bu üleşim biçiminin adaletsizliğine ve önünde sonunda hukukun üstün geleceğine inanmaktan daha sağlam bir silâhımız olmasaydı, doğrusu halimiz nice olurdu; daha çok beklerdik!

ENGELS: Anti Dühring (MEW XX, 146)

Eşitlik ve adalet ilkesini en yüce ilke ve en son gerçek diye ortaya koymak saçmalıktır. Eşitlik, salt eşitsizliğin, adalet de salt adaletsizliğin antitezi olarak vardır. Demek ki günümüze dek uzanan geçmiş tarihe ters düşmeleriyle, yani eski toplumla kayıtlı-

dırlar. Bu nedenle, «ebedî adalet ve hakikat»i oluşturmaları da olanaksızdır. Komünist rejimin ve artan yardımcı kaynakların çerçevesinde, toplumsal gelişmenin bir iki kuşağı, insanları, eşitliğe ve hukuka bağlılığın günümüzde soyluluğun doğuştan gelme ayrıcalıklarına bağlılığı sürdürme denli gülünç olduğu bilincine, eski eşitsizliğe ve eski pozitif hukuka ve hatta yeni geçiş hukukuna karşıtlığın pratik yaşamdan silinip kaybolduğu bilincine ve ürünlerden eşit ve adaletli bir payın dağıtımını ısrarla istemenin bu istemin bir mislinin dağıtımı olgusu karşısında gülünçleştirilmiş olacağı bilincine kavuşturmalıdır.

ENGELS: Anti Dühring İçin Malzemeler
(MEW XX, 580 i.s.)

Ortaçağın dünya görüşü, ana çizgileriyle, teolojikti. İçte, Avrupa'nın fiilen kurulamamış olan birliği, dışta, genel düşman ilân edilen İslâma karşı, Hıristiyanlık eliyle sağlanmıştı. Sürekli bir karşılıklı etkileşim içinde evrilen topluluklardan oluşan Batı Avrupa'nın birliği, katolik dünya görüşünde odaklaşmıştı. Bu teolojik odaklaşma, salt ülküsel değildi, düpedüz maddî idi. Gerçekten de, söz konusu birlik, yalnızca kendi monarşik merkezi olan Papa'nın kişiliğinde değil, fakat özellikle, her ülkede toprağın yaklaşık üçte birinin sahibi olarak, feodal örgütlenmede olağanüstü bir güce kavuşmuş olan ve feodal hiyerarşik biçimde örgütlenmiş bulunan kilisede somutlaşmıştı. Kilise, feodal toprak mülkiyeti sayesinde, çeşitli ülkeler arasında gerçek bir iletken nite-

liği taşıyor, kilisenin feodal örgütlenmesi de, dün yarı-feodal devlet düzenini kutsallaştırmaya yarıyordu. Ruhbanlık (rahipler), eğitilmiş olan tek sınıftı. Bütün bu koşullar altında, kilise dogmasının da, bütün düşüncenin çıkış noktası ve temeli olması, en doğal şeydi. Hukukçuluk, doğa bilimi, felsefe ve akla gelebilecek her bilgi, konularının kilise öğretisine uyup uymadığına bakılarak değerlendirilirdi.

Gelgelelim, feodalitenin kucağında, burjuvazinin gücü giderek gelişti. Büyük toprak sahiplerine karşı yeni bir sınıf ortaya çıktı. Feodal üretim biçimi, ana çizgileriyle, kayıtlı bir çevrede üretilen ürünlerin, kısmen üretici tarafından, kısmen de feodal senyör tarafından kişisel olarak tüketilmesine dayanırken, kentlerde toplanmış burjuvalar, salt mal üreticisi ve tacirleri idiler. Feodalizme yaraşır katolik dünya görüşü, sözü geçen yeni sınıfa ve onun üretim ve değiş-tokuş koşullarına uyamazdı artık. Ama o da, daha uzun süre, her şeye gücü yeten teolojinin kıskacında sımsıkı kuşatılmış olarak kaldı. 13'üncü yüzyıldan 17'nci yüzyıla dek süren sayısız reform hareketleri ve bu hareketlere bağlı olarak dinsel kılıkta yürütülen mücadeleler, teorik açıdan, burjuvazinin, kent pleblerinin ve her ikisine de katılan isyankâr köylülerin, eski teolojik dünya görüşünü değişen ekonomik koşullara ve yeni sınıfın maddî yaşamına uydurma yolundaki çabalarından başkaca bir şey değillerdi. Ne var ki bütün bu çabalar boşunaydı. Din bayrağı, son olarak 17'nci yüzyılda İngiltere'de dalgalandı. Elli yıl geçmeden de, burjuvazinin klâsik dünya görüşünü, onun «hukukî dünya görüşünü» oluşturacak yepyeni bir dünya görüşü, boyasız yazmasız sahneye çıktı.

«Hukukî dünya görüşü», teolojik dünya görüşünün dünyevî (dünyalık) hale getirilmesi idi. Dogmanın, tanrısal hukukun yerini insansal hukuk, kilisenin yerini de devlet aldı. Eskiden, kilise tarafından bir yaptırıma bağlandığı için kilise ve dogma tarafından yaratılmış sanılan ekonomik ve sosyal ilişkiler, şimdi de hukuka dayanan ve devlet tarafından yaratılan ilişkiler olarak düşünülüyordu.

Hukuk kurallarının, maddî, ekonomik gerçekliklerden değil de, devletin biçimsel yasalarından çıktığı yolundaki kör saplantı, aslında şu olgudan kaynaklanır: Toplumun tümünü kucaklayan mal değiş tokuşu, özellikle avans ve kredi tahsisi ile tam kıvamına ulaştığında, karmaşık karşılıklı sözleşme ilişkileri yaratır ve bu yüzden de, ancak topluluk tarafından konabilecek «genelgeçer kurallara» (devletçe saptanmış hukuk kurallarına) gereksinme duyar. Bu arada, özgür mal üreticilerinin temel alış-veriş biçimi olan serbest rekabet, en köklü eşit kılıcı güç olduğu için de, «yasa önünde eşitlik», burjuvazinin başlıca savaş sloganı olur. Öte yandan, yeni yeni serpilen bu sınıfın feodal senyörlere ve onların koruyucuları mutlak monarşiye karşı açtığı savaşın, her sınıf kavgası gibi, devleti ele geçirme yolunda politik bir savaş olarak, «hukukî talepler» çerçevesinde yürütülmesi zorunluluğu da, bu soyut hukukî dünya görüşünü pekiştirmeye katkıda bulunur.

Gelgelelim, burjuvazi, olumsuz anlamda bir benzerini, proletaryayı ve proletarya ile birlikte yeni bir sınıf kavgasının da tohumlarını serpti. Bu sınıf kavgası, burjuvazi daha siyasal iktidarı tümüyle eline geçirmeden önce patlak verdi. Nasıl zamanında, burjuvazi, soyluluğa karşı yürüttüğü savaşta teolojik dünya görüşünü belirli bir süre benimsemeyi sür-

dürdüyse, şimdi de proletarya, hasmından onun hukukî anlayış tarzını devraldı ve bu hukukî anlayışta da burjuvaziye karşı silâhlar aradı. İlk proleter partiler ve onların teorik temsilcileri hukukî tabana saplanıp kaldılar. Şu var ki, onlar, burjuvazininkinden apayrı bir hukukî taban oluşturdular. Bir yandan, eşitlik talebine, hukukî eşitliğin sosyal eşitlikle tamamlanması zorunluluğunu vurgulayarak yeni boyutlar kazandırırlarken, öte yandan, Adam Smith'in, bütün zenginliklerin tek kaynağının emek olduğu, ama emeğin ürününün emekçiler tarafından toprak sahipleri ve kapitalistler arasında bölüşülmesi gerektiği yolundaki görüşlerinden kalkarak, bu bölüşümün adaletsiz olduğu ve ortadan kaldırılması, hiç değilse emekçiler yararına değiştirilmesi gerektiği sonucuna vardılar. Ne var ki, sorunun salt hukukî düzeyde bırakılmasının burjuva-kapitalist üretim biçimi ve özel olarak modern büyük sanayi çerçevesindeki üretim biçimi eliyle yaratılan felâketlerin giderilmesini olanaklı kılamayacağı sezgisi, ilk sosyalistlerin (Saint-Simon'un, Fourier'nin ve Owen'in) hukukî-siyasî alanı büsbütün terketmelerine ve her çeşit politik mücadeleyi verimsiz saymalarına yol açtı.

Her iki anlayış da, işçi sınıfının ekonomik konumu tarafından yaratılan erginleşme ve özgürleşme eğilimlerini yansıtıp toparlamaktan uzaktı. Eşitlik talebi olsun, tam emek hasılası talebi olsun, hukukî formüllere bağlandıklarından, çözülmez çelişkilere yol açmakta ve sorunun asıl özünü, üretim biçiminin değiştirilmesi eylemini gündem dışı bırakmaktaydılar. Politik mücadelenin büyük ütopistler tarafından yadsınması, aynı zamanda sınıf mücadelesinin yani adına ve hesabına harekete geçtikleri sınıfın biricik eylem biçiminin yadsınması oluyordu. Her iki görüş

de, varlıklarını borçlu bulundukları tarihsel dayanaklarından soyutlanmışlardı. Her ikisi de duygulara hitabediyorlardı. Birisi hukuk duygusuna, ötekisi de insanlık duygusuna. Her ikisi de taleplerini öylesine saf dileklerin kılığına sokuyorlardı ki, insanın, ister istemez, bunların niçin 1000 yıl önce ya da 1000 yıl sonra değil de ille şu anda gerçekleştirilmelerinin gerektiğini sorası geliyordu.

Şu kesindir ki feodal üretim biçiminin kapitalist üretim biçimine dönüşmesi üzerine üretim araçları üstündeki mülkiyetini yitirmiş olan ve kapitalist üretim biçiminin çarkları yüzünden bu kalıtımsal mülksüzlüğü sürgit yenilenen işçi sınıfı, burjuvazinin hukukî hayalleri aracılığı ile, gerçek yaşam durumunu, eksiksiz bir biçimde dile getiremez. Bu yaşam durumunu, ancak olguları hukukça karartılmış gözlükler kullanmaksızın içyüzleri ile gözlediği zaman tümüyle kavrayabilir. Bunu Marx, insanların bütün hukukî, siyasî, felsefî, dini v.b. tasavvurlarının, son toplamda, onların ekonomik yaşam koşullarından, üretim ve ürünlerin değiş-tokuşu biçimlerinden türetildiğini kanıtlamakla, sözün özü, materyalist tarih görüşüyle doğrulamıştır. Bu görüş, proletaryanın ölüm kalım durumuna uyan dünya görüşünü somutlaştırmıştır. Emekçilerin mülklerinden koparılmışlıklarına ancak beyinlerinin hayallerden arınmışlığı denk düşebilir. Ve işte şimdi, bu proleter dünya görüşü dünya yolculuğuna çıkmış bulunmaktadır.

Hiç kuşkusuz, her iki dünya görüşünün mücadelelesi süregelmektedir. Yalnız proletarya ile burjuvazi arasında değil, fakat aynı zamanda açık fikirli emekçilerle eski geleneklere bağlı emekçiler arasında da. Genellikle, eski görüş, sıradan politikacılar tarafından, bilinen gerekçelerle savunulur. Ama bun-

ların yanısıra bir de hukukçuluğu meslek edinmiş sözde «bilimsel» hukukçular vardır.

Bugüne dek, bu hazretler, işçi hareketinin teorik yanı ile ilgilenmeye tenezzül etmemişlerdi. Doğrusu, gerçek bir hukuk profesörünün, Bay Dr. Anton Menger'in, önünde sonunda sosyalizmin tarihini «hukuk felsefesi» açısından «daha etkin bir dogmatik projektörün altına sokmaya» tenezzül etmesine minnettar olmalıyız! Sosyalistler şimdiye kadar hep yanlış yoldaymışlar; asıl can alıcı noktayı hep göz ardına itmişler! «Ne zaman ki sosyalist fikirler o uçsuz bucaksız ekonomik ve filantropik (insansever) açıklamalardan yalıtılıp kurtarılır ve yalın hukuki kavramlara indirgenir, ne zaman ki bütün o ekonomik allayıp pullamalar çöplüğe fırlatılıp atılır; işte o zaman sosyalizmin hukuken ele alınıp işlenmesi de günümüz hukuk **felsefesinin en önemli** ödevi olarak gündeme alınabilir.»

Heyhat! «Sosyalist fikirler», doğrudan doğruya ekonomik ilişkilerle, en başta ücretli emek ile sermaye arasındaki ilişkilerle ilgilidir. İmdi, ekonomik açıklamalar, yalnızça çöplüğe fırlatılıp atılacak allayıp pullamalar olmaktan daha fazla bir şeyler anlatıyor olsalar gerektir. Kaldı ki ekonomi de bir bilimdir; üstelik hukuk felsefesinden daha da yoğun bir bilimdir. Çünkü ekonomi, olgularla (vakıalarla) uğraşır. Yoksa hukuk felsefesi gibi salt **tasavvurlarla** değil. Gelgelelim, profesyonel hukukçumuzun umurunda değildir bu. Onun gözünde, ekonomik araştırmalar filantropik söylevlerden farksızdır. Fiat justitia, pereat mundus! (Yeter ki hukuk olsun; varsın dünya batsın!)

Üstüne üstlük, Marx'ın yapıtlarında, o «**ekonomik** allayıp pullamalar» —ki bunlar bizim hukuk-

çumuzun başını en fazla ağrıtandır— hiç de salt ekonomik araştırmalar değildirler; özlerinde tarihseldirler. Ortaçağın feodal üretim biçiminden ta günümüzün gelişmiş kapitalist üretim biçimine dek uzanan toplumsal gelişmenin izlediği yolu çizerler. Eski sınıfların ve sınıf karşıtlıklarının batışı ile aynı zamanda yeni hukukî taleplerde de yansıyan yeni çıkar karşıtlıkları çerçevesinde yeni sınıfların oluşumunu gün ışığına çıkarırlar. Nitekim, sevgili hukukçumuz da, «bugünün hukuk felsefesi, özünde, tarihin sürüklediği bir hukuki durumun yansısından başka ca bir şey değildir; buna pekâlâ burjuva hukuk felsefesi denebilir, bu felsefenin karşısına sosyalizmde mülksüz halk sınıflarının hukuk felsefesi çıkar» diye bir keşifte bulunurken, kafasında yine de bu konuda bazı yakamozlar parıldamaktadır.

Ama eğer gerçeklik böyleyse, acaba bunun gerçek nedeni nerede yatar? Herbiri kendine özgü, sınıfsal konumlarına uygun bir hukuk felsefesine sahip sayılan bu «burjuvalar» ve bu «mülksüz halk sınıfları» nereden gelirler? Hukuktan mı yoksa ekonomik gelişmeden mi? Marx, bize, toplumun herbir büyük sınıfının hukukî görüşlerinin onların herbirinin kendi sınıfsal konumuna göre yön aldığını söylemiş değil midir? O halde nasıl olur da bay Menger Marxistlerin arasına girer?

Heyhat! Menger'in yukarıda kaydettiğimiz ekonomik tarihin belirleyiciliğine ilişkin sezgileri aslında bir rastlantı sonucudur. Hukukçumuz, kendi hukukî tabanı üzerinde durduğu sürece, tam tersine, ekonomik tarihe sırt çevirir. Çöken Roma İmparatorluğu onun pek sevgili örneğidir.

Bay Menger'e göre, «üretim araçları, hiçbir zaman Afrika'nın yarısının topu topu altı kişi elinde

toplandığı çağdaki kadar merkezileşmemişti. Çalışan sınıfların ıstırabı da, hiçbir zaman, hemen hemen her üretici emekçinin bir köle olduğu dönemdeki kadar acı olmamıştı. O zamanlar —başta kilise babaları tarafından olmak üzere— toplum düzeninin günümüzün en iyi sosyalist yazıları ile boy ölçüşecek şiddetli eleştirileri de eksik olmamıştı. Gelgelelim, Batı Roma İmparatorluğunun yıkılışı üzerine sosyalizm yerine ortaçağın hukuk düzeni kuruldu.» Pekiyi ama niçin böyle oldu? Çünkü «ulus, gelecek hakkında duygusallıktan uzak, açık bir görüşe sahip değildi.»

Bay Menger'e bakılırsa, Roma İmparatorluğunun batışı sırasında modern sosyalizmin ekonomik ön koşulları mevcuttu. Yalnız bu koşulların hukuken formülleştirilmesi olgusu eksikti. İşte bu yüzden de sosyalizm yerine feodalizm geldi. Vah materyalist tarih görüşünün başına gelenler var!

Aslında batan Roma İmparatorluğu hukukçularının güzelce sistemleştirdikleri şey, feodal hukuk olmayıp Roma hukukuydu; meta üreticileri toplumunun hukukuydu. Bay Menger'e göre, hukukî tasavvurlar tarihin itici gücü olduğu için, o, Romalı hukukçulardan, yerleşik Roma toplumunun hukuk sistemi yerine, şahane bir toplumun «duygusallıktan uzak, açık» sistemini oluşturmaları gibi müthiş bir istekte bulunur. Budur işte Menger'in Roma hukukuna uygulanmış hukuk felsefesi! Menger'in sosyalizmin ekonomik koşulların hiçbir zaman Roma İmparatorluğu dönemindeki kadar elverişli olmamış olduğu iddiası tüyler ürperticidir. Menger'in yalancı çıkarmak istediği sosyalistler, sosyalizmin başarısını üretimin gelişmesinde görürler. Bir yanda sanayi ve tarımda makineli büyük işletmelerin gelişmesiyle üretim giderek daha sosyal bir nitelik kazanır ve emeğin üret-

kenliği müthiş bir artış gösterir, bu da sınıf farklarının ortadan kaldırılması ve özel işletmelerdeki meta üretiminin doğrudan doğruya toplum için ve toplum tarafından gerçekleştirilmesi yolunda bir baskı yaratır. Öte yanda, modern üretim biçimi, söz konusu gelişmeyi gerçekleştirme yolunda giderek güç ve çıkar kazanan bir sınıfı, serbestçe çalışan proletaryayı meydana getirir.

Menger, tarihsel olgulara karşı gösterdiği bu saygısızlıkla, imtiyazlı sınıfların, kazançlarını topluma hiçbir kişisel karşı edimde bulunmaksızın elde ettiklerini söylüyor. Yani, egemen sınıfların, gelişmeleri sırasında belirli bir takım sosyal fonksiyonları yerine getirme zorunda bulunduklarını ve salt bu yüzden de egemen duruma geldiklerini hiç bilmiyor. Sosyalistler, bu sınıfların geçici varlıklarının tarihsel haklılığını kabullenirken, Menger, onların artıürünü sahiplenmelerini bir hırsızlık olarak ilân ediyor. Bay Menger, söz konusu sınıfların kazançları üzerindeki haklarını korumadaki güçlerini günbegün kaybettiklerine kimbilir nasıl da hayret ediyordur. Gerçekten de söz konusu gücün toplumsal işlevlerin yürütülmesinden meydana gelişi ve bu işlevlerin ortadan kalkmasıyla birlikte kayboluşu, bu büyük düşünür için gerçek bir bilmecedir.

Yeter artık! Bay Profesör, şimdi de sosyalizmi hukuk felsefesi açısından ele almaya koyuluyor. Yani sosyalizmi bir iki kısa hukukî formüle, insan haklarının 19'uncu yüzyıl için yeni basısından ibaret sosyalist «temel haklar»a indirgemeye çalışıyor. Sözü, gerçi bu tip temel hakların «pek pratik etkinliği yoktur» ama «bilimsel alanda birer kavram olarak pek yararsız da değildirler!» demeğe getiriyor.

Eh, ne de olsa, işimizin gücümüzün salt kavramlar olduğunu itiraf edecek kadar ayağımız yere bastı. Önce, salt «hukuk felsefesi»ne yer ayırabilmek için o koca toplumsal hareketin tarihsel bağlantısı ve özü bir yana itiliyor, sonra da, bu hukuk felsefesi, beş para etmediği itiraf edilen kavramlara indirgeniyor! Eh, bu önemli buluş, harcanan çabaya değer doğrusu!

Bay Profesör, bütün sosyalizmin hukuken üç adet böyle kavrama, böyle temel hakka indirgenebileceğini keşfediyor:

1 — Emeğin hasılasının tümü üzerindeki hak,

2 — Var olma hakkı,

3 — Çalışma hakkı.

Çalışma hakkına ilişkin talep sadece geçici bir taleptir. Marx'ın belirttiği gibi «proletaryanın devrimci taleplerinin özetlendiği ilk kaba formüldür». Bu yüzden de buraya yakışmaz. Buna karşılık, Babeuf'ten Cabet'ye ve Proudhon'a kadar bütün Fransız devrimci sosyalizmine egemen olmuş «eşitlik» talebi unutulmuştur. Zaten Bay Menger'in, aslında anılan bütün formüller arasında en hukukîsi olduğu halde veya belki de en hukukîsi olduğu için, eşitliği hukuken formüle etmesi çok güçtür. Geriye kala kala 1'inci ve 2'nci talepler kalıyor. Bunlarsa aslında birbirleriyle çelişiyorlar. Bunu Menger de önünde sonunda farketmiş. Mamafi her sosyalist sistem bu iki odağın ekseninde hareket etmek zorundadır. Ama açıktır ki, en farklı ülkelerin ve gelişme aşamalarının sosyalist öğretilerini bu iki kavram içine tıkmak, bütün açıklamaları kaçınılmaz bir biçimde çarpıtacaktır. Burada, her bir öğretinin tarihsel anlamını belirleyen özellikler ikinci derecede ayrıntı diye bir yana atılmakla bırakılmamakta, fakat üste-

lik kavramdan saptığı ve onunla çeliştiği için yanlış diye inkâr da edilmektedir.

Bu yazıda yalnızca 1 numaralı «emeğin hasılasının tümü üzerindeki hak» ele alınacaktır.

Emekçinin emeğinin hasılasının tümü üzerindeki hakkı, eşdeyişle, herbir emekçinin kendi özel emek hasılası üzerindeki hakkı, bu kesinliği ile yalnızca Proudhon'cu bir öğretidir. Üretim araçlarının ve ürünlerinin çalışan topluma ait olması yolundaki talep ise bundan bambaşka bir taleptir. Bu talep toplumcu bir taleptir ve Menger'in de keşfettiği gibi, 1 numaralı talebin boyutlarını aşar. Buysa Bay Menger'i zor durumda bırakır. Bu yüzden de kâh toplumcuları 2 numaranın altına alır, kâh 1 numaralı temel hakkı, toplumcuları kucaklayabilmesi için hababam evirir çevirir. Burada, meta üretiminin tasfiye edilmesinden sonra bile 1 numaralı temel hakkın yine de varlığını sürdüreceği varsayılır. Bay Menger'in gözünde, sosyalist bir toplumda bile, değiş-tokuş değerlerinin, eşdeyişle, malın satılmak üzere üretileceği ve emeğin fiyatlarının varlığını sürdüreceği, yani emek gücünün eskisi gibi meta olarak satılacağı pek doğal bir olgudur. Onu ilgilendiren biricik soru, geçmişin emek fiyatlarının sosyalist toplumda zamlı olarak devam mı edeceği yoksa «emek fiyatlarının yepyeni tarzda saptanması»nın mı söz konusu olacağı sorusudur. Onun görüşüne göre, bu sonuncu olasılık, toplumu, sosyalist toplum düzeninin tümüyle yürürlüğe sokulmasından daha fazla sarsar! Bu kavram kargaşası anlaşılabilir, çünkü muhterem bilginimiz sosyalist değer teorisinden söz etmekte, yani bilinen örneklere dayanarak, Marksçı değer teorisinin gelecek toplumun üleşim ölçüsünü belirlemesi gerektiğine inanmaktadır.

Anlatılana göre, emek hasılasının tümü, kesinlikle saptanabilecek bir değer değildir. Çünkü en az üç değişik ölçeğe göre hesaplanabilir. Nihayet öğreniyoruz ki şu «tabiî üleşim ilkesi» ancak ortak mülkiyete, ama özel yararlanmalı ortak mülkiyete bağlı bir toplumda olanaklıymış! Bu öyle bir toplumdur ki, günümüzde tek bir sosyalist tarafından bile son amaç olarak ortaya atılamaz. Ne de şaheser bir temel hak! Selâm sana emekçi sınıfının şaheser hukuk filozofu!

Menger, sosyalizmin tarihini eleştirel bir yaklaşımla ortaya koyarken işin kolayına kaçmış: «Size öylesine ağırlığı olan üç sözcük vereceğim ki, ağızdan ağıza dolaşmasalar bile, sosyalistler üstüne bir olgunluk sınavını başarmaya yeter de artar bile. Gelsin Saint-Simon, gelsin Proudhon, gelsin Marx ve daha bilmem kim. Hangisi üzerine yemin edersiniz: 1 numara, 2 numara, yoksa 3 numara üzerine mi? Gelim Prokrüst yatağına! Bu yatağın dışına taşanı, ekonomik ve filantropik allayıp pullamalar diye kesip atarım..!»

Yeter artık! Buraya kadar ele aldıklarımız, Bay Menger ve onun dinleyicileri için zaten ikinci derecede ayrıntılardır. 1 numaralı hakkın tarihini yazsaydı ya! Böyle bir yazı hiç iz bırakmadan unutulup giderdi. Aslında bu tarih yazısı bir bahanedir. Yazının amacı düpedüz Marx'ı yere çalmaktır. Ve yalnızca Marx'tan söz ettiği içindir ki okunmaktadır. Marx'ın sistemi daha geniş çevrelerce kavrandığı ve yazar da artık seslendiği kitlenin bilgisizliğini istismar edemediği için, uzun bir zamandan beri, artık Marx'ı eleştirmek kolay bir iş olmaktan çıkmıştır. Ama bir tek olanak vardır daha: Marx'ı yere çalabilmek için, onun tüm eserleri, kimsenin ilgilenmediği, sahneden kaybolmuş, politik ve bilimsel önemi hiç kalmamış

sosyalistlerin aktifine kaydedilmektedir. Bu yoldan, proleter dünya görüşünün ve onun kurucusunun üstesinden gelinebileceği umut edilmektedir. Bay Menger de işte böyle bir girişime kalkışmıştır. Eh ne de olsa insan boşuna Profesör olmaz. Bir şeyler yapmak da ister insan.

Her şey, aslında son derece basittir.

Günümüzün toplum düzeni, taşınmaz (gayri menkul) malikine ve kapitaliste, emekçi tarafından üretilmiş ürünün belirli —en büyük— bölümü üzerinde bir «hak» sağlar. 1 numaralı temel hak, bu hakkın bir haksızlık olduğunu ve bütün emek hasılasının emekçiye ait olması gerektiğini söyler. Böylece 2 numaralı temel hak işe karışmadıkça sosyalizm bütün özüyle tamamlanmıştır. Kim ki toprağın ve başkaca üretim araçlarının sahiplerinin emek hasılasının bir bölümü üzerinde bugünkü hakkının bir haksızlık olduğunu haykırmıştır, işte o kimse büyük adamdır, «bilimsel» sosyalizmin kurucusudur! Ve bu kişiler Godwin, Hall ve Thomson'dur. Bir sürü sonsuz ekonomik allayıp pullamayı bir kenara ittikten sonra, Menger, Marx'ta eski İngilizlerden özellikle Thomson'dan intihaller keşfeder. Suçlamanın kanıtları hazırlanmıştır! Dik başlı hukukçumuza, Marx'ın, «emek hasılasının tümü üzerindeki hak»kı hiçbir yerde talep etmediğini, Marx'ın teorik yazılarında şu veya bu biçimde herhangi bir hukukî talebi ortaya koymadığını anlatmak için çaba harcamaktan vazgeçiyoruz. Mamafi bizim pek sayın hukukçumuz, Marx'ı hiç bir yerde «emek hasılasının tümü üzerindeki hakkın esaslı bir açıklamasını» yapmamakla suçlarken, bu gerçekliği bilinçsizce de olsa itiraf ediyor.

Marx'ın teorik araştırmalarında, her zaman yalnızca belirli bir toplumun ekonomik koşullarını yan-

sıtmakla kalan hukuk, salt ikinci derecede, arka plânda gözönüne alınır. Buna karşılık, ön plânda, belirli dönemler için, belirli durumlara, belirli mülk edinme biçimlerine ve belirli sosyal sınıflara özgü bulunan ve araştırılıp incelenmeleri, tarihsel gelişim çizgisinde 18'nci yüzyılda yapıldığı gibi, salt bir ahmaklık ve gaddarlık karmaşası görmeyip, arasıra kopuk da olsa, bağlantılı bir gelişim çizgisi saptayan kişiyi yakından ilgilendiren «tarihsel haklılıklar», «tarihsel meşruluklar» göz önünde tutulur.

Marx, tarihsel zorunluluğu, yani antik köle sahiplerinin, ortaçağ feodal beylerinin v.b. meşruluklarını, kayıtlı bir tarihsel kesit için, insan gelişmesinin manivelası olarak kavrar. Böyle yapmakla, aynı zamanda, emek ürünlerinin başkaları tarafından sahiplenilmesinin ve emeğin sömürülmesinin geçici bir süre için tarihsel meşruluğunu da kabul etmiş olur. Ne var ki Marx, aynı zamanda, bu tarihsel haklılığın günümüzde ortadan kalktığını kanıtlamakla kalmayıp, sömürünün şu veya bu biçimde süregelmesinin artık toplumsal gelişmeyi destekleyecek yerde bu gelişmeyi günbegün daha fazla kösteklediğini ve gitgide daha şiddetli çatışmalara sürüklediğini de kanıtlar.

Menger'in, çığır açan bütün bu tarihsel araştırmaları, daracık hukukî Prokrüst yatağına sıkıştırmaya uğraşması, olsa olsa, onun daracık hukuki ufkundan taşan oluşumları kavramadaki yeteneksizliğini kanıtlamakla kalır. Onun 1 numaralı temel hakkı, bu biçimi ile, Marx'ın gözünde asla mevcut değildir.

Menger'e göre, bilimsel sosyalizm, salt ekonomik olguları keşfetmekten ibaret değilmiş. Bu işi, Menger'e bakılırsa, bilimsel sosyalizm ortaya atılmadan çok önce iktisatçılar kotarmışlar. Menger'e göre, ger-

çek bilimsel sosyalizm, ekonomik olguların haksızlığını ilân etmek demekmiş.

Eğer sosyalistler gerçekten işin bu kadar kolayına kaçmış olsalardı, çoktan bavullarını toplayabilirlerdi. Bay Menger de buhukuk felsefesi ayıbını işlemekten kurtulurdu. Ne yapalım ki, dünya tarihinin hareketini bir ceketin iç cebinde taşınabilecek hukukî sloganlara indirgeyince, insanın başına işte böyle ayıplar geliverir.

Çağımızın öteki sosyal reformcuları için geçerli olan bütün sözler, bay Menger için de geçerlidir: İri kıyım lâflar ve —eğer ortada varsa— kof bir eylem Önce Marx'ın bir fikir hırsızı olduğunun kanıtlanacağı taahhüt ediliyor ve «artı değer» sözcüğünün değişik bir anlamda bile olsa, sözde Marx'tan önce de kullanılmış olduğu kanıtlanıyor.

Aynı olgu Bay Menger'in hukukçu sosyalizminde de gözlenebilir. Önsözünde, Bay Menger, sosyalizmin hukuken ele alınıp işlenmesini günümüz hukuk felsefesinin en önemli ödevi olarak görüyor. «Tutarlı çözüm, hukuk düzenimizin barışçı reform yolundaki zorunlu evriminin gerçekleştirilmesine köklü bir katkıda bulunacaktır. Ne zaman ki sosyalist fikirler açık hukukî kavramlara dönüştürülür, işte ancak o zaman devlet adamları, yürürlükteki hukuk düzeninin ıstırap çeken halk kitlelerinin yararına ne ölçüde uydurulabileceğini farkedebilirler.»

Menger, bu dönüşüme sosyalizmi bir hukuk sistemi olarak açıklamak suretiyle yaklaşmak ister..

Pekiyi ama sosyalizmin böylesine hukuken ele alınıp işlenmesi nereye varır? Son sözünde şöyle denir: «Hiç şüphe yoktur ki bu temel hukuk fikirlerince (1 ve 2 numaralı temel haklarca) tümüyle kucakla-

nan bir hukuk sisteminin oluşturulması uzak bir geleceğe kalmıştır.»

Demek ki, önsözde «çağımızın» en önemli ödevi olarak görünen şey, sonsözde «uzak bir geleceğe» ertelenmiş oluyor!

Yürürlükteki hukuk düzeninin «zorunlu evrimleri» uzun bir tarihsel gelişim yolundan geçilerek gerçekleştirilecektir. Tıpkı bizim bugünkü toplum düzenimizin feodal sistemi, yüzyıllar boyunca, önünde sonunda tümüyle ortadan kaldırılabilmesi için salt bir fiskeye gereksinme bırakacak denli dağıtıp parçalayışı gibi.

İyi güzel ama toplumun «tarihsel gelişimi» zorunlu evrimleri gerçekleştirecekse, hukuk felsefesinin rolü nerede kalır? Önsözde, toplumsal gelişime yön verenler hukukçulardı. Şimdiyse, tam hukukçulara kulak kabartılacağı sırada, bütün yüreklilik, göğüspeklik toz oluveriyor ve herşeyi kendiliğinden yapan tarihsel gelişim geveleniyor. «Acaba sosyal gelişmemiz emek hasılasının tümü üzerindeki hakkın gerçekleşmesine mi, yoksa emek hakkına mı yöneliktir?» Bay Menger bunu bilmediğini söylüyor. Kendi sosyalist temel haklarını, onları hiçe sayarak gözden çıkarıyor. Ama değil mi ki bu temel haklar sosyal gelişmeyi belirlemiyor ve gerçekleştirmiyor, tersine, sosyal gelişme tarafından belirleniyor ve gerçekleştiriliyor, o halde koca sosyalizmi temel haklara indirgemek için bütün bu çaba niye? Madem ki ekonomik ve tarihsel «allayıp pullamalar» sosyalizmin gerçek özünü oluşturuyor, o halde sosyalizmi bu «allayıp pullamalar»dan sıyırıp kurtarma yolundaki bütün bu çaba niye? Niçin sosyalist hareketin amacının sosyalist fikirleri açık seçik hukukî kavramlara dönüştürmek suretiyle değil de ancak sosyal geliş-

menin ve onun itici nedenlerinin kavranması ile tanınabileceği, yazının ancak ta en sonunda itiraf ediliyor?

Bay Menger'in bilgeliği, önünde sonunda, onun sosyal gelişmenin nereye yöneleceğinin söylenemeyeceğini ama «bugünkü sosyal düzenimizin sakatlıklarını sunî yoldan artırmamak gerektiğinin» kesinlikle söylenebileceğini dile getirmesiyle noktalanıyor. Bu «sakatlıkların» korunabilmesi için de serbest ticerati ve devlet ile mahalli idarelerin başkaca boçlanmalara kalkışmamalarını salık veriyor.

Bu öğütler, Menger'in tantanalı ve şatafatlı hukuk felsefesinin elle tutulabilir bütün semeresidir! Yazık ki Bay Profesör, bize modern devletlerin veya komünlerin «devlet ve komün borçlanmaları»na kalkışmaksızın sorunların üstesinden nasıl gelebileceklerinin sırrını ifşa etmiyor. Eğer bu sırra vakıfsa, kendisine derhal ifşaatta bulunmasını öğütleriz. Böyle bir ifşaat, ona üst kademelerin ve bakanlık koltuğunun yolunu, kendi «hukuk felsefesi» çalışmalarından çok daha çabuk açacaktır. Hiç kuşkusu olmasın!

Menger'in araştırmaları nerelerde değerlendirilirse değerlendirilsin, şunu kesinlikle söyleyebiliriz ki, çağımızın ve geleceğin sosyalistleri, Bay Menger'e sevgili temel haklarının tümünü armağan edecekler ve o sevgili «emek hasılasının tümü»nü elinden almaya çalışmayacaklardır. Bu sözlerimle, sosyalistlerin belirli hukukî taleplerde bulunmaktan feragat edeceklerini ileri sürmek istemiyorum. Aktif bir sosyalist parti, bütün siyasal partiler gibi, bu soy hukukî talepler var olmaksızın düşünülemez. Bir sınıfın ortak yararlarından çıkan talepler, ancak bu sınıfın siyasal iktidarı fethetmesi ve taleplerine yasalar kılığında genel bir yürürlük sağlaması sayesinde gerçek-

leştirilebilirler. İmdi, mücadele eden her sınıf, programında taleplerini hukukî talepler kılığında formüle etmek zorundadır. Şu var ki her sınıfın talepleri toplumsal ve siyasal değişimlerin süreci içinde değişirler. Ülkeden ülkeye, o ülkenin özelliklerine ve sosyal gelişmesinin aşamasına göre ayrımlar gösterirler. Bu yüzden de her bir partinin hukukî talepleri, amaçları aynı olsa bile, her dönemde ve her toplumda birbirine tıpatıp uymaz. Söz konusu talepler, çeşitli ülkelerin sosyalist partilerinde de gözlenebileceği gibi, değişken olup, zaman zaman yenilenirler. Bu gibi yenilemelerde, **fiilî ilişkiler** temel diye alınır. Yoksa hiçbir sosyalist partinin aklına, programıyla yepyeni bir hukuk felsefesi yaratmak gelmez. Ve gelecekte de gelmeyecektir. Bay Menger'in bu alanda becerdikleri, hiç değilse ürkütücü bir etki yaratabilir. Bu da, zaten onun o incir çekirdeğini doldurmaz yazısındaki tek yararlı noktadır.

ENGELS (KAUTSKY ile birlikte): Hukukçu
Sosyalizmi (MEW XX, 491 i.s.)

KAPİTALİZMİN SON SAATİ

Tröstlerde serbest rekabet tekelciliğe dönüşür. Kapitalist toplumun plânsız üretimi, gündeme giren sosyalist toplumun plânlı üretimine götürecek yolları açar. Gerçi plânlı ekonominin çarkları hala kapitalistlerin çıkarına çevrilir. Ama sömürü öylesine elle tutulur bir görünüme bürünür ki artık bu sömürünün kolunun kırılması kaçınılmaz hale gelir. Hiç bir halk, tröstlerce yönetilen bir üretime, herkesin küçük bir hisse senedi sahibi çetesi tarafından böylesine sömürülmesine katlanmaz.

Şöyle ya da böyle, tröstlü ya da tröstsüz, önünde sonunda, kapitalist toplumun resmî temsilcisi olan devlet, üretimin yönetimini ele almak zorunda kalır. Devlet mülkiyetine dönüşme zorunluluğu, ilkin büyük ulaştırma kuruluşlarında, postada, telgrafta, demiryolları işletmelerine belirir.

Nasıl krizler burjuvazinin modern üretici güçleri yönetmedeki aczini ortaya çıkarmışsa, büyük üretim ve ulaşım kuruluşlarının anonim ortaklıklara, tröstlere ve devlet mülkiyetine dönüşmeleri de, burjuvazinin söz konusu amaç için gereksizliğini ortaya koyar. Kapitalistlerin bütün sosyal işlevleri ücretli müstahdemler eliyle gerçekleştirilir. Kapitalistin temettü tahsil etmekten, senet kuponlarını kesmekten

ve çeşitli kapitalistlerin kendi aralarında sermaye devrettikleri borsada alışverişte bulunmaktan başkaca herhangi bir sosyal faaliyeti kalmaz.

Kapitalist üretim biçimi, nasıl evvelce işçileri tasfiye etmişse, şimdi de kapitalistleri tasfiye etmekte ve onları, şimdilik yedek sanayi ordusuna olmasa bile, tıpkı işçiler gibi, halkın işsiz güçsüz kesimine postalamaktadır. Gelgelelim, ne anonim ortaklıklara ve tröstlere, ne de devlet mülkiyetine dönüşüm, üretici güçlerin sermaye oluşturma niteliğini ortadan kaldırmaz. Anonim ortaklıklarda ve tröstlerde bu gerçeklik zaten apaçık ortadadır. Modern devlete gelince: O da, burjuva toplumuna özgü kapitalist üretim biçiminin genel dış koşullarını işçilerin ve aynı zamanda tek tek kapitalistlerin oyunbozanlıklarına karşı koruyup ayakta tutabilmek amacıyla, kendisine uygun gördüğü bir örgütlenme biçiminden başkaca bir şey değildir. Modern devlet, biçimi ne olursa olsun, özünde kapitalist bir makinedir; kapitalistlerin devletidir; biçilmiş kaftan toplu kapitalisttir. Ne kadar fazla üretici gücü eline geçirirse, o kadar da gerçek toplu kapitalist olur; o kadar fazla yurttaşı sömürür. İşçiler ücretli işçi olarak, proleter olarak kalırlar. Sermaye ilişkisi kaldırılmaz, tam tersine, doruğuna çıkarılır. Ne var ki bu dorukta işler tersine döner. Üretici güçler üzerindeki devlet mülkiyeti, çelişkinin çözümü olmasa bile, çözümün anahtarını bünyesinde taşır.

ENGELS: Sosyalizmin Ütopyadan Bilime Dönüşmesi (MEAS II, 132/133)

Kapitalist tekel, zamanla, bu tekelin ve onun çatısı altında gelişmesinin doruğuna ulaşan üretim biçiminin bir ayakbağı haline gelir. Üretim araçlarının yoğunlaşmasında ve emeğin toplumsallaşmasında öyle bir aşamaya gelinir ki kapitalist kabuk çatlar. Kapitalist özel mülkiyetin de son saati çalar.

MARX: Kapital Cilt I,

...VE KURTULUŞ

Günümüze dek sınıf karşıtlıkları içerisinde devinen toplum, her çağda, sömürgen sınıfların kendi üretim koşullarını ayakta tutabilecek ve özel olarak sömürülen sınıfları yerleşik üretim biçiminin nesnel baskı koşulları (kölelik, serflik veya ücretli işçilik) altında tutabilecek bir örgütlenmeye, sözün özü, devlete muhtaçtı. Devlet, toplumun tümünün resmî temsilcisi, bu toplumun gözle görünür bir kurumda bir araya getirilişi idi. Ne var ki devlet, bu sıfatını, ancak, kendi çağında, toplumun tümünü temsil eden sınıfın devleti olduğu sürece taşıyabilirdi. Yani, eseki çağda köle sahiplerinin devleti, ortaçağda feodal soyluluğun devleti ve günümüzde de burjuvazinin devleti olduğu sürece. Önünde sonunda toplumun tümünün temsilcisi olmakla, devlet, kendi varlığını gereksiz hale getirir. Ortada baskı altına alınacak toplumsal sınıf kalmadığı anda, sınıf egemenliğinden ve o güne dek süregelmiş üretim anarşisinden kaynaklanan yaşam kavgası ile birlikte, bu kavgadan çıkan çatışmalar ve taşkınlıklar da giderildiği anda, artık özel bir baskı gücünün, devletin varlığını zorunlu kılan baskı altına alınacak, ezilecek hiç bir şey de kalmaz.

Devletin bütün toplumun gerçek temsilcisi sıfatıyla sahneye çıkarak gerçekleştirdiği ilk eylem —ki

devletin üretim araçlarına toplum adına el koyuşu eylemidir— aynı zamanda onun devlet sıfatıyla en son bağımsız eylemidir. Bundan böyle, herhangi bir devlet gücünün toplumsal ilişkilere müdahalesi gitgide gereksizleşir ve etkisizleşir. Kişiler üzerindeki yönetimin yerini nesnelerin ve üretim süreçlerinin yönetimi alır. Devlet tasfiye edilmez de düpedüz sonsuz ölüm uykusuna dalar.

...Toplumsal üretimin anarşisi ortadan kaybolduğu ölçüde devletin politik otoritesi de yitip gider. Önünde sonunda kendi toplumsal yaşamlarının efendisi durumuna gelebilmiş olan insanlar da, böylelikle, aynı zamanda doğanın ve kendilerinin efendisi durumuna girmiş olurlar, özgürlüklerine kavuşurlar.

ENGELS: Sosyalizmin Ütopyadan Bilime Dönüşmesi (MEAS II, 135 ve 139/140)

Devlet, mücadelede ve devrimde karşı-devrimcileri sindirmek amacıyla geçici olarak kullanılacak bir kurum olduğuna göre, ondan «halkın özgür devleti» olarak söz etmek saçmalıktır. Proletarya, devleti kullandığı sürece, onu özgürlük uğruna kullanmaz; düpedüz düşmanlarını altedip baskı altında tutmak için kullanır. Özgürlükten söz etme olanakları doğduğunda, devlet de zaten ortadan kalkmış olur.

ENGELS: Bebel'e Mektup (18/28 Şubat 1875)

Ah şu otorite düşmanları! Niçin politik otoriteyi, devleti lanetlemekle yetinmezler de çizmeden yukarıya çıkarlar. Bütün sosyalistler, politik devletin ve onunla birlikte politik otoritenin, yaklaşan toplumsal devrim sonucunda yok olacağı görüşünde birleşmektedirler. Bunun anlamıysa, kamusal işlevlerin politik niteliklerini yitirip gerçek toplumsal çıkarları koruyan sıradan idari işlevlere dönüşmeleridir. Gelgelelim, otoriteye karşı olanlar, otoriter politik devletin, onu yaratan toplumsal koşullar ortadan kaldırılmadan yok edilmesini ve toplumsal devrimin ilk eyleminin otoritenin tasfiye edilmesinden oluşmasını isterler. Acaba bu beyler ömürlerinde hiç devrim görmemişler midir? Bir devrim hiç kuşkusuz, dünyanın en otoriter şeyidir. Bu öyle bir eylemdir ki halkın bir bölümü, öteki bölümüne, iradesini tüfekle, süngüyle ve topla, yani akla gelebilecek en otoriter araçlarla dayatır. Ve zafer kazanan taraf, eğer boşuna savaşmış olmak istemiyorsa, bu egemenliğine, silahların karşı devrimcilere aşıladığı korku aracılığıyla süreklilik kazandırmak zorundadır.

ENGELS: Otorite Üzerine (MEAS I, 602)

Kapitalist toplum ile komünist toplum arasında, ilkinin sonrakine devrimci yoldan dönüştürülmesi dönemi yatar. Bu döneme de, devletin proletaryanın devrimci diktasından başka bir şey olamayacağı politik bir geçiş dönemi denk düşer.

MARX: Gotha Programının Eleştirisi (MEAS II, 24)

İşçi sınıfı, kendi gelişimi çizgisinde, eski sivil toplumun yerine, ortaya, sınıfları ve bu sınıfların uzlaşmaz karşıtlıklarını dışta bırakacak bir birlik koyacak ve ortada siyasal iktidar diye bir şey de bırakmayacaktır. Çünkü siyasal iktidar, sivil toplumdaki uzlaşmaz karşıtlığın resmî ifadesinden başkaca bir şey değildir.

MARX: Felsefenin Sefaleti

Tarihsel gelişimin akışı içinde, sınıf karşıtlıkları ortadan kalktığı ve bütün üretim hep bir araya gelen bireylerin elinde toplandığı zaman, kamu iktidarı da siyasal niteliğini yitirecektir. Siyasal iktidar, aslında bir sınıfın başka bir sınıfı baskı altında tutmak için örgütlenmiş gücüdür. Eğer burjuvazi ile mücadelesi sırasında, proletarya, koşulların baskısıyla, kendisini bir sınıf olarak örgütlemek zorunda kalırsa, eğer bir devrim ile kendisini egemen sınıf kılar ve bu sıfatla da eski üretim ilişkilerini zorla ortadan kaldırırsa, işte o zaman, bu üretim ilişkileri ile birlikte, sınıf çelişkilerinin ve genel olarak sınıfların varlık nedenlerini de ortadan kaldırmış ve böylece kendi sınıf egemenliğini de gidermiş olacaktır.

O zaman sınıfları ve sınıf çelişkileri ile eski burjuva toplumunun yerini öyle bir birlik alacaktır ki, bu birlikte, her bir insanın özgürce gelişmesi, bütün insanların özgürce gelişmesinin koşulu olacaktır.

MARX/ENGELS: Komünist Partisi
Manifestosu (MEAS I, 45)

SON

İdeoloji: Yanılsama ve Yabancılaşma
Tarihsel Maddeci Dünya Görüşü
Toplumsal ve Siyasal Yaşamın
Diyalektiği
Devletin ve Hukukun Tarihselliği ve
Sınıfsallığı
Mülkiyet İlişkileri
Özel Hukuk ve Roma Hukuku
Sözleşme İlişkileri
Ebedî Adalet Ülküsü
Özgürlük ve Eşitlik Efsanesi
İş Sözleşmesi: Artı Değer Sömürüsü
Sınıf Mücadeleleri ve Devrimler
Burjuva ve Demokratik Devrimi
Siyasal Yabancılaşma
Hukuka Bağlılık: Burjuvazinin
İkiyüzlülüğü
Suç ve Ceza
Hukukçu Sosyalizminin (Jüridizmin)
Eleştirisi
Kapitalizmin Son Saati
...... Ve Kurtuluş

MAY YAYINLARI

[illegible] Lira